

ПЯЩАК

ВЫДАНИЕ БЕЛАРУСКАГА КУЛЬТУРНА-
АСЬВЕТНІЦКАГА ЦЭНТРА
КЛІУЛЕНД
ЗША



№4 1991



Лазар Богша.
Мастак Арлен Кашкурэвіч

Polacak

Published with the financial support of the parish
Mother of God of Zyrovicy,
Cleveland, Ohio, USA.

Друкуецца пры фінансавай дапамозе царквы Жыровіцкае Божае Маці,
Беларускай Аўтакефальнай Праваслаўнай Царквы, г. Кліўленд, штат
Агаё.

Рэдакцыйная калегія: Сьвятлана Белая (рэдактар), Міхась
Белямук (сакратар), Янка Салавянюк, сябры -- Сяргей
Карніловіч, Іна Кахановская, Вольга Дубаневіч (МакДэрмат),
Лідзія Лазар--Ханенка, Янка Ханенка.

Editorial board : Svetlana Belaia (Editor), Michael Bielamuk (Secretary),
Jan Solowienuk, Members -- Serge Karnilovich, Ina Kachanovski, Olga
Dubanevich (Mc Dermott), Lydia Lazar-Chanenka, Yanka Chanenka.

Ганаровыя сябры рэдкалегіі: Анатоль Белы, Іосіф Юхо.

Прозьвішчы падпішчыкаў і ахвярадаўцаў рэдакцыя
будзе публікаваць у часопісе.

All correspondence should be addressed to:
S.Belaia or M.Bielamuk,
10915 Lake Rd., Cleveland, Oh. 44102, USA.
Tel. (216) 651-3451



Зьмест

Беларусы ёсьць і будуць!	3
Алесь Адамовіч	3
Анатоль Грыцкевіч	
<i>Зьрцало життя</i>	
Уладзімір Арлоў. Вяртаньне сьвятыні	4
<i>Абветнікі</i>	
Анатоль Цітоў. Загадка герба Францішка Скарыны	8
<i>Наша гісторыя</i>	
Вадзім Круталевіч. 25 сакавіка 1918 г.	12
у гісторыі самавызначэньня Беларусі (Працяг)	15
Эрнэст Ялугін. Сьвечкі на Дзяды. (Працяг)	
<i>Памяць зямлі</i>	
Віктар Новік. Лёс музыканта (Скарга)	22
Паўла Каруза. Раёк.	24
Аўген Гучок. Слова пра Міколу Ермаловіча	26
Вольга Іпатава. Падзьвіжнікі не перавяліся	27
Міхась Бесямук. Лісты ад Міколы Ермаловіча	28
Мікола Ермаловіч. Пад пільным наглядом	30
<i>Пачынальнікі</i>	
Ганна Сурмач. Музей Івана Луцкевіча ў Вільні.	34
Леанід Лыч. Беларусізацыя (Заканчэньне)	36
<i>Далёкае і блізкае</i>	
Міхась Бесямук. Пачатак	39
Наталья Арсеньнева. Беларусь наша маці—краіна	41
<i>Роднае слова</i>	
Масей Сяднёў. Парад душ. Мова	43
Сьвятлана Белая. Максімава Яраславія	44
<i>Чарнобыльскі шлях</i>	
Ірына Кісялёва. Чарнобыль: спроба аналізу сітуацыі	49
Чарнобыльскі рэпартаж Віктара Барабанцава	54
<i>Згукі Бацькаўшчыны</i>	
«А вясна ідзе на Беларусь...»	
Таццяна Гуцаленка, Ала Шчадранак,	
Анатоль Дарожскі, Сяржук Плыткевіч.	55
3 жыцця эміграцыі	61
Андрэй Карпук. Мастацкае афармленьне макета вокладкі, пляката Іван Луцкевіч, шрыфтоў і заставак рубрык.	
На першай бачынцы вокладкі: Сьв.Еўфрасіньня Полацкая.	
Скульптар Паўла Вінчы. Срэбраная плякетка (12x16 см), выдадзеная Міхасём Бесямуком з нагоды 800-годзьдзя сьмерці Еўфрасіньні.	

Беларусы ёсьць і будуць!

Горача вітаю часопіс «Полацак», які дае магчымасьць умацаваць братэрскія сувязі, устанавіць трывалыя кантакты паміж беларусамі на Бацькаўшчыне і на эміграцыі, каб агульна ўплываць і актыўна садзейнічаць Адраджэньню нашай роднай Беларусі. Праз часопіс «Полацак» вітаю беларусаў, якія жывуць за межамі нашай рэспублікі, але захавалі сваю мову, звычаі, культуру й актыўна ўдзельнічаюць у грамадзкіх і навуковых згуртаваньнях, стараюцца даказаць, што беларусы ёсьць і будуць, што гэта народ, які зойме пачэснае месца сярод іншых нацыяў. Шчыра жадаю Вам добрага здароўя, моцы, трываласьці, посьпехаў у пачатай справе выданьня часопіса «Полацак».

Жыве Беларусь!

Анатоль Грыцкевіч,

доктар гістарычных навук, прафэсар,
старшыня Менскай гарадзкой
Рады Таварыства Беларускай Мовы.

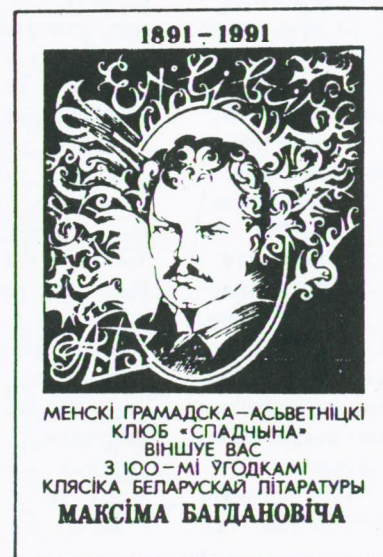
Часопісу «Полацак», Царкве
Жыровіцкае Божае Маці. Кліўленд, ЗША.

Кліўленд у маёй памяці, як і ўся
Амэрыка — Ноеў каўчэг усяго чалавечт-
ва, дзе «чыстыя» (і сярод беларусаў)
адразу кідаюцца ў вочы, а «нячыстых» я
не сустракаў. (Ведаю, Вы скажаце, што
ўсялякіх хапае, але я сапраўды не сус-
тракаў у Вас дрэнных людзей). А што,
пройдзе час, будзеце прысылаць нам ня
толькі мэдыкамэнты, пасылкі, але і доб-
рых людзей, у якіх на тварах усмешка,
дабрыня, гатоўнасьць папрасіць пра-
бачэньня. А можа і мы яшчэ маем
шанс?! Мы ўдзячны стваральнікам ча-
сopіса «Полацак» — няхай будзе яшчэ
адзін мост паміж намі. Жыццёвых
радасьцей і здароўя чытачам «Полацака

Жыве Беларусь!

Алесь Адамовіч,

пісьменьнік, народны дэпутат СССР,
доктар філэлягічных навук, прафэсар,
член-карэспандэнт АН БССР.





Вяртаньне сьятні

Уладзімір Арлоў



Гісторыя мошчаў сьв. Еўфрасіньні—іх звароту на Бацькаўшчыну, блуканьняў па пакутах у гады «ваяўнічага атэізму» і канчатковага вяртаньня ў Полацкі Спаса—Еўфрасіньнеўскі манастыр—бадай, ня менш цікавая, як само жыццё асьветніцы.

Неўзабаве пасля сьмерці знакамітай полацкай паломніцы й ейнага пахаваньня ў Фэадосіявым манастыры ў Ерусаліме—Сьвятой Зямлі пачалі пагражаць магамэтане. У 1187 годзе, рыхтуючыся да прыступу Ерусаліма, султан Саладзін за выкуп дазволіў хрысьціянам пакінуць горад разам з сваімі сьвятынямі. Як вялізарны скарб усходнеславянскія манахі везлі з сабою раку зь нягненымі астанкамі Еўфрасіньні.

Калі верыць паданьню, манахі меліся перанесьці рэліквію адразу ў Полацк, але гэтаму перашкодзіла адвечная варажасьць кіеўскіх і полацкіх князёў. Мошчы паклалі ў дальніх пячорах Кіеўскага Пячорскага манастыра ў падземным храме Дабравешчаньня Прасьвятой Багародзіцы. Тут рэліквіі давялося спачываць болей сямі стагодзьдзяў. На радзіме грэмелі войны, занепадаў і зноў адраджаўся Спасаўскі манастыр, а тут, у пячорах, панаваў вечны спакой. Вечка срэбнай ракі было адчыненае і прымацаванае да сьцяны, астанкі сьв.Еўфрасіньні—закрытыя покрывам; над галавой вісеў абраз сьвятой і гарэла лампадка.

Першыя вядомыя нам спробы перанесьці мошчы заступніцы Бе-

ларусі ў яе родны горад адбыліся ў цараваньне імператара Аляксандра II-га. Пра гэта спачатку хадайнічалі жыхары Полацка, потым у 1864 г. насельніцтва 13 воласьцяў Полацкага павету. Пасьля трэцяга хадайніцтва полацкага япіскапа Савы ў 1871 г. з дазволу Сьвяцейшага Синоду 23 травень ст. стылю, на дзень памяці сьвятой, была ўрачыста перанесеная ў Спасаўскі манастыр частка мошчаў—сярэдні палец правай рукі.

Наступныя просьбы Пецярбург нязьменна адхіляў, а пры Аляксандры III палачанам наогул забаранілі зьвяртацца ў вышэйшыя інстанцыі з такімі хадайніцтвамі. Духоўная і сьвецкая ўлады былі супроць вяртаньня рэліквіі, бо ведалі, што паводле векавой традыцыі Еўфрасіньню шанавалі як сваю сьвятую прыхільнікі скасаванай царызма вуніі.

Тым ня менш просьбы аб пераносе мошчаў прэпадобнейшай Еўфрасіньні працягвалі ісьці як з Полацка, так і зь іншых гарадоў беларускіх губэрняў. Два даклады на гэтую тэму былі прачытаны ў 1908 г. на Ўсерасейскім місіянерскім зьездзе ў Кіеве, удзельнікамі якога былі 30 праваслаўных герархаў і каля 300 сьвятароў. Зьезд прыняў рэзалюцыю аб неабходнасьці перанясеньня заступніцы Беларусі ў Полацк. Усьлед за гэтым аналягічныя пастановы пачалі прымацца на зьездах вернікаў і духавенства па ўсёй Беларусі. Сьвяцейшы Синод стварыў адмысловую камісію, якая,

нарэшце, прыняла станоўчае рашэньне. Відаць, гэтаму ў нейкай меры паспрыяў і тагачасны дырэктар канцылярыі абэр-пракурора Синода В.Яцкевіч. Народжаны на Полаччыне, ён вывучаў жыццё Еўфрасіньні. З дакладам аб яе духоўным подзьвігу В.Яцкевіч выступіў на пасяджэньні Синода.

Мікалай II згадзіўся даць аўгусьцейшы дазвол, але, відавочна, ня без засьцярогі. Бо і цар, і Синод цудоўна разумелі, што маюць справу зь «нябеснаю апякункаю Беларусі». Так Еўфрасіньню часам называла расейская прэса, хоць сам назоў Беларусь у афіцыйных дакумэнтах, паводле царскага ўказа, быў ад 1840 г. забаронены і заменены на «Северо-Западный край». У друку чуліся галасы пратэсту праваслаўнарасейскіх патрыэтаў. «Труды Киевской Духовной Академии», у прыватнасьці, пісалі: «Католікі, як вядома зь гісторыі, сьхільныя прызнаць прыпадобную Еўфрасіньню сьвятою свае царквы. Таму можна нават баяцца, каб дзеля плянаванага пераносу мошчаў... зь Кіева ў Полацк не прычыніліся вялікія непрыемнасьці і шкоды праваслаўю». Адразу пасля дазволу вярнуць нягнены астанкі пачалася прапагандысцкая кампанія, ськіраваная на тое, каб будучая ўрачыстасьць паслужыла «умацаваньню праваславія ў Полацкім краі і барацьбе з каталіцызмам.»

19 красавіка 1910 г., на другі дзень Вялікадня, у пячорным храме Дабравешчаньня, дзе спачывалі мошчы сьвятой, адбылося ўсяночнае богаслужэньне. Назаўтра, пасля літургіі, сьв. Еўфрасіньню пераклалі ў новую кіпарысавую раку і вынеслі зь пячоры да багамоляцаў, якіх у

Лаўры сабралася болей 20 тысяч. 22 красавіка Кіеў разьвітваўся з полацкай князеўнаю. Газэты паведамлялі, што жыхары горада запоўнілі вуліцы і сьхілы пагоркаў, гаўбцы і дахі дамоў. Уздоўж дарогі з Лаўры да Дняпра стаялі вайсковыя шпалеры.

Для перавозу мошчаў былі прызначаны дзяржаўныя параходы «Галавачоў» — для самой рэліквіі, «Кіеў» і «Аляксандраўск» — для асобаў, якія яе суправаджалі. У насавой частцы, аздобленай кветкамі, маем і сьцягамі флагамана гэтай флатыліі стаяла капліца з люстэрынімі вокнамі, абапал яе—дзьве залатыя харугвы. Раку з мошчамі паставілі на карме сляпуча-белага карабля пад балдахінам. Пад сьпева трапара ў гонар Еўфрасіньні караблі адыйшлі ад берага і пачалі сваё ўрачыстае падарожжа.¹

Флатылія з мошчамі прайшла па Дняпры ад Кіева да Воршы 695 вёрстаў, паўсюль сустраканая вернікамі. Асабліва маляўніча гэта выглядала ўначы, калі на берагах, ля самае вады, гарэлі яркія вогнішчы, параходы мігцелі сотнямі агеньчыкаў сьвечак, якія адбіваліся ў люстэрках капліцы. А на вяршыні

1. Варта зазначыць, што ў Кіева—Пячорскай лаўры засталася сымбалічная частка астанкаў сьвятой. Яна захоўваецца на старым месцы ў падземнай царкве і цяпер, як і раней, прываблівае праваслаўных паломнікаў. Але гэты факт, безумоўна, не дае падставаў сьвярджаць, што мошчы сьв. Еўфрасіньні Полацкай спачываюць ў Кіеве, як паведамляюць некаторыя ўкраінскія публікацыі. На жаль, такую памылку зрабіла й «Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі».

фок-с'лямгі флагманскага карабля зьзяў крыж.

У гарадах Любечы, Рэчыцы, Рагачове, Старым Быхаве, Магілёве і Воршы флатылія спынялася і служыліся ўрачыстыя богаслужэньні, якія зьбіралі велізарную колькасць багамольцаў і паломнікаў з усяго Прыдняпроўя. З Воршы ў Віцебск рэліквію 65 вёрстаў несць на руках. Да роднага Полацка мошчы сьвятой везьлі сухаземьём, а ў Спаські манастыр — зноў у караблі па рацэ Палаце.

У змураваным некалі на заказ ігуменьні Еўфрасіньні Спаса-Праабражэнскім храме заступніцу Беларусі зьмясьцілі ў рацы з кіпарысу, абкладзенай срэбрам, аздобленай пазлачонымі чаканымі барэльефамі, а таксама эмалевымі выявамі крыжоў і арнамэнтаў. Рака была зробленая ў бізантыйскім стылі за добраахвотныя ахвяраваньні вернікаў і каштавала велізарныя на той час грошы — 12 тысяч рублёў. Аб тым, якое значэньне надавалі пераносу мошчаў царскія ўлады, сьведчыць удзел у працэсіі ў храм Спаса вялікага князя Канстантына, які прадстаўляў самога імператара, і вялікай княгіні Елізаветы, роднай сястры царыцы.

Так 23 травеня 1910 г., у дзень памяці сьвятой Еўфрасіньні, яе нятыленны астанкі вярнуліся ў Спасаўскі манастыр. Да ўрачыстае падзеі гарадзкое царкоўнае брацтва выдала «Путеводитель по городу Полоцку». Сярод зьмешчаных у гэтым даведніку разнастайных зьвестак знаходзім і паведамленьні пра дзейнасць Спаса—Еўфрасіньнеўскага жаночага эпархіяльнага вучылішча, а таксама царкоўнага брацтва ў імя сьв. Мікалая і прэпадобнейшай

Еўфрасіньні. Брацтва працягвала дабрачынныя традыцыі знакамітае палачанкі, утрымлівала жаночую багадзельню і дзіцячы сіроцкі прытулак, на карысьць якога і быў выпушчаны «Путеводитель».

Тады-ж у полацкай друкарні Х.Клячко выйшаў таксама прысьвечаны да пераносу мошчаў кароткі гістарычны нарыс «Минувшее и настоящее г. Полоцка». Яго аўтар Н.Зорын выкарыстаў урачыстасьць, каб нагадаць землякам пра занябаньне Сафійскага сабора, дзе некалі жыла сьвятая: «Суровый упрёк несется к нам с высот Верхнего замка от храма Св.Софии Премудрости Божьей. Печальный, обезглавленный стихией, почти оставленный и полузабытый (службы в нем совершаются только в течение одного мая месяца), разрушенный беспощадным временем—этот храм, дорогое сокровище и сердце древнего Полоцка, теперь с находящимся вокруг него развалинами когда-то красивого и величественного здания, производит самое тяжелое впечатление на наблюдателя и вызывает краску стыда и чувство горькой обиды...»

Звычайна мошчы сьвятых выяўляюць цудадзейную сілу. Пра адно зь дзівосаў, што адбылося падчас пераносу астанкаў Еўфрасіньні, пакінулі зьвесткі полацкі краязнаўца Н.Кайгародаў і доктар А.Мансьветаў. Паводле іх, у Спасаўскім манастыры жыла чарніца, якая цяжка хварэла на верад страўніка і праз цяжкія нутраныя крывацечы і крывавыя ваніты так зьнясіліла, што ўжо амаль не падымалася з ложка. Доктар страціў усялякую надзею выратаваць хворую; ейнае цела было ў пролежнях, а боль сунімалі наркотыкамі.

Калі ў манастыр прыбылі нятыленны астанкі Еўфрасіньні, іх спачатку паставілі ва Ўздзьвіжанскай царкве. Пасьля ўсяночнай вернікі стварылі да рэліквіі велізарную чаргу. Манастырскія сёстры, выконваючы просьбу хворай, прынесьлі яе ў храм і ўзьнялі на памост, дзе яна прыхінулася да мошчаў і пацалавала руку сьв.Еўфрасіньні. Пасьля гэтага манашка адчула такі прыліў сіл, што здолела падняцца й ісьці без усякай дапамогі. Назаўтра, у часе чарговага візыта да хворай, Мансьветаў сустрэў пацэнтку на двары, прычым яна ўжо ня мела ніякіх відочных прыкметаў немачы. Доктар прынаецца, што ў гэтым выпадку сустрэўся зь зьяваю, якая пераходзіць межы людзкага разуменьня.

Пасьля балышавіцкага перавароту 1917 г., калі пачалася бязьлітасная вайна супроць рэлігіі, сьвятыя мясьціны і рэліквіі зазналі на сабе варварства і нечуваньня зьдэкі новае ўлады. Драма не абмінула і Спаса-Еўфрасіньнеўскага манастыра.

(Заканчэньне ў №5)

Малітва на чужыне да сьв. Еўфрасіньні

О, сьвятая і слаўная апякунка й асьветніца Беларускага народу, маці нашая Еўфрасіньня! Глянй ласкавым вокам сваім на братаў і сёстраў тваіх, што зь любоўю і надзеяй вочы душаў сваіх да цябе падймаюць. Ты не асудзіла нас, што мы ў няволі сваёй доўгі час не маглі славіць у сьвятынях сваіх сьвятога імені твайго. Бо мы ведаем, што гэта ты сьвятымі малітвамі сваймі выпрасіла нам ласку Збаўцы нашага. І мы цяпер у сьвятых цэрквах сваіх можам аддаваць хвалу Трыадзінаму Богу і табе, апякунцы нашай. Таму і ўдзячныя сэрцы нашы, поўныя любові і падзякі да цябе, у захапленні сьпяваюць: Радуйся!

Радуйся, заступніца, апякунка і малельніца наша! Радуйся, радаваньне Полацкай і

ўсёй зямлі нашай! Радуйся, дзеваў чысьціня і зьзяньне! Радуйся, прамень веры нашае! Радуйся асьвячэньне любое Беларусі нашае! Радуйся, пашыральніца добра, праўды, красы і згоды ў краіне нашай! Радуйся, памочніца пакрыўджаных, сумных пацяшэньне! Радуйся, удоваў і сіротаў заступніца! Радуйся, кветка з райскага саду нясьмягнучая! Радуйся, у веры нашай на выгнаньні і ў пакутах падтрыманьне! Радуйся, хворых і паміраючых пацеха і выздараўленьне! Радуйся, да малітвы Хрыстовай зь сьвятымі духмянасьцямі прыходзячая! Радуйся, усё Хрысту ахвяраваўшая! Радуйся, сьвятых угоднікаў Божых краіны нашае зьзяньне, веліч і слава! Радуйся, сьвятая маці нашая, Еўфрасіньня! Прыймі, заступніца нашая, гэтую малітву братаў і сёстраў тваіх, як нашую нявымоўную падзяку, любоў і хвалу табе — надзея, слава і пацеха наша! Усе мы з радасьцю аддаём сябе пад сьвятую апеку тваю. Маліся і далей за шматпакутны народ наш перад пасадам Усявышняга, каб мы сталіся верным і набожным, выбраным народам Ягоным! Каб ён духам Сваім Сьвятым узмацніў і прасьвятляў душы і сэрцы нашых пастыраў і правадзіроў, пацяшаў і радаваў нашых удоваў і сіротаў, а ўсім нам паслаў спакой і радасьць на чужыне і прывёў нас на вольную зямельку нашу, каб мы ўсе разам маглі славіць цябе і пяць хвалу Яму, Збаўцу нашаму, ды цешыцца ў валадарстве славы Ягонага на вякі вякоў. Амін.

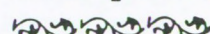


Ікона сьв.Еўфрасіньні ў царкве Жыровіцкае Божае Маці ў Кліўлендзе.

Загадка герба Франьцішка Скарыны



Анатоль Цітоў



Ужо больш стагодзья цікавіць навукоўцаў загадкавыя выявы на гравіраваным партрэце ўсходнеславянскага першадрукара. Гэтыя выявы, асабліва маладзіка з сонцам, т.зв. «шалей» сустракаюцца і ў якасці заставак кампазіцыі скарынінскіх граўюр. Сёння маецца 4 версіі, якія тлумачаць іхняе значэнне і паходжаньне.¹ Але ні з адной мы не можам згадзіцца. Як нам здаецца, паходжаньне скарынінскіх сымбляў мае наступнае тлумачэнне.

1. Цікаўных адсылаем да энцыклапедычнага даведніка «Францыск Скарына і яго час», Мн., БелСЭ, 1988г., б.296, 309-310, 340, 403, 490.

Пасьля заканчэння Кракаўскага універсытэта (кастрычнік 1506 г.) Ф. Скарына губляецца з поля зроку гісторыкаў да лістапада 1512 г. Узьнікае пытаньне, дзе быў Скарына гэтыя шэсьць гадоў? Як нам здаецца, адказ дае скупы радок у біяграфіі Скарыны, які ўспамінае аб тым, што ён быў сакратаром дацкага караля. У гэты час у Даніі правіў Ганс I (Іаан) Альдэнбургскі (1455, 1481—1513 г.). Менавіта ён узняў краіну ў зьніт магутнасьці і славы. Кароль Ганс I выйграў вайну з Ганзэйскімі гарадамі, з 1484 г. ён далучае да сваіх валоданьняў Нарвэгію, у 1497—1501 гг. — кароль Швэцыі. Менавіта ў яго і працаваў Франьцішак Скарына.

З сталіцай Даніі—Капэнгагенам, звязана ня толькі служба ў якасці каралеўскага сакратара. Ф.Скарына, як нам здаецца, працягваў сваю адукацыю. Менавіта тут атрымаў ступень доктара вызваленых навук, а таксама і падрыхтаваўся ў галіне мэдыцыны. Капэнгагенскі універсытэт быў заснаваны ў 1479 г. бацькам караля Ганса I-га —Крысьціянам I-м. Хаця, як мяркуюць дасьледчыкі, агульная колькасьць студэнтаў у гэты час была параўнальна малая, універсытэт меў чатыры факультэты. (На жаль, першыя рэстры студэнтаў згарэлі у палымі пажару 1728 г.) Трэба адзначыць, што пачатак дзейнасьці універсытэта быў даволі складаным: ён не карыстаўся

вялікай папулярнасьцю як у мясцовых, так і замежных студэнтаў. Гэта вымусіла караля Ганса I-га выдаць ардананс аб забароне дацкім студэнтам выязджаць за мяжу, пакуль яны ня пройдуць двухгадовы курс навучаньня ў Капэнгагене.² Але нашаму земляку, пры яго абмежаваных матэрыяльных сродках і ня меўшаму падтрымкі з далёкага Полацка, мусіць, не прыходзілася шукаць больш прэстыжныя навучальныя ўстановы, а скарыстоўваць тое, што наканаваў лёс.

Падставы для меркаваньня аб тым, што Ф.Скарына вучыўся ў Капэнгагенскім універсытэце, наступныя. Як вядома, 5 лістапада 1512 г. віцэ-прэёр калегіі Падуанскага універсытэта —Фадзей Мусаці, выступаючы перад сябрамі калегіі сказаў: «Ёсьць нейкі вельмі вучоны, але бедны юнак, які ўжо мае ступень доктара мастацтваў», які жадае аддацца заняткам мэдыцыны.³ Далей, у дакумэнтах Падуанскага універсытэта Скарына яшчэ два разы называецца «доктарам»⁴. Гэта не было нейкай рытуальнай далікатнасьцю, бо тая-ж самая калегія па мэдыцыне называе Скарыну «магістрам Францыскам», што адпавядала яго навуковай ступені ў галіне мэдыцыны. Нагадаем, што ў Кракаўскім універсытэце ён атрымаў (10 кастрычніка 1506 г.) толькі ніжэйшую ву-

чоную ступень бакаляра (бакалаўра). Наступныя-ж ступені — магістра мэдыцыны, доктара мастацтваў (вызваленых навук) былі ім атрыманы ў іншым месцы і, як нам здаецца, гэта мусіла адбыцца ў Капэнгагене.

Па-другое, варта адзначыць, што асобы не шляхетнага паходжаньня, паводле старадаўніх звычайў эўрапейскіх універсытэтаў, пасьля атрымання навуковай ступені доктара праходзілі наблітацыю. г. зн. атрымлівалі асабістае шляхецтва. Вось чаму ў дакумэнтах Падуанскага універсытэта няма ніякіх сьлядоў аб наблітацыі Ф.Скарыны, бо яна магла адбыцца й адбылася раней, у Капэнгагене, а двойчы гэтая працэдура не праводзілася.

Наданьне шляхетнай годнасьці цягнула за сабой абдараваньне наблітаванага ўсімі правамі і прывілеямі шляхты, таксама і правам карыстацца асабістым гербам. Скарынінскі герб — сонца зь месяцам— маюць непасрэдную сувязь з Капэнгагенам. Гэта элементы гарадскога герба.



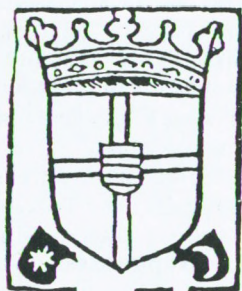
Герб места Капэнгагена.

2. Stybe, Sven Erik. Copenhagen university, 500 years of science and scholarship. København, 1979, pp. 24-25.

3. Францыск Скарына. Зборнік дакумэнтаў і матэрыялаў. Мн., 1988, б. 64.

4. Там -жа, б. 64, 70

Цікава адзначыць, што падобную сымболіку выкарыстоўвалі нідэрландзкі тыпограф і дацкі першадрукар Готфрыд ван Глемен з Брабанта, і пазьней друкар Мадс Бінгард (1562—1600).



Трыпкі і нідэрландзкі
Готфрыд ван Глемен
1562—1600. *oc pr in pfecto sancti
valentini martiris*

Тытульны аркуш з выявай герба Даніі на каранаваным шыце і на маленькіх тарках элементаў Капэнгагенскага герба.

Данія забавязана Готфрыду ван Глемену тым, што ён надрукаваў першую кнігу на нацыянальнай мове — Дацкую рыфмаваную хроніку (*Den Danske Rûmkrønike*) у 1495 г. У ёй пададзеная ўся гісторыя краіны ад міфічнага караля Гамбілы да Крысьціана I-га.⁵ У адрозьненне ад дацкага першадрукара, Ф.Скарына спалучыў дзве асобныя эмблемы герба — зорку і месяц у адзін суцэльны герб.

5. Mitchel, P. M. a history of Danish Literature, Copenhagen, Gildental, 1957, p.46, Nordisk Konversations Lexikon. København, 1967, Bind IV, p. 342.



Герб Ф.Скарыны пасьля наблітацыі.

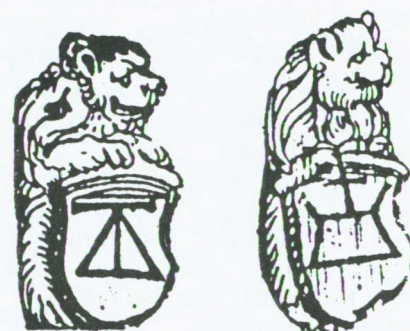
Цяжка ўявіць сабе, што абодва вучоныя, жывучы ў адным горадзе, не былі знаёмыя ці ня ведалі адзін аднаго і не сустракаліся. Магчыма, служба ў караля Ганса I-га давала толькі сродкі для існаваньня і вучэньня. Каб мэтай жыцця Ф.Скарыны было толькі забесьпячэньне ўласнага дабрабыту, ён змог бы задаволіцца службай пры двары й атрыманьнем шляхецтва. Але Скарына больш увагі надаваў набыцццю ведаў. Нам здаецца, што пасьля 1510 г. (год сьмерці друкара Готфрыда ван Глемена) абрываецца галоўная ніць, што зьвязвала Скарыну з Капэнгагенам, і ён накіроўваецца ў Падую і, магчыма, у Венецыю. Але сувязі з Капэнгагенам не былі згубленыя і, думаецца, невыпадкова адзіны поўны экзэмпляр Скарынінскай «Малой падарожнай кніжыцы», выдадзенай ім у Вільні каля 1522 г., захоўваецца зараз у Дацкай Каралеўскай бібліятэцы.

Размова аб гербе Ф.Скарыны была-б няпоўнай, калі-б мы пакінулі па-за ўвагай два гербы ў верхняй частцы гравіраванага партрэта ўсходнеславянскага першадрукара. Зь яго правага боку прадстаўлены т.зв. «шалі» — «вагі», а зь левага «друкарскі прэс». Гэтыя назвы, дадзеныя па схэматычнаму знадворнаму падабенству з арыгіналамі, ні ў якім разе не адпавядаюць зместу гэтых гербаў. У фармальным сэнсе ўвогуле, яны ня гербы, хаця і разьмяшчаюцца на геральдычных, турнірных шчытах (тарках). Выявы асабістых клейнаў,

якія былі ў тыя часы таксама ўласна — распазнаўчымі знакамі і мелі тую ролю, што і шляхецкія гербы, клейны, пярсьцёнкі. Яны былі ва ўжытку бюргерства і нават сялянства. Клейно, як уласна распазнаўчы сродак, перадавалася ў спадчыну. Часам, сыны давалі да іх адну ці дзве рысачкі, каб мелася адрозьненне ад бацькоўскага клейна, ці іншых, жывучых асобна, дарослых з той-жа сям'і. Незалежна ад саслоўнага становішча ўладальніка, клейны у паўсядзённым жыцці часта зваліся гербамі. Больш таго, некаторыя зь іх зь цягам часу набылі нязвычайны выгляд і сталі гербамі. Іншыя, у сувязі з ваеннымі ліхалецтвамі, эканамічным заняпдам уладальнікаў, згубіліся ў непрах гісторыі.

Мы лічым, што так званыя «вагі», — гэта ёсьць бацькоўскае клейно, якое належыла Л. Скарыне. Зьвяртае ўвагу тое, што гэтае клейно вельмі часта ўжываецца францышкам побач з сваім уласным гербам, часта на першым месцы. Такое разьмяшчэньне адпавядае таму культу пашаны да бацькоў, якое выкладзенае ў адпаведным біблейскім запавеце. Некалькі радзей сустракаецца й іншае клейно — герб — т.зв. «друкарскі прэс». Па логіцы гэтае клейно матчынага роду першадрукара. Яно займае меней пачэснае месца на партрэце — зь левага боку ад постаці першадрукара. У мастацкай аздобе скарынінскіх выданьняў яно сустракаецца вельмі рэдка ў параўнаньні з папярэднім клейнам, што здаецца цалком зразумелым. Францышак зьяўляўся носьбітам прозьвішча і прадаўжаў лінію роду бацькі — Лукі Скарыны. На матчынае клейно ён ня мог мець

ніякіх правоў, бо па жаночай лініі, клейны не перадаваліся, таксама як і прозьвішчы. Толькі сыноўская пашана была прычынай таго, што ён ужываў ня толькі бацькоўскае, але і матчынае клейно ў аздобе сваіх кніг.



Зьлева: Бацькоўскае клейно (герб)
Справа: Матчынае клейно (герб)

Такім чынам, варта адзначыць, што сам партрэт выдатнага беларускага першадрукара дае сучасным дасьледчыкам яшчэ генэалгічную і геральдычную падказку аб паходжаньні і сувязях роду Ф.Скарыны.



Генадзь Грак

25 сакавіка 1918 года ў гісторыі самавызначэння Беларусі

Вадзім Круталевіч

Ідэялёгія диктатуры пралетарыяту, якая прадугледжвала бязьлітасную клясавую барацьбу, сусветную рэвалюцыю, адхіліла вартасці старога сьвету. Таму асьведчылі, што сапраўдны Ўстаноўчы сход—гэта Саветы рабочых, салдацкіх і сялянскіх дэпутатаў, а эксплуатацыйскім элементам няма месца ў ворганах Савецкае ўлады.

Варта адзначыць, палітычныя сілы, якія зараз прыйшлі да ўлады ў Літве, Грузіі, Латвіі, Эстоніі, рэабілітавалі тыя дзяржаўныя інстытуты, што ўзьніклі ў барацьбе з Саветамі ў пачатку рэвалюцыі, і ад іх вядуць адлік гісторыі нацыянальнай дзяржаўнасьці. Напрыклад, літоўскі «Саюдыс» і афіцыйныя ўлады прызнаюць за «сапраўдную» Літоўскую дзяржаўнасьць, тую, што ўзьнікла ў 1918 г. ва ўмовах акупацыі Літвы Нямецчынай і зь яе дапамогай.

Калі абстрагавацца ад гістарычнай канкрэтыкі, акцыі Рады БНР маглі быць успрынятыя, як выклік дзяржавам, якія падпісалі Брэст—Літоўскі мірны дагавор, як своеасаблівы пратэст супроць акупацыі, супроць зьневажання правоў беларускага народу. Дагавор падпісалі без удзелу прадстаўнікоў Беларусі. Тэрыторыя краю была падзеленая. Чатыры пятае прасторы занятыя Нямецчынай, войскі якой 21 лютага 1918 г. занялі Менск, а потым

выйшлі на рубяжы Дняпра і Сожа. Абвешчэнне сувярэннай рэспублікі на тэрыторыі, занятай чужаземнымі войскамі, даволі адважны крок, калі на самой справе ён выказваў імкненьне і рашучасць сьмела ісьці да дасягненьня пастаўленых мэтаў.

Як сьведчыць гісторыя, ажыццяўленьне вызваленчых ідэяў у залежнасьці ад гістарычных умоваў і іншых фактараў дало мноства варыянтаў дзеяньняў, улучна зь бязьлітаснай узброенай барацьбой. Пасьля столь рашучых акцыяў — дэкларацыі ўстаноўчых граматаў — Рада БНР стала перад адказным выбарам: якую тактычную лінію паводзінаў выбраць далей у дадзенай сітуацыі. Маглі быць два шляхі: ісьці на канфлікт з акупацыйнымі ўладамі, пры гэтым аб'ядноўваць і спалучаць патрыятычныя сілы, або дабівацца пагадненьня з акупантамі і, нарэшце, прызнаньня Рады з боку Нямецчыны й яе саюзнікаў як дзяржаўнага інстытута. Быў выбраны другі ватыянт, і Радзе прыйшлося зьведаць нямала зьнявагаў. Рада, менавіта партыі, якія стаялі за ёй, і слаі насельніцтва, якія спачувалі ёй, былі далёкі ад таго, каб стаць рэальнай «трэццяй сілай» (Нямецчыне і Расеі), каб даць адчуць, што з гэтым фактарам трэба лічыцца. Занадта абмежаванымі былі сілы, на якія маглі абапірацца кіраўнікі БНР.

Партыі, якія аб'ядноўваліся вакол Рады БНР, не пасьпелі (ды

наўрад ці маглі) ператварыцца ў масавыя арганізацыі. Яны аб'ядноўвалі пераважна інтэлігентаў, нацыянальная самасьведомасьць якіх адрознівалася ад нацыянальнай самасьведомасьці іншых слаёў насельніцтва і, найперш, сялянства, якое лічыла, што нават мова, на якой яно размаўляе, адзнака бескультурнасьці.

Сацыяльны прагрэс інтэлігенцыя спалучала з нацыянальна-дзяржаўным самавызначэньнем. Вышэйшым выяўленьнем яго павінна быць сувэрэнная нацыянальная дзяржава, без якой немагчыма нацыянальнае адраджэньне. Адсюль, між іншым, вынікала й азначэньне тактычнай лініі паводзінаў: ісьці да заповітнай мэты, нават калі сродкі і мэты будуць непапулярныя.

Публіцыстыка Янкі Купалы 1919—1920 гг. адлюстроўвае настрой беларускай інтэлігенцыі. У ёй зьмешчана шмат меркаваньняў паэта аб гістарычнай прадвызначанасьці нацыянальнай дзяржаўнасьці, аб мажлівасьці і перадумовах стварэньня дэмакратычнай беларускай дзяржавы на традыцыйнай аснове. Бальшавіцкія ідэі сусветнай рэвалюцыі, клясавай канфрантацыі, пралетарскі інтэрнацыяналізм, падпарадкаваньне нацыянальных праблемаў задачам диктатуры пралетарыята, — пэўна лічыў несумяшчальным зь дзяржаўнай самастойнасьцю нацыянальнасьцей Расеі. Гэта, на яго думку, узаемавыключаныя зьявы. Між іншым, кіраўніцтва Заходняй вобласьці не змагло сумясяціць клясавое з нацыянальным, але ўжо зь іншых прычынаў.

Рада БНР і арганізацыі, якія падтрымлівалі яе, былі занадта слабыя, каб дзейнічаць зь цвёрдых пазыцый, а тым болей стаць «трэцяй

сілай». І сапраўды, даволі абмежаваныя былі мажлівасьці, на якія маглі-б разьлічваць прыхільнікі БНР.

Беларуская шляхта, якая лічыла сябе палякамі, марыла толькі аб аднаўленьні незалежнасьці Польскай дзяржавы. Гарадскую прамысловую і гандлёвую буржуазію (гэта пераважна яўрэі) цікавіла, гаворачы сучаснай тэрміналёгіяй, агульна-расейская эканамічная і палітычная прастора. Зьбяднялае падчас вайны сялянства ў барацьбе за выжываньне мела свае сацыяльна-эканамічныя і палітычныя арыентацыі. Асабліва акупацыйны працэс адчула на сабе вёска, зь якой акупанты бязьлітасна вывозілі сыравіну і прадукты харчаваньня.

За рабаўніцтва, рэквізыцыю сяляне адказвалі непадпарадкаваньнем, стыхійнымі ўзброенымі выступленьнямі. Ніякі мірны дагавор ня мог «забараніць» супрацьдзеяньне чужаземным прыгняталікам, барацьбу за збаўленьне ад гвалту, грабежу і тэрору. Пачаўся партызанскі і падпольны рух, які арганізавалі бальшавікі пад лэзунгам зьяднаньня з Расеяй. Толькі адтуль і чакалі дапамогі. У Смаленску быў створаны спэцыяльны цэнтр па кіраўніцтву партызанскім рухам, ня гледзячы што гэта супярэчыла ўмовам мірнага дагавору.

Паднімалася народнае змаганьне з захопнікамі, якое стварала новую палітычную сітуацыю ў Беларусі. За барацьбу сялян акупацыйныя ўлады адказвалі карнымі экспэдыцыямі, жорсткімі рэпрэсіямі. Тры гады імперыялістычнай вайны, разбурэньні, пакуты ўцекачоў — усё гэта зьявлялася з палітыкай Нямецчыны, яе акупацый Беларусі і ўздзейнічала на і сьведомасьць люду.

(Працяг. Пачатак у № 3)

Грамадзянская вайна, інтэрвенцыя ўскладнілі сітуацыю ў краіне. Адбывалася паліярызацыя сілаў. Палітычныя групіроўкі змагаліся за ўладу, за прыдатны грамадскі лад, што прадвызначыла розныя кірункі да вырашэння праблемаў дзяржаўнага ладу і нацыянальна-дзяржаўнага будаўніцтва.

Акупацыйныя ўлады не збіраліся караць Раду БНР за «дзёрзкасць», тым больш спрычыняць уцёск лаяльнай да яе беларускай прэсе. Архівы дэпартаментства замежных справаў Нямецчыны, штаба X-й нямецкай арміі, якая акупавала Беларусь, маглі-б асвятліць ярчэй гэтую сітуацыю. Але і з тых пасведчаньняў, якія маем, відаць, што Нямецчына аднеслася да граматаў БНР вельмі спакойна. Сталася гэта, бо, па-першае, кіраўнікі Рады з самага пачатку заявілі, што яны не збіраюцца аказваць якое-небудзь супрацьдзеянне нямецкаму войску. Па-другое, рух, які ўзначалілі беларускія народныя партыі, быў рэзка апазыцыйным кастрычніцкаму пераворту. У барацьбе з бальшавікамі сацыялістычныя партыі спадзяваліся на падтрымку і разуменне Нямецчыны, якая сьведчыла, што зьяўляецца сябрай паняволеных Расеяй народаў. Па-трэцяе, Рада БНР ня мела ўзброеных сілаў, якія-б змаглі абараняць яе ідэі. Надзеі ўскладаліся на ўзаемаразуменне зь нямецкімі ўладамі — на тое, што яны згодзяцца перадаць Радзе і Народнаму Сакратарыату БНР грамадскую адміністрацыю, што дазволіла-б гаварыць аб БНР, як аб дзяржаве. Карысць такога супрацоўніцтва бачылі і ў тым, што яно дазволіла-б змягчыць акупацыйны рэжым, прыдаць нейкі парадак нямецкай

рэквізыцыі, наладзіць дзейнасьць хаця-б у элементарных сферах грамадзкага жыцця.

У рэчышчы гэтых плянаў трэба разгледзець тэлеграму некаторых сябраў Рады БНР (канец красавіка 1918) нямецкаму кайзэру Вільгельму II-у з удзячнасцю за вызваленне Беларусі ад бальшавікоў і з выказанай надзеяй на заступніцтва Нямецкай імперыі ў дасягненні цэласнасці і незалежнасці Беларусі. Цяжка сказаць, наколькі гэта тэлеграма была шчырай. Але відавочна, што рабіліся любыя захады, каб атрымаць ад нямецкіх ўладаў прызнанне БНР, перадаць ёй ўладных функцыяў. Былі і прыклады. Літоўская краёвая тарыба (савет) 11.12. 17. абвесьціла Літву незалежнай дзяржавай, зьяднанай зь Нямецчынай «вечным цвёрдым саюзам». Нямецчына адгукнулася на «просьбу аб дапамозе ў будаўніцтве вольнай, незалежнай Літоўскай дзяржавы» і прызнала яе «незалежнасць». Выбраная тактыка мела скрытыя маральна-палітычныя страты для Рады БНР, для ўсёй «беларускай справы».

Рада БНР, пакліканая сымбалізаваць пачатак нацыянальнай дзяржаўнасьці, апынулася ў крызісным стане. Мянсяўся яе склад у карысць кансэрватыўных элементаў. Некаторыя арганізацыі адклікалі сваіх прадстаўнікоў у знак пратэсту супроць палітыкі большасці Рады. З свайго боку нямецкія ўлады былі раззлаваныя тым, што сацыялісты, спасылаючыся на міжнароднае права, пратэстуюць супроць жорсткасці акупацыйнага рэжыму, а некаторыя зь іх зьвярталіся з скаржамі да Савецкага ўраду з просьбамі рэагаваць на нямецкія злачынствы.

(Заканчэнне ў №5)

Эрнэст Ялугін

Публіцыстычная аповесьць-хроніка ў дыялёгах

ЖЫВУЧЫ НА ДЗЯДЫ

Дзеючыя асобы

Зьміцер Жылуновіч, кіраўнік Беларускага нацыянальнага камітэта, а ў бліжэйшым будучым — Старшыня першага Беларускага ўрада.

Чарвякоў, Дыла, Лагун, Шантыр, яго падплечнікі — прадстаўнікі Беларускага нацыянальнага камітэта.



Дзеючыя асобы

Мяснікоў, Кнорын, Іваноў, Разэнталь, Рэйнгольд, кіраўнікі Заходняй вобласці й Смаленскай абласной партыйнай арганізацыі бальшавікоў.

Сталін, народны камісар па справах нацыянальнасцей

Сямён, з рабочых, дэлегат УІ Смаленскай абласной партыйнай канфэрэнцыі.

Кірэй, з сялян-беднякоў, у нядаўнім салдат.

Мікола, таксама селянін і салдат, які на вайне згубіў нагу.

Яфім, кухар і гаспадар перасоўнай харчэўні «Яф.Нобель».

Радавец, нядаўні дзеяч Беларускай Народнай рэспублікі, актывіст.

Казімір, інжынер, які таксама спачувае БНР.

Алеся, яго жонка, настаўніца малодшых клясаў. 22 гады, ня болей.

Жакоўскі, менскі акцёр, 20 гадоў.

Першы салдат, з Румыскага фронту.

Другі салдат, з Прыбалтыйскага фронту.

Быкоўскі, напалоханы шляхцюк.

Бывалы, доктар яшчэ тых навук. Яму гадоў пад 70, але ён яшчэ энергічны.

Нябіты. Малады чалавек у тужурцы чыгуначніка, магчыма зь «нефармалаў».

А таксама: **Дзяжурны** па станцыі, **Чырвонаармеец** зь вінтоўкай, прадаўцы газэт, пасажыры і людзі з натоўпу.

Да тэлефона рашучым крокам падыходзіць Жылуновіч.

Жылуновіч: Таварыш Сталін? Жылуновіч. Па даручэнню Беларускіх камуністычных сэкцыі і Белнацкама...

Сталін: А-а, снова вы... В чем дело?

Жылуновіч: Я зноў з ранейшым пытаньнем. Вам Цэнтральны Камітэт бальшавікоў даручыў займацца Беларуссю...

Сталін: (стрымліваючы раздражненне) Вам там што, больше заняцца нечем? Истинные борцы раздувают пожар мировой революции, а вы — как бы выгородить свои национальные стены... Откуда у вас, пролетария, как вы о себе говорите, такой дремучий сепаратизм? Боюсь, массы вас не поддержат...

Жылуновіч: Масы зараз так націскаюць на нас, што сапраўды хутка дэвядзецца падаваць у адстаўку, калі да іх не прыслухаемся.

Сталін: Беженские массы, хотите сказать?

Жылуновіч: Не толькі! Вось прыслалі ў «Дзяньніцу» рэзалюцыю беларусы - маракі Ваеннага Балтыйскага флоту.

Сталін: Успели уже, значит, и братишек - морячков настроить... И что же они?

Жылуновіч: Рашуча пратэстуюць супроць спробаў суседзяў захапіць беларускія землі. Абцягаюць абараняць іх зброяй. І Горадню, і Гомель, і Тураў, і Беласток...

Сталін: Ишь ты, с оружием...

Жылуновіч: А яшчэ яны — за неадкладнае вылучэнне Беларусі ў асобную дзяржаўна-прававую дзяржаву. Цэнтр прапануюць зрабіць у Смаленску, а потым у Полацк перанесці, як старажытны цэнтр беларусаў.

Сталін: Кто-то из Белнацкома помог им.

Жылуновіч: Самі. Далібог! А каб вы чулі, што ўцекачы нам гавораць!

Сталін: Что ж подумаем, обсудим. Есть дела и поважнее. Не знаете, что возле Перьми заварилось?

Жылуновіч: Але-ж і нам чакаць няма як... Так што хачу паведаміць: Белнацкам сумесна зь Беларускімі камуністычнымі сэкцыямі паслязаўтра зьбірае аб'яднаную канферэнцыю. Запрашаем.

Сталін: Время не позволяет... Со смоленскими товарищами связались?

Жылуновіч: Запрасілі. Але-ж самі ведаеце, як тыя да нас.. Мы і сэпаратысты, і самазванцы, і акупанты, амаль што клясавыя ворагі.

Сталін: Смотрите, Жилунович, с огнем играет...

Жылуновіч: Я, таварыш Сталін, быў і застаюся з пралетарскімі масамі... Да сустрэчы.

Вешае трубку. У гэты-ж час на пэрон выходзіць Алеся, да яе сьпяшаецца Казімір.

Казімір: Алеся, галубка, нарэшце! (Цалуе ёй руку) Ну, дзякаваць Богу, здабыў! Але ведаеш, білеты — ні за якія грошы! Ні за керанкі, ні за маркі. У сувязі з сусветнай рэвалюцыяй патрабуюць сьпекулянты муку альбо золата. Яшчэ, праўда, даляры. Я аддаў залаты гадзіннік... Ліха зь ім. Затое — едзе. Цягнік пададуць праз паўгадзіны. Даведаўся ад надзейнага чалавека. Усё! Ад гэтага тлуму вавілонскага... Далей, далей... І больш я ў гэтыя гульні палітычныя... А дзе твае рэчы?

(Працяг. Пачатак у № 2-3)

Алеся: Казік, куды ты хочаш мяне везці?

Казімір: Галубка, я-ж казаў: спачатку дабярэмся да Рыгі, адтуль у Швэцыю. Праз Бэрлін нельга. Там — рэвалюцыя. Нам сваёй досыць. Алеся, любая, дзеля таго новага жыцця, якое ты носіш пад сэрцам...

Алеся: Казік, я-ж не падобная на ласіху?

Казімір: Галубка, пры чым тут ласіха?

Алеся: Кажуць, яна забрыдае ў які лясны гушчар і там раджае... ёй не патрэбны дом... Казік, я не магу, не хачу, каб маё дзіцё згубіла Айчыну! Вырасце і спытае: мама, чаму?

Казімір: Тут для яго таксама месца ня будзе. Алеся, падумай. Вось, глядзі, людзі стаяць у чарзе за міскай баршчу бяз мяса і мараць пра сусветную рэвалюцыю. А вакол крывавае хаас, заводы сталі, вёска чакае, хто наступны зьявіцца вытрасаць зь яе рэквізыцыі. А я інжынер. Я машыны абавязаны будаваць, вась у чым мой грамадзянскі абавязак.

Алеся: А сам уступіў у Беларускую сацыялістычную грамаду...

Казімір: Нячысьцік зблытаў. Захапіўся, музыкай рэвалюцыі. Як-жа — Дэкларацыя правоў народаў Расеі... Хацеў дамовіцца з бальшавікамі наконт шляхоў разьвіцця Беларусі... А Мясьнікоў загадаў арыштаваць на зьездзе, які сабраўся з дазволу р-рэвалюцыйных менскіх чырвоных улад. Але ўдзячны. Навучылі. І болей я ў гэтай гульні... Алеся, а табе, думаеш, бальшавікі даруюць удзел у школьнай радзе, што вучыла дзяцей размаўляць па-беларуску? Ня ведаю, на якой яны там зьбіраюцца размаўляць у сваёй сусветнай камуніі — на эспэранта?

Алеся: Маё дзіця павінна мець Айчыну.

Казімір: Мы дадзім яму сям'ю. Айчына ня можа існаваць без сям'і.

Алеся: У мяне яшчэ ёсьць дзеці...

Казімір: Што ты такое кажаш, галубка, якія дзеці?

Алеся: Добра, вучні.

Казімір: Ах, вучні... У кожнага зь іх ёсьць бацькі. Няхай і думаюць.

Алеся: Я так не магу.

Казімір: Галубка, няўжо ты спадзяешся, што табе дазваляць нават зьявіцца ў школе, калі яе нехта адчыніць? Прачытай, што пішуць смаленскія газэты.

Алеся: А «Дзяньніца»?

Казімір: І ёй ня веру. Алеся, нам засталася дваццаць хвілін! Можа, апошні цягнік...

Быццам-бы ў пацьвярдзэнне яго слоў звоніць звон. Уваходзіць Мясьнікоў і накіроўваецца да тэлефона.

Мясьнікоў: Москва! Я Смоленск.. Мясников. Товарища Свердлова... Нет? Тогда товарища Сталина... Товарищ Сталин? Что же это такое?! Мне передают, што Жилунович и его компания... Эти ...Червяков... Да, которого вы лично выдворили из Белнацкома... Дыло, да Драко—Дракон...

Сталін: Знаем, товарищ Мясников. Почему так волнуетесь?

Мясьнікоў: Что же это получается! Они, можно сказать, у вас под боком собирают свою так называемую объединительную конференцию. Это что же, фактически съезд? Минчане тоже хороши, их поддержали. Избирают

Центральное бюро... Нет, вы подумайте! Ну сидели бы себе в Москве! Так нет, прокламируют, что едут в Минск, видите ли... Провозглашать республику! А как нам теперь?

С т а л і н: Не горячитесь, Мясников, Жилунович ведь еще у нас, а не в Минске. А проезжать туда ему чераз Смоленск.

М я с ь н і к о ў: Он у меня проедет.

С т а л і н: Не делайте глупостей. Должен сообщить, что ЦК партии решило по многим соображениям белорусов все-таки поддержать.

М я с ь н і к о ў: Не выслушав сначала нас?!

С т а л і н: У нас есть ваши депеши.

М я с ь н і к о ў: Но как же поддержать, если...

С т а л і н (перепыняе): Товарищ Мясников, об этом теперь говорить не приходится. Какие еще вопросы?

М я с ь н і к о ў: Мне передали, Ковенская и Виленская губернии отходят литовскому правительству... Снова с нами не посоветовались...

С т а л і н: Поинтересуйтесь у товарища Свердлова.

М я с ь н і к о ў: Да уж что теперь! Так что же наш Облисполкомзап расформировывается, значит? А куда нас?

С т а л і н: Как это куда? Вам просто придется перестойться. Впрочем, вот что, Вам и Кнорину или Алибегову нужно явиться в Москву ко мне. Для разговора.

М я с ь н і к о ў: А тем временем Жилунович с компанией заявятся в Минск?

У гэты час да тэлефону побач падыходзіць Жылуновіч. Звоніць. Сталін зьнімае трубку.

Ж ы л у н о в і ч: Товарищ Сталин?

С т а л і н (Мясникову): Одну минутку подождите у аппарата. Никуда не отлучайтесь... Я слушаю.

Ж ы л у н о в і ч: Товарищ Сталин. Шукалі мяне?

С т а л і н: Совершенно верно, товарищ Жилунович. Как движутся дела? Помощь требуется?

Ж ы л у н о в і ч: Усе нашы рвуцца ў Менск! У «Дзяньніцы» друкуем заклік: «Беларусы— дадому!» Зварот да народу Беларусі ў дуркарні. Пайшла справа!

С т а л і н: В добрый час.

Ж ы л у н о в і ч: Дзякуй. Мы заўсёды верылі, што рэвалюцыйны пралетарыят СаветРасеі нам дапаможа.

С т а л і н: Очень правильно. Как с кандидатурами в Белорусский Совнарком, наметили?

Ж ы л у н о в і ч: І зацьвердзілі.

С т а л і н: Вот как, утвердить даже успели...

Ж ы л у н о в і ч: На сумесным пасяджэньні Цэнтрбюро камсэкцыяў і Белнацкама. Абмяркоўвалася семдзесят кандыдатур на пятнаццаць месцаў.

С т а л і н: Хороший конкурс! А шестнадцатое место — председателю Белорусского Совнаркома? Вы, конечно?

Ж ы л у н о в і ч (не без ганарлівасьці): Тайным галасаваньнем, а ведаеце

— аднагалосна.

С т а л і н: Поздравляю... Кроме того, Вы же и председатель Центрального Бюро комсекций?

Ж ы л у н о в і ч: З учарашняга дня. Таксама тайным галасаваньнем.

С т а л і н: Постойте, и Вы же собираетесь брать портфель наркома по делам национальностей?

Ж ы л у н о в і ч: Так вырашылі таварышы.

С т а л і н: Не слишком ли много сосредоточится власти у одного человека, как считаете?

Ж ы л у н о в і ч: Калі што якое, дык-жа таварышы па партыі паправяць.

С т а л і н: Если не окружите себя угодниками и карьеристами.

Ж ы л у н о в і ч: Дык-жа не я іх буду зацьвядджаць, а зьезд.

С т а л і н: Ну, хорошо, будущее покажет. Мне сказало, смолянам всего два места в правительстве дали.

Ж ы л у н о в і ч: Затое вельмі важныя. Наркамата дзяржкантролю й унутраных спраў.

С т а л і н: Маловато. Пожадничали.

Ж ы л у н о в і ч: Так вырашыла наша грамадзкасьць... Затое на парытэце ўвойдзем у Цэнтрбюро кампартыі рэспублікі.

С т а л і н: Значит, от смолян больше никого?

Ж ы л у н о в і ч: Ад іх яшчэ Шантыр. Ды ад Менска наркомам прамысловасьці і гандлю — Рэйнгольда Ісака.

С т а л і н: Смотрите, как бы со смолянами драки не получилось. Обидятся товарищи.

Ж ы л у н о в і ч: Урэшце-ж, канчаткова справу вырашыць Усебеларускі зьезд Саветаў. Вось прыедзем у Менск і адразу пачнём рыхтаваць... Вы абяцалі дапамагчы з транспартам, таварыш Сталин.

С т а л і н: Вопрос решен. Будущему белорусскому правительству выделены два мягких вагона. Так что поедете с комфортом... Да, вот еще что: во избежание возможных недоразумений загляните с товарищами ко мне. Говорю это по поручению товарища Свердлова. До встречи, товарищ Жилунович!

Ж ы л у н о в і ч: Усяго добрага! (Вешае трубку і паціскае плячыма. Выходзіць).

С т а л і н: Товарищ, Мясников, заждались?

М я с ь н і к о ў: Слушаю, товарищ Сталин!

С т а л і н: Интересный разговор у меня был... Да-а. Слушайте, очевидно, придется на несколько дней отложить вашу конференцию. В Москве когда можете быть?

М я с ь н і к о ў: Будем послезавтра, раньше не получится... У меня вопрос: куда денутся Могилевская и Витебская губернии?

С т а л і н: Слушайте, что вы все со своими губерниями?

М я с ь н і к о ў: Я к тому: это также белорусские будут или как?

С т а л і н: Мясников, об этих губерниях и о многом другом поговорим, когда приедите. До послезавтра!

М я с ь н і к о ў: До свидания. (Кладзе трубку і ў задуменьні выходзіць).

Зьяўляюцца Сямён, Кірэй, Мікола.

С я м ё н (да Кірэя): Гатова! Твой мандат у мяне. Ад'езд праз гадзіну. (Заўважае Казіміра) А-а, пан-грамадзянін інжынер?

К а з і м і р: Сямён? Адразу і не пазнаць. Усё мітыnguеце? Як сышлі ў сьнежні з завода...

С я м ё н: У падпольлі быў, грамадзянін інжынер. Вам вядома, што гэта такое? Але вас бачыў. Нават слухаць прывялося. Гораца заклікалі падтрымліваць раду.

К а з і м і р: А каго трэба было, немцаў? Ці вашых маскоўскіх сяброў, што падпісалі зь германцамі пагадненьне за кошт беларусаў? Дык хто-ж ведаў, што яны вернуцца?

Б ы х ў с к і: Пан кухар, чым плаціць, можа, керанкамі?

Я ф і м: Якімі керанкамі, пан Быхоўскі! Дзе цяпер і свае падзець. Але выпіце гарбаты яшчэ. Божухна, яшчэ ўчора была кава. Баюся, цяпер мне вас доўга не частаваць кавай. Нават, калі прыйдуць палякі.

С я м ё н (насыцярожаецца і падыходзіць бліжэй): Гэта хто-ж распускае варожыя чуткі?

Я ф і м: Каму чуткі, а каму давядзецца плакаць.

Б ы к о ў с к і: Дык вось вам маркі ды я пайшоў, пане кухар. А то-ж там у мяне конь, дык каб хто не зьвёў.

Ж а к о ў с к і: Бальшавіка спалохаўся: А пан-жа без шаблі.

Прысутныя сьмяюцца, але насыцярожана паглядаюць на Сямёна.

С я м ё н: Так, ясна. Грамадзянін кухар, мы з таварышам таксама сьпяшаемся. Дык хуценька арганізуй міску баршчу і што там у цябе яшчэ? Гарбата? І мёд?

Я ф і м: Гэта штучны, германскі.

С я м ё н (падміргвае Алесі, чым выклікае шалёную злосьць Казіміра): Бач, штучны. Ня трэба і пчол. Што значыць індустрыялізацыя, а, грамадзянін інжынер? Пакаштуем і мы — чым гэта германцы нашым панам-беларусам на-чале з панам Ськірмутаў губы мазалі? Чаму каля захопнікаў-бы мухі віліся? (Сьмяецца) Грамадзянін інжынер дык тое, відаць, ведае.

А л е с я: Як вы можаце гэтак — на незнаёмага чалавека? Ці гэта новы пралетарскі звычай?

С я м ё н: Незнаёмага? Мы з грамадзянінам інжынерам яшчэ за царскім часам на «ты» былі. Ён мяне — «ты», а я — ваша блугародзедзе, навошта зноў штрафуюце, мне-ж дзетак нечым карміць трэба?

К а з і м і р (ледзьве стрымліваючыся): Я вас штрафваў? Ну, нічога, вось цяпер вашы дзеткі будуць — такі сытыя. Камандаваць, бачу, навучыліся. Значыць, пры бальшавіках ня меней як дырэктарам завода будзеце. Але чамусьці думаю, канец у вас будзе незайздросны. Так што распараджайцеся пакуль тым, што іншыя нажылі.

К і р э й: Ды што ты з гэтай контрай дыпляматыю разводзіш? Спытаў-бы лепш, куды ён дзёру дае.

С я м ё н: У эміграцыю, значыць, пан-грамадзянін інжынер, надумалі? Што-ж вольнаму воля. Рэспубліку і без вас пабудуем.

Ж а к о ў с к і: Я так разумею, вы нейкі ці не дэлегат?

С я м ё н: Не нейкі, а бальшавік ад Менскай губэрні.

К і р э й: (падазорна) Табе што за справа? Ты хто?

Ж а к о ў с к і: Акцёр я. Пралетар сцэны.

К і р э й: Бачыў я гэтакіх пралетараў... А шапка, бач, панская.

С я м ё н: Не чапай, ён сапраўды за сялянства. Праўда, затуманілі галаву панскія апладысмэнты. Нічога, зараз тэатр будзе толькі для пралетараў.

Ж а к о ў с к і: А я мушу тады йграць, што загадаюць новыя гаспадары?

С я м ё н: Дык і ты-ж будзеш гэтакі самы гаспадар, як і ўсе астатнія працоўныя людзі. Вось толькі гэтакіх, як пан інжынер, не слухай.

Ж а к о ў с к і: Я адно слухаю — маці — праўду.

С я м ё н: А праўда зараз адна — у пралетарскай рэвалюцыі. Мы яе дзеці.

Ж а к о ў с к і: Усё-ж вырашылі пакінуць Беларусь, пан інжынер.

К а з і м і р: Зь сёньняшняга дня грамадзянін Берсан сваім загадам закрыў яе канчаткова.

С я м ё н: А калі я скажу, што Беларусь будзе, толькі пралетарская? Не верыце? Расейскі Савет народных камісараў за гэта прагаласаваў.

Ж а к о ў с к і: Слухайце, а пры чым тут Расейскі Саўнаркам?

С я м ё н: Дык ад каго-ж нам яшчэ чакаць падтрымкі? Ад Пілсудскага? Працоўны народ за еднасьць з Савецкай Расеяй. Вось ты, Кірэй, як?

К і р э й: Чаму гэта аддзяляцца? Сказана: пралетары ўсіх краін, яднайцеся! Дык а мы?

Раптам раздаецца гудок цягніка. Казімір з распаччу глядзіць на Алесю.

А л е с я: Табе заставацца нельга, Казік. Я бачу. Я буду менш хвалявацца, калі даведаюся, што ты дзе-небудзь у Стакгольме.. (Цалуе) Бяжы. Можа апошні такі выпадак.

Казімір пабег да дзвярэй на пэрон, Алеся глядзіць яму ўслед і бязгучна плача.

Ж а к о ў с к і (ледзьве стрымліваючы сьлёзы): Такую жанчыну кінуць...

А л е с я. (З абурэньнем): Што вы разумееце ў жыцці? Што?

Ж а к о ў с к і: Прызнацца, ані д'ябла не разумею... Вы ўсе жывяце, сумуеце, сьмяецеся, зноў пакутуеце, гінеце нават чорт ведама за якія грахі. ... А я толькі хто? Я — ваша лютэрка! Я прагну паказаць вам вашы душы. Таму пытаю: браты, чаго некуды едзеце — хто на захад, хто на ўсход, — калі тое, пра што мараць беларусы, павінна й адбывацца на іх зямлі, тут?

К і р э й: Чаго паніку разводзіш? Чаго дабіваешся?

Ж а к о ў с к і: Толькі аднаго: каб пачулі глухія, а сьляпыя сталі відушчымі, — адно трэба — не прыніжаць сябе і ня ганьбіць Айчыну.

Зьвініць звон... І ўлёвым кутку пачынае працаваць тэлеграф. Да яго паважна падыходзіць Сталін з паперамі.

С т а л і н: Смоленск! Смоленск! Я Москва. У аппарата — Сталин, народный комиссар по делам национальностей РСФСР. Руководителям Западной Коммуны. Мясникову, Кнорину, Алибегову, Калмановичу. Еще раз и окончательно сообщая: Облисполкомзап перестраивается. Как условились, линию Центра проводит Мясников, Смоленская облпартконференция объявляет себя первым съездом Компартии Белорусской советской республики. Московские белорусы пока задерживаются. Желаем успеха!!

(Працяг у №5)

Лёс музыканта

Віктар Новік
(Скарга)



«У Менску «Іосіф» закатэраваў мяне ў гасцініцы па вуліцы Камсамольскай, даў талоны на харчаванне ў сталойцы на некалькі дзён. Было гэта напярэдадні 1-га Мая. Ён мне параіў не паказвацца людзям на вочы. Пасля сьвятаў «Іосіф» павёў мяне ў ЦК КПБ у аддзел па культурным пытаньням. Там незнаёмы мне чалавек пачаў распытваць, што-б я жадаў рабіць далей. Я адказаў, што наогул не прыйшоў у сябе ад спосаба дастаўкі мяне сюды і ня ведаю, як далей быць. «Если бы Вы оказались нам там полезным, то мы могли вернуть вас в Польшу», — адказаў мужчына і дадаў: «Но что Вы могли бы там делать?». Ён запытаўся, ня мог-бы я арганізаваць у Польшы новую палітычную партыю. Я адказаў, што зрабіць гэтае не ў стане, бо я не палітык, а культурны работнік. Тады той заявіў, што мне лепей застацца ў Саюзе, мне дадуць працу і я буду займацца фальклёрам. Ён сказаў «Іосіфу», каб завёў мяне да Антона Грыневіча, вядомага беларускага фальклёрыста, якога я ведаў яшчэ па 20-х гг. у Вільні. Той быццам-бы ўзрадаваўся мне і сказаў: «Добра, што ты трапіў сюды».

Праз дзень вечарам да мяне ў гасцініцу зайшоў «Іосіф» і прапанаваў «поехать в одно место». У нейкім памяшканьні ён перадаў мяне чалавеку ў ваеннай форме. Хутка я

апынуўся ў вялікім кабінце перада сівым чалавекам, які назваў сябе начальнікам Асобага дзяржаўна-палітычнага ўпраўленьня (АДПУ) Беларусі й адразу спытаў, зь якой мэтай я прыехаў у Савецкі Саюз. Калі я адказаў, што яму павінна быць аб гэтым вядома, той закрычаў: «Бросьте выкручиваться, лучше признавайтесь сразу, кто Вас послал и с каким заданием?» У падобным тоне размова працягвалася каля паўгадзіны. Потым мяне зьмясьцілі ў нейкім пакоі гэтага-ж будынка, а на наступны дзень мяне ўжо дапытваў следчы АДПУ — яўрэй з горада Лодзі па прозьвішчу Оберфельд. На следствіі ён увесць час дапытваўся, ці быў я звязаны з польскай разведкай. Допыты цягнуліся даволі доўга, але я ўсё, безумоўна, адмаўляў.

Аднойчы Оберфельд у час допыту прывёў мяне у кабінет да начальніка асобага аддзела, які назваў сябе Мікалаем Пятровічам. Той адразу пачаў крычаць і пагражаць, што я крывёю заплачу, але раскрыў свае сувязі з Польскай контрразведкай. Тут мне не было нічога нават адказаць. Усе допыты я маўчаў. Пасля гэтага адносіны да мяне адразу зьмяніліся. Кожную ноч мяне выклікалі на допыты, трымалі ўсю ноч без сну, днём ў камэры таксама не давалі спаць. Праз некалькі днёў я быў у паўсьвядомым стане. Нарэшце,

Оберфельд заявіў, што ён перакананы ў тым, што я нічога не маю агульнага з Польскай контрразведкай. Але сваёй дзейнасьцю прынёс некаторую шкоду Савецкаму Саюзу і таму, каб выкупіць сваю віну, я павінен ім дапамагчы: уласнаручна напісаць сьведчаньні аб тым, што выбары, у якіх удзельнічаў у Польскім Сэйме, праходзілі ўзгоднана з Польскім урадам і нават ім фінансаваліся. Ён растлумачыў, што мае сьведчаньні будуць выдадзены асобнай брашурай і змогуць дыскрэдытаваць сярод насельніцтва Заходняй Беларусі Ярэміча, Станкевіча і інш. Некалькі дзён я гэтаму супраціўляўся. Нарэшце, мне, даведзенаму бяссоніцай да ненармальнага стану, стала усё абыхаваць, і я нешта стаў пісаць пад дыктоўку Оберфельда. Адкрыцця там не было, але успаміналася аб асабістым знаёмстве Ярэміча з начальнікам дзяржаўнай бясьпекі ў Вільні.

У канцы ліпеня мяне выклікалі зноў на допыт, следчы быў ужо іншы. Сказаў, што ён латыш і назваўся Берзень. Ён пачаў допыты ад пачатку. Бо, як растлумачыў, дагэтуль я быў затрыманы неафіцыйна, але зь сёняшняга дня атрымана згода пракурора, і я лічуся арыштаваным і падследственным. Працяг допытаў я памятаю дрэнна. Спачатку шлі біяграфічныя дадзеныя, якія былі недакладныя. Але Берзень сказаў, што неабходна пакінуць так, як мною было напісана пры Оберфельдзе. Я быў у такім стане, што ня мог спрачацца. Далей у пратаколе ўпаміналася аб маёй палітычнай дзейнасьці ў Заходняй Беларусі і аб тым, што я, не маючы магчымасьці атрымаць працу ў Польшчы, вырашыў прыехаць у СССР.

Калі запярэчыў, што я зусім не добраахвотна прыехаў у Саюз, ён адказаў: «Об этом говорить не будем, это для Вас будет лучше. Как Вы можете судить по этому нашему протоколу, за Вами не числится никаких серьезных преступлений. И если подпишете этот протокол, то Вам грозит в худшем случае несколько лет ссылки, а в противном случае может быть хуже!» І гэты пратакол я падпісаў.

Мяне перавялі ў агульную камэру і да кастрычніка не выклікалі. Потым адправілі этапам у Маскоўскі Бутырскі астраг. Аб прыгаворы мне нічога не паведамілі. Аб тым, што я асуджаны на 10 гадоў па ч. 6 арт. 58 УК РСФСР я даведаўся толькі ў лягэры ў г. Кемі, куды быў адпраўлены ў чэрвені 1935 г. У 1937 г. мяне адправілі ў Салаўкі. Але хутка ўсе, хто знаходзіўся там, былі пераведзены на астражнае становішча. Летам 1939 г. партыя зьняволеных, у тым ліку і я, была адпраўлена ў Нарыльск. Там я прабыў ў лягэры да сярэдзіны 1945 г., хаця тэрмін майго зьнявольеньня канчаўся у першай палове 1942 г. (У ваенны час асуджаных па 58 арт., асабліва па ч. 6 і 8, не вызвалілі).

Пасля вызваленьня я ў 1945—1947 гг. працаваў у г. Нарыльску дырыжорам, потым у Краснаярску на той-жа пасадзе. Затым паехаў ў Беларусь, у Маладзечна. Там працаваў у ДOME народнай творчасці (дырыжорам Маладзечанскага абласнога ансамбля песні і танца — В.Н.). У красавіку 1949 г. мяне зноў арыштавалі, і зноў пачаліся допыты. Следчы прапачаў мяне пратакол, напісаны Берзнем. Калі я хацеў выправіць недакладнасьці, той адказаў, што лепш не

ўскладняць справу, бо мяне чакае толькі ссылка. Інакш справа зацягнецца і невядома, чым скончыцца. І мне прыйшлося пацвердзіць усё занова. Мяне трымалі ў турме да канца кастрычніка 1949 г. У сакавіку 1950 я этапам прыбыў у Краснаярск. Адтуль быў высланы ў Краснаярскі край на пасяленне, дзе знаходзіўся да жніўня 1954 г.

Зараз я працую у г. Вільнюсе ў школе мастацтваў настройшчыкам музычных інструментаў. Здароўе маё моцна пагоршылася. Перайсці на іншую музычную працу я не магу, бо ўсе дакумэнты аб маёй адукацыі ў час вайны згубіліся. Таму звяртаюся да Вас з просьбай аб рэабілітацыі, як незаконна асуджанага».

За некалькі гадоў да выхаду на пэсню Павел Каруза становіцца дырыжорам Дзяржаўнага ансамбля польскай песьні і танца Літоўскай ССР. Жыццё гэтага барацьбіта і музыканта абарвалася ў студзені 1988 года. Але захавалася яго музыка, яго чароўныя песьні. У старадаўняй сьпеўнай манеры нашых продкаў напісаная і апрацаваная для хору сюіта «Беларусь мая сьпеўная». Яе склалі дзьве песьні на словы Л.Геніюш і 4 народныя (жніўныя і дажыначныя). Геніюшаўскія «Абразок» і «Заклік» выконваюць ролю ўступа да жніўных «Жніво», «Канец жніва», «Дажынкі», «Раёк». Прапануем адзін з гэтых твораў Вашай увазе.

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

vi. Раёк

Andante

1. Ішоў раёк, ішоў раёк да-ро-га-ю
2. Да-ро-га-ю да-ро-га-ю шыро-ка-ю
3. Ніхто раёк, ніхто раёк у двор ня кліча, абазваўся Іванічка.

*) Іншыя варыянт — канец на *f* (без *diminuendo*),
або *diminuendo* да *pp* (з *diminuendo*).

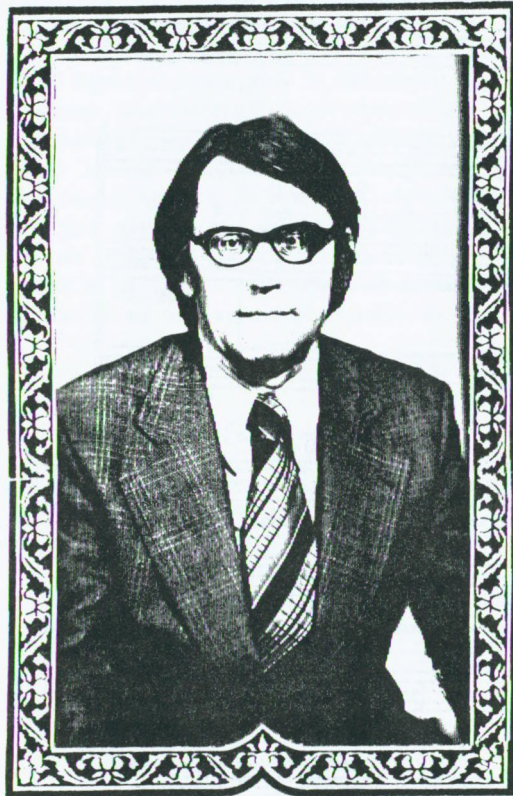
Ішоў раёк, ішоў раёк дарогаю.
Дарогаю, дарогаю шырокаю.
Ніхто раёк, ніхто раёк у двор ня кліча.
Абазваўся, абазваўся Іванічка.
Зайдзі, раёк, зайдзі, раёк, у наш дварок.

Нашы двары, нашы двары мяцёня.
Нашы сталы, нашы сталы засланыя.
А кубачкі віном паналіваныя.
Зайдзі раёк, зайдзі раёк на наш дварок.
Раю.

Слова пра Міколу Ермаловіча

Аўген Гучок

70



У в. Малыя Навасёлкі. 26.04 1921 г. нар. Мікола Ермаловіч. Калі ён хадзіў у 10 клас, бацьку арыштавалі, а Міколу выключылі з школы. У 1948 г. М. Ермаловіч скончыў Менскі пэдагагічны інстытут. У 1952 г. паступіў у аспірантуру і хацеў напісаць працу пра беларускую літаратуру XIX ст., але яму сказалі: «Такая тэма неактуальная, пішыце аб прыназоўніках». М. Ермаловіч пакінуў аспірантуру і пачаў самастойна даследаваць пытаньне ўтварэньня Вялікага княства Літоўскага.

Рэдакцыя часопіса «Полацак» віншуе М. Ермаловіча зь юбілеем і жадае яму здароўя і далейшых посьпехаў у яго дасьледах.

У сутарэньні, у «Спадчыне» Белага Няма дзе яблыку ўпасці.
«Што тут сёньня?» — пытаю нясьмела:
«Сёньня сустрэча — бы шчасьце».

Тут сёньня Мікола Іванавіч
Аповяд вядзе гістарычны;
Гартае мінуўшчыну нанава —
Дорыць настрой крынічны.

А ён, не прызнаны ў колах, у тых,
Дзе быццам глыбіннай заняты работай;
Яго там зацята ганьбяць усьлях,
Яму там зайздросьцяць употай.

А ён не належыць да тых удалцоў,
Буе ў каго пустацьвет ўва гародзе;
Ён рэдка ўзыходзіць на круг выдаўцоў,
Ён з душ юнакоў не выходзіць.

Мікола Іванавіч — не кандыдат,
Ня доктар, не акадэмік па званьню;
Калі-ж быць дакладным, калі ў акурат—
Народны гісторык ён па прызваньню.

Ён пошук духоўны чуйна вядзе,
Ён хоча сказаць ўсяму сьвету,
Што Беларусь, як краіны ўсе,
Дыхаць павінна з Сусьветам.

Ён хоча сказаць, што яднаюць людзей
Праўда і справядлівасьць;
Калі-ж іх ня знойдзем у ходзе падзей,
Страцім да роднага краю пачцівасьць...

А думкі, а словы яго над вякамі
Лятуць, абуджаючы душ нашы скрыдлы...
Калі мы таго не захочам самі,
Ніхто і ніколі ня зробіць нас быдлам.

У век панаваньня антыдэі,
Суцэльнай хлусьні і падману
Ці, многа, Радзіма, у цябе дзяцей,
Што служаць табе аддана?

Ня многа, ня часта ўдаецца пачуць
Пра мужнай любові ўрокі...
А ён, каб відушчасьць табе вярнуць,
Сябе за работай пазбавіў зроку.

У сутарэньні, у «Спадчыне» Белага

Няма дзе яблыку ўпасці...
«Што тут сёньня?» — пытаю нясьмела;
«Сёньня сустрэча — бы шчасьце».

1985 г.

Падзьвіжнікі не перавяліся...

Вольга Іпатава

Год за годам, месяц за месяцам, у любое надвор'е, да самага позняга часу ў аддзеле беларускай кнігі Дзяржаўнай бібліятэкі імя Леніна можна было бачыць сьхілёную над стосамі цяжкіх кніг постаць Міколы Ермаловіча. Сталелі і рабіліся вядомымі праз свае працы дасьледчыкі, якія сядзелі за суседнімі сталамі, ён-жа не друкаваўся і здаваўся адным з тых дзівакоў, што трацяць жыцьцё на цікавыя толькі сабе гістарычныя здабыткі, ды ўвогуле займаюцца «ня тым». Але... рэдкія, кароценькія публікацыі, рэцэнзіі пачалі патроху прыцягваць увагу інтэлігенцыі. У іх прысутнічала ня толькі гістарычная дасьведчанасьць, дзіўная для філёляга, але й апантаная любоў да Бацькаўшчыны — такая «нямодная», дый небясьпечная па тых часах усеагульнага «інтэрнацыяналізму». Тады нешматлікіх аўтараў, што асьмеліліся зазірнуць за чорную заслону гістарычнага забыцьця, сустракала ці нямая варожасьць выданьняў, дзе за публікацыю маглі паплаціцца месцам і партбілетам і рэдактары, і начальнікі, ці тыя, якія вымушаныя былі адмаўляць аўтару, хаця і спачувалі яму. А што тычыць ідэялягічных наглядчыкаў, дык яны з асалодай душылі кожны парастак нацыянальнай самасьвядомасьці.

Аўтарэтэт Міколы Ермаловіча ў пэўных колах вырастаў, але шырокі беларускі чытач яго ня ведаў. Публікацыі, якіх значна пабольшала, усё-ж не маглі даць уяўленьне аб значнасьці ўсяго зробленага ім. І вось — выхад кнігі «Па слядах аднаго міфа», якая ў Менску разый-

шлася імгненна й адразу дала дасьледчыку шырокую вядомасьць.

Дзе была Літва старажытная? Чаму гістарычныя крыніцы гавораць пра іншае, чым дасьледчыкі, якія стагодзьдзямі знаходзіліся ў нейкім здранцвеньні, падобным да казкі пра каралеўну Шыпшынку? Што такое Беларусь у дачыненні да Вялікага княства Літоўскага? Якое значэньне для гісторыі маюць Мендоўг, Войшалк, якія дасюль прызнаваліся належнымі толькі да аднаго народу?

Беларуская моладзь — асабліва моладзь — чакала адказу на гэтыя пытаньні, але атрымала іх не ад афіцыйнай навукі, пошукі якой ішлі ў іншым, не нацыянальным кірунку. І менавіта таму яна аказалася такой удзячнай. Сьведчаньнем гэтаму лёс кнігі — «Старажытная Беларусь». Яе друкавалі ўжо ў часопісе «Малодосьць» — і, здавалася-б, павінна яна паляжаць у кнігарні хаця тыдзень — другі! Не! Свае заказаныя экзэмпляры я ледзь забрала ў «Кнігарні пісьменьніка», бо спазнілася на дзень... Яе чытаюць і тыя, хто любіць беларускую гісторыю, і тыя, хто ніколі дасюль ня браў у рукі беларускую кнігу. Яна разблытае гістарычныя загадкі Горадні і Наваградка, Полацка і Руты, яна расказвае пра славу продкаў і аднаўляе іх цьмяныя, ледзь ужо зусім не прапашчыя, постаці...

А сам Мікола працуе, сьпяшаецца. Гэтак цяжка было выжыць і выстаць, не заклаўшы душу, не спакусіцца дробным. Гэтак цяжка цяпер — не тое здароўе і гады. Падзьвіжнікі ў Беларусі не пераводзяцца...

Лісты ад Міколы Ермаловіча

Міхась Белямук



Прозьвішча Міколы Ермаловіча было мне вядома даўно. Асабліва зацікавіла яно мяне, калі прачытаў у «Тезісах докладов и конференций по археологии Белоруссии» яго артыкул «Где была летописная Литва?» (Мн. 1969, б. 233—238). У 1971 г. неспадзявана атрымаў ад Міколы Ермаловіча паштоўку.

Я сьпяшаўся навязаць карэспандэнцыю зь ім і, пішучы ліст, затытулаваў: «Яго Міласьці спадару дасьледчыку Міколе Ермаловічу». Прайшло некалькі месяцаў і ад М.Ермаловіча атрымаў ліст: «Вельмі не падабаецца мне, што Вы мяне называеце «спадаром». Я лічу, што гэтае слова ніколі ня будзе агульнаўжывальным сярод беларусаў». Гэтак слова «спадар» дало пачатак нашай дыскусіі і дваццацігадовай карэспандэнцыі.

На заўвагу М.Ермаловіча аб «спадару» я спаслаўся на Літоўскую мэтрыку, Баркулабаўскі летапіс, Статут Казіміра й адзначыў, што гэтае слова не прыдумане эміграцыяй, а сустрачае ў дакумэнтах часоў Вялікага княства Літоўскага.

М.Ермаловіч у лісьце ад 13 студзеня 1973 г. пісаў: «Наконт слова «спадар» вось што скажу. Слова гэтае сапраўды нашае й яно старое слова. Я, у прыватнасьці, яго таксама сустракаў. Аднак тое, што слова даўняе і нашае, яшчэ ня значыць, што яно можа ўжывацца ў наш час. Слова, як і ўсё іншае ў сьвеце, могуць паміраць і не было ў сусьвеце такога цудатворцы, які-б змог уваскрэсці зь мёртвых. Мне здаецца, што нельга ўваскрэсіць і

слова «спадар».

Сёньня слова «спадар» уваскрэсла. Сам М.Ермаловіч, ігнараваны дзяржаўнымі выдавецтвамі, стаў вядомы. Ягонныя кніжкі тут-жа разыходзяцца ў кніжных крамах, пра яго загаварыла грамадзкасьць як аб выдатным дасьледчыку. Пажадана пазнаёміцца зь ягонымі думкамі і клопатамі, выказанымі ў лістах.

У лісьце ад 15 студзеня 1973 г. ён пісаў: «Дасьледчык ня можа дзяліць факты на тыя, якія яму падабаюцца, і на тыя, якія яму не падабаюцца. Усе факты ён павінен дасьледваць і ніводнага не адкідаць або замаўчваць. Менавіта ўсё гэта заставіла мяне перагледзець пытаньне ўтварэньня Вялікага княства Літоўскага. Калі я вывучыў усе даступныя матэрыялы, то я ўбачыў, што ранейшыя дасьледчыкі шмат гаварылі аб так званым літоўскім заваяваньні Беларусі, але не паказвалі самога факта заваяваньня, ніколі не гаварылі, калі і як гэта адбылося. Адны гаварылі, што ў 30-я г., другія, што ў 40-я гг. XIII ст. Другое, чаго я не мог уцяміць, дык гэта тое, чаму менавіта Літва перш за ўсё падначаліла Наваградка. Глянуўшы на карту, гэта цяжка зразумець. Ствараецца ўражаньне, што ніводны дасьледчык не глядзеў на карту і не задумоўваўся, а як гэта можна было з тэрыторыі сучаснай Літвы заваяваць Наваградка».

У лісьце ад 2-га жніўня 1973 г. М.Ермаловіч пісаў: «Наконт канцэпцыі Яніна—Аляшкоўскага, то Вы самі заўважылі, што яна непераканаўчая, і ўжо ў гэтым яе заганнысьць і

непрымальнасьць для нас. Хапае нам прыдуманых схем і тлумачэньняў нашае гісторыі, каб прымаць яшчэ новую. Ня мог Усяслаў ставіць перадсобай такія шырокія задачы. Што-ж гэта за мудры дзяржаўны дзеяч, які хоча дасягнуць таго, на што ў яго не хапала сілаў? Калі кіеўскія князі маглі нанесці паражэньне Полацку, то яны не былі ў сілах пакарыць яго і трымаць яго пад сваёй ўладай... Полаччына ў сваю чаргу не магла перамагчы кааліцыю, але яна магла аслабіць яе. Паколькі Кіеў быў далёка ад Полацка, а Ноўгарад і Смаленск пад бокам, то Усяслаў (перад ім Брачыслаў) рабіў на іх набегі, разбураючы і прыводзячы адтуль палонных. Прытым нельга забывацца, што ўсё гэта Усяслаў рабіў тады, калі Кіеў быў заняты міжусобнай барацьбой, ці вайной са стэпнякамі. Янін з Аляшкоўскім сваёй канцэпцыяй робяць нам мядзьвежую паслугу, прадстаўляючы Усяслава не рэалістам—палітыкам, а нейкім ваяўнічым фантазёрам, які, дарэчы, дарэмна праліваў людскую кроў. Апроч таго, Наўгародчына не была крывіцкай, яна была заселена славенамі. Часткова крывіцкай можна лічыць Пскоўшчыну. Так, робячы напад на Ноўгарад, Усяслаў ня мог змагацца за крывіцкае адзінства. У Я.Длугаша ёсьць зьвестка, што Брачыслаў у 1021 г. пасадзіў у Ноўгарадзе пасаднікаў. Магчыма. Але ўсе пісьмовыя зьвесткі пра Усяслава не даюць падставы рабіць такое дапушчэньне. Апроч таго, я лічу, што Нямігская бітва не была вынікам набегу на Ноўгарад, а на Наваградка. Наконт таго, ці быў Усяслаў бандытам, то мушу сказаць, што ў тыя жорсткія часы, ён ня мог ды не павінен быў уступаць у жорсткасьці сваім ворагам...

Тое, што Гедымін быў жанаты з полацкай князеўнай Еўнай, яшчэ не доказ, што ён быў полацкага роду. Гэта можа даказваць адваротнае: звычайна не браць адзінакроўных жонак. Іншая справа — гербы. Яны, вядома, могуць у некаторых адносінах праясьніць справу й я жадаю Вам посьпеху тут, як і ў адносінах атаясамліваньня Пагоні й Усяслава, крыжы на шчыце і крыж Еўфрасіньні Полацкае. Магчыма, варта было-б параўнаць між собою выявы крыжоў на Барысавых і іншых полацкіх камянях. Я здзіўлены іх неаднатупнасьці, бо ёсьць сярод іх чатырохканцовы і шасьціканцовы.

У маёй «Гісторыі...» Усяславу Чарадзею адведзена 50 машынапісных старонак. Выкарыстаў усё, што можна было выкарыстаць. Здаецца, што не прапусьціў ніводнай драбніцы. Бяда вось толькі, што не магу нідзе надрукаваць, хаця-б ў значна скарачаным выглядзе.

Ф.Гурэвіч пакрыўдзілася на мяне за рэцэнзію ў «Нёмане», на яе кнігу. Яна прыслала ў рэдакцыю ліст на 7 друкаваных старонак, а я даў адказ на 13 старонак. Яна настайвае на тым, што летапісная Літва была не там, дзе я яе паказаў, а на тэрыторыі сёняшняе Літвы. Яна таксама адмаўляе значэньне Наваградка як першай сталіцы Вялікага княства Літоўскага. Вось так мне прыходзіцца ваяваць на ўсе бакі».

(Працяг у наступным нумары)





Пад пільным наглядкам

Мікола Ермаловіч



Калі старшыня клюба «Спадчына» Анатоль Белы ў сакавіку 1986 г. прапанаваў мне выступіць на пасяджэнні клюба зь лекцыяй на гістарычную тэму, я ахвотна згадзіўся. Аб гэтай суполцы ўжо гаварылася, што яна робіць важную справу ўзнаўленьня нашай гістарычнай памяці і культуры. Я стаў рыхтавацца да лекцыі, падбіраць патрэбныя матэрыялы. І вось ў пачатку карасавіка, за дзень да майго выступленьня, вечарам ў маю кватэру пазванілі. Я адчыніў дзверы — перада мной стаяў незнаёмы чалавек. Ён пераступіў парог, прывітаўся і, убачыўшы маё здзіўленьне, сказаў: «Я працую там-жа, дзе і знаёмы ўжо вам...» Ён назваў прозьвішча чалавека, які ў пары з другім ў пачатку 1984 г. дапытваў мяне ў Маладзечанскім камітэце дзяржаўнай бяспекі (КДБ). Значыць, перада мной супрацоўнік гэтай адыёзнай установы. Што яна была вельмі зацікаўленая маёй асобай, я ўжо добра ведаў. Упамяненьня ўжо дзеве асобы два гады назад вельмі былі занепакоены тым, што я па іх звестках (г.зн. даносах), якія дайшлі да іх, пішу гісторыю, у якой хачу даказаць «извечную самостоятельность Белоруссии». Я сказаў, што сапраўды пішу гісторыю Беларусі, праўдзівую, якой яна была. І назваў ім выданні, у якіх былі надрукаваныя яе паасобныя фрагменты. Праўда, іх гэта не задаволіла, і яны яшчэ двойчы выклікалі мяне на допыт. А ў 1986 г. начальнік Маладзечанскага КДБ Іваноў, выступаючы на нарадах агітатараў, характарызаваў мяне, як «животное ископаемое»

(відаць таму, што я заўсёды гаварыў на беларускай мове, якую ён лічыў канчаткова забітай і пахаванай і таму выкапнёвай). Апроч таго ён, у пацвержаньне маёй шкоднасьці для савецкага ладу, прывёў шэраг маіх выказваньняў, якімі я дзяліўся ў гутарках з знаёмымі з 1948 па 1966гг.

—Што цікавіць вашу ўстанову зараз?—спытаўся я ў Мікалая Мікалаевіча (так адрэкамендаваўся ён, не называючы свайго прозьвішча).

—Аб чым Вы будзіце заўтра гаварыць ў «Спадчыне»? Інтэрв'ю будзеце даваць ці што?—запытаўся ён.

З гэтага пытаньня мне стала ясна, пад якім пільным наглядкам знаходжуся я і «Спадчына». Я сказаў, што ніякага інтэрв'ю даваць ня буду, што лекцыя мая будзе насіць акадэмічны характар, што ў ёй ніякай палітыкі ня будзе. І сапраўды, мая лекцыя такой і была. Аднак гэта больш за ўсё і непакоіла маіх наглядчыкаў. Як я пасьля даведаўся, сакратар Менскага гаркама КПБ Я.Юферава ў ліку іншага дакарала старшыню клюба «Спадчына» Анатоля Белага, чаму ён не даў адпору маім нацыяналістычным поглядам. Пад апошнім разумелася, што я адвяргаў тэзіс аб бездзяржаўнасьці Беларусі да 1919 г., паказваючы на існаваньне ўжо ў старжытныя часы на тэрыторыі Беларусі такіх дзяржаўных утварэньняў як Полацкае, Тураўскае, Наваградскае і інш. княствы. Асаблівы націск я зрабіў на Вялікім княстве Літоўскім. Паказаўшы, што яно было тыповай беларускай дзяржавай, што ў ёй нічога Літоўскага ў сучасным значэньні гэтага слова не было. Але

вось гэта і было ў вачах афіцыйных гісторыкаў і ідэялягічных наглядчыкаў найбольшым ідэйным злачынствам. Між іншым, неапраўдана прыпісваючы ўсю гісторыю Вялікага княства Літоўскага літоўскім князям і фэўдалам, яны ў значнай меры садзейнічалі нацыянальнаму ўздыму ў Літве, які зараз так шальмуюць. Вынікі маёй лекцыі ў шэрагу зь іншымі былі даволі сумныя для «Спадчыны».

У яе адабралі памяшканьне. Не ведаю, магчыма гэта супадзеньне, але пасьля маёй лекцыі ў суполцы «Сумоўе» пры інстытуце этнаграфіі АН БССР, яна была забароненая. Усё гэта вельмі добра характарызуе той страшэнны ідэялягічны тэрор, які існаваў у Беларусі. Нават бясскрыўдныя навуковыя лекцыі кідалі ў страх усіх тых, хто меў неабмежаваную ўладу над розумам і душамі людзей.

МІКОЛА ЕРМАЛОВІЧ

«ЯКО ЛУНА СОЛНЕЧНАЯ...»

МІКОЛА ЕРМАЛОВІЧ
★
ПЕРАЧЫТВАЮЧЫ
ЛЕТАПІСЫ

«Полное собрание русских летописей», т. 32. Москва. «Наука», 1975.

МІ ЕРМАЛОВІЧ

Па
слядах
аднаго
міфа

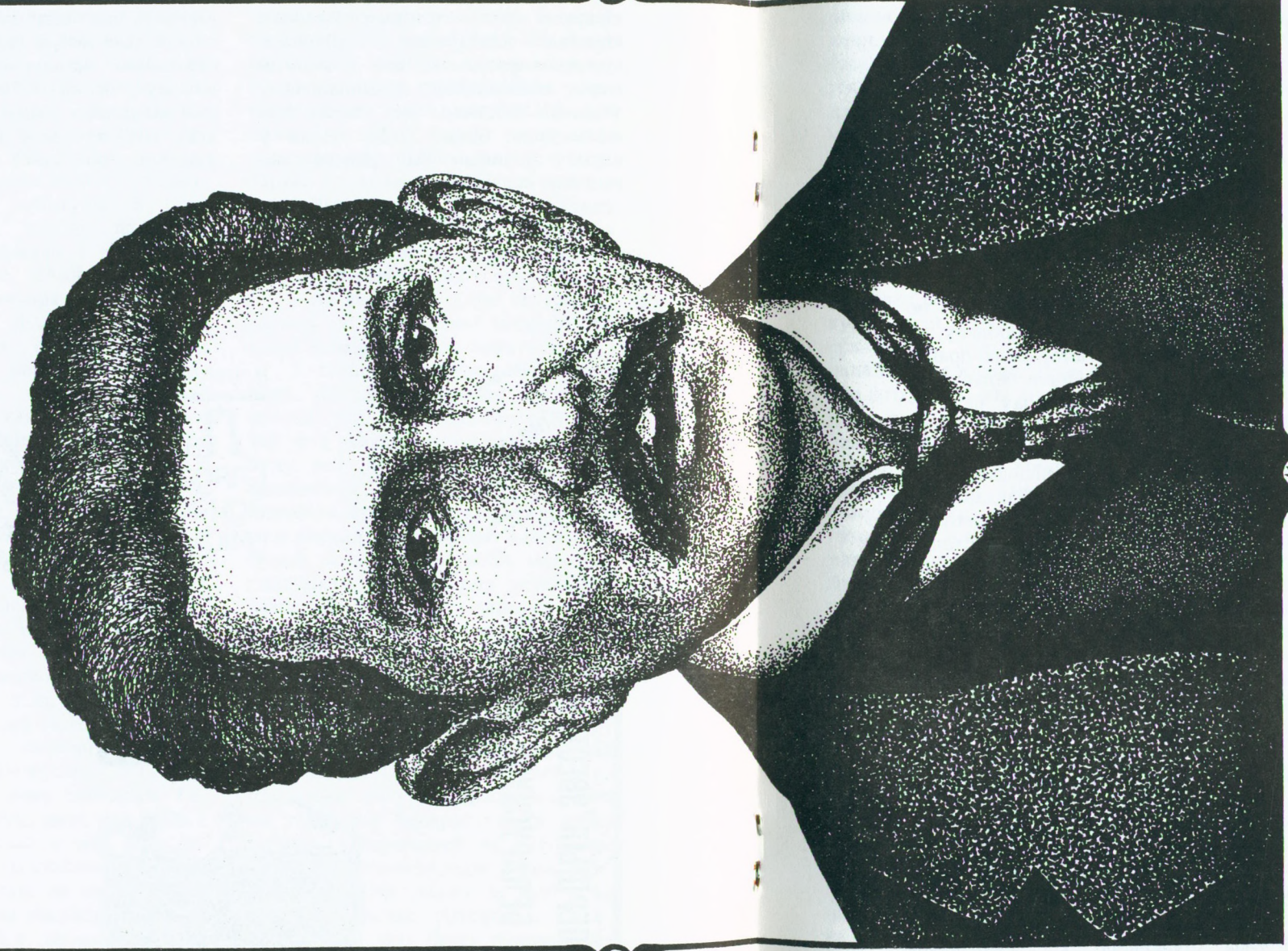
МІКОЛА ЕРМАЛОВІЧ
★
Міф
НА РОЗНЫХ
УЗРОУНІХ
Знаеце, хто... Тарас...
Сьцяжыў у... 1988...
Літоўскае...

ПЕРШЫЯ ЗВЕСТКІ
ПРА БЕЛАРУСКУЮ ДАЎНІНУ

Мікола ЕРМАЛОВІЧ
СТАРАЖЫТНАЯ
БЕЛАРУСЬ



СТАРОЎНІ МІНУЛІСТ
Вядомыя
БАЛІЦКІ ПЛЯМЭНІ
БЕЛАРУСІ



ІВАН ЛУЦКЕВИЧ

1881 – 1921

ПРАШКА
КЛУБЕНД ЗША ЧАСОПІС

Музей Івана Луцкевіча ў Вільні

Ганна Сурмач

Дзвюма знамянальнымі датамі адзначаны селятні год для беларускага народу—110-годзьдзе аднаго з пачынальнікаў беларускага адраджэння на пачатку XX стагоддзя, выдатнага палітычнага і культурнага дзеяча Івана Луцкевіча і 70 гадоў з часу, калі быў закладзены ў Вільні Беларускі музей.

Івана Луцкевіча мы можам з поўным правам лічыць заснавальнікам беларускай музейнай і архіўнай справы менавіта ў яе нацыянальным значэнні. Ён дае нам добры прыклад таго, як ашчадна трэба ставіцца да захавання гістарычнай спадчыны свайго народу. Крапатлівая, самаахвярная праца Івана Луцкевіча па збору гістарычных каштоўнасцей прынесла плённыя вынікі, яго зборы і паслужылі для стварэння Беларускага музея ў Базыльянскіх мурах. Адчынены ў 1921 годзе музей стаў сапраўдным цэнтрам культурнага, навуковага і грамадскага жыцця беларусаў у Вільні аж да заканчэння другой сусветнай вайны. Як вядома, у 1946 годзе ён быў зліквідаваны. Большая частка скарбаў трапіла ў літоўскія музей, архівы, бібліятэкі. Але значная частка рукапіснага аддзелу музея ўсё-такі апынулася ў Беларусі. У пачатку 60-х гадоў з літоўскіх дзяржаўных архіваў была перададзена частка дакументаў з збораў музея імя Івана Луцкевіча. Гэтыя дакументы зараз знаходзяцца

ў Цэнтральным дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва Беларусі і зьяўляюцца найбольшым каштоўным здабыткам. Менавіта вывучэнне іх і дапамагло нам пазнаёміцца з гісторыяй стварэння і дзейнасцю музея.

З пажоўклых лістоў дакументаў паўстаюць вобразы людзей, якія не шкадавалі ні сілаў, ні сродкаў, ні часу на тое, каб штодзённа працаваць на ніве захавання беларускай гісторыі. Музей дзейнічаў на грамадзкіх пачатках. Захаваўся сьпіс складчыкаў грамадскага фонду музея. Сярод іх Францішак Аляхновіч, Вячаслаў і Янка Багдановічы, Эдвард Будзька, Лявон Дубейкоўскі, Вінцук і Франук Грышкевічы, Станіслаў Глякоўскі, Вінцук Гадлеўскі, Вацлаў Іваноўскі, Балеслаў Грабінскі, Язэп Малецкі, Фабіян Ярэмч, Міхась Машара, Янка Пазыняк, Мар'ян Пецюкевіч, Уладзімір Самойла, Пётра Сергіевіч, Адам, Янка і Станіслаў Станкевічы, Рыгор Шырма, Янка Шутовіч, Браніслаў Туронак, Антон Трэпка, Вітаў Тумаш, Максім Танк, Міхась Тулейка й інш. Усяго ў сьпісе 122 прозьвішчы людзей, хто непасрэдна дапамагаў у арганізацыі і дзейнасці музея.

Сродкі на ўтрыманьне музея дабываліся й іншымі шляхамі. Музейная Рада ў складзе старшыні Антона Луцкевіча, кс. Уладзіслава Талочкі, сакратара Рады Уладзіміра Самойлы й Антона Неканда—Трэпкі

ў красавіку 1936 года зьвярнулася зь лістом да нейкай княгіні з просьбаю пра ахвяраваньне для музея. На жаль, захаваўся толькі апошні ліст пісьма і таму адрасат застаўся невядомым. Можна меркаваць, што гэта была Магдалена Радзівіл. Многія зь беларускіх дзеячоў, што жылі далёка ад Вільні, стараліся дапамагчы музею. К. Дашэўскі, які заставаўся на той час у Літве, у Коўна пісаў 2. 02.39. А. Луцкевічу: «Даражэнькі Антон. Мне, як беларусу, дужа цяжка адчуваць, што я тутакі ў Літве карыстаюся нармальнымі ўмовамі жыцця і зароботку, а ты, які аддаеш усе свае сілы і час нашай агульнай культурнай рабоце, г. зн. музею, прымушаны цягнуць свае жыццё напалову галоднае. Пасылаючы музею што месяц 400 літаў, думаю, што мы, г. зн. сябры музею, павінны табе плаціць мінімум хоць 250 літаў у месяц. Мне дужа прыемна хоць гэтым маленькім ўзносам палегчыць становішча музею. Хочу думаць, што гэтым мая дапамога не скончыцца і наш беларускі асяродак-музей Івана Луцкевіча яшчэ больш разрасьцецца». Але разрасьціся яму так і не ўдалося. У 1939 г. быў арыштаваны яго кіраўнік А. Луцкевіч.

Пераглядаючы сёньня запісы пратаколаў пасяджэньняў Рады Музея за 1932-1935 гг. бачна, што арганізацыйная яго дзейнасьць была наладжана на высокім ўзроўні. Кіраўніцтва было калегіяльным. Найбольш важныя пытаньні вырашаліся на пасяджэньнях Рады і ўсе яны абавязкова запісваліся ў пратаколы. Музей выдаваў значныя сродкі на набыццё кніг, музейных экспанатаў, на ўтрыманьне памяшканьня. У лістападзе 1932 г., напрыклад, была закуплена фігура Хрыста за 250 злотых,

300 злотых заплачана скульптару ў лютым 1933г. за бюст І. Луцкевіча, што быў устноюлены ў музей. Такіх запісаў мноства. Напрыклад, даход музея за 1933 склаў 5 594 зл., а расход—5 570 зл. Гэта значыць, на пачатку 1934 г. у касе было 24 зл.

Мэтодыка захаваньня музейных матэрыялаў, іх улік таксама можна высока ацэніць. На жаль, не зусім добра была прадумана сыстэма апісаньня калекцыі фотаздымкаў. На фота ставіліся інвэнтарныя нумары, а апісаньне выявы рабілася толькі ў кнізе. Сёньня ў нас ёсьць частка фотаздымкаў з музея, а інвэнтарных кніг няма. Таму зараз мы не можам на іх ўстанавіць імёны людзей

Цікава, што Беларускі музей імя І. Луцкевіча ўваходзіў як поўнамоцны сябра ў склад «Саюза музеяў у Польшчы», які налічваў у 1933 г. 75 устаноў. Афіцыйны сьпіс яго сябраў падцьверджае гэты факт. У сьпісе Беларускі музей прадстаўляў Вільню разам зь музеймі этнаграфічным і археалагічным пры унівэрсытэце імя С. Баторыя. Можна зрабіць выснову, што ён быў адным з 3-х найбольш значных музеяў тагачаснай Вільні.

Сабраны і ўпарадкаваны коштам вялізарнай працы й ахвяр музей вельмі мала паслужыў беларускаму народу. Сёньня, калі настаў час новага беларускага адраджэння, трэба было-б падумаць і аб адраджэньні гэтай нацыянальнай св'язі. Сумеснымі намаганьнямі цяперашніх віленскіх беларусаў, а таксама беларусаў з Бацькаўшчыны, можна было-б узнавіць музей у Базыльянскіх мурах. Неабходна выдаць яго інвэнтарныя кнігі. Так была-б прадоўжана справа, распачатая І. Луцкевічам і яго паплечнікамі.

Беларусізацыя

Леанід Лыч

Зь лёгкай рукі першага сакратара ЦК КП(б)Б В. Кнорына з усіх бакоў пасыпаліся зласьлівыя артыкулы на беларускую гісторыю і культуру, маючы мэтай адарваць народ ад яго духоўных традыцыяў. Зьдзіўляе, што такой ганебнай справай заняліся і людзі, якія мелі пэўныя заслугі перад сваім народам. Не устаяў ад спакусы паваяваць з надуманай нацдэмаўшчынай і былы ўдзельнік рэвалюцыйнага руху ў 1905—1906 гг. у Беларусі, адзін з арганізатараў нелегальнага настаўніцкага зьезду ў Менскай губэрні ў 1906 г., а з 1928 г. рэктар Камуністычнага унівэрсытэта Беларусі імя У.і.Леніна А.Сянькевіч. У артыкуле пад гучнай палітычнай назвай «За ленинскую лінію ў нацпалітыцы» («Полымя», 1930 г. № 11-12 б. 159—175) ён катэгарычна не падзяляе пазыцыю тых прадстаўнікоў творчай інтэлігенцыі, якія імкнуцца да нацыянальна-самабытнага ў беларускай культуры, заклпочаныя чысьцінёю беларускай літаратурнай мовы. У іх змаганьні «за самабытнасьць беларускай мовы» А.Сянькевіч бачыць ня больш, як «змаганьне з рэвалюцыйнаю пралетарскаю сучаснасьцю».¹

Пасьля таго, як сродкі масавай інфармацыі выдалі народу вялікую колькасьць фальсыфікаваных матэрыялаў на найбольш нацыянальнасьведомую беларускую інтэлігенцыю, надыйшла пара выйсці з гэтым пытаньнем і на самы высокі ўзровень

афіцыйнай палітыкі. Напэўна-ж верылі, што перадавыя, па-бальшавіцку настроеныя, як тады было модным пісаць, рабочыя і калгасьнікі горача падтрымаюць усё, што скажуць партыя і ўрад пра «варожую» ідэям Кастрычніцкай рэвалюцыі творчую інтэлігенцыю.

«Важкі ўклад» у вырашэньне нацыянальнага пытаньня ў Беларусі ўнёс кастрычніцкі (1930) пленум ЦК КП(б)Б. У рэзалюцыі Пленума па дакладу першага сакратара ЦК КП(б)Б К. Рэя даволі падрабязна выкладзена, якую небясьпеку нясуць для беларускага народу вялікарасейскі шавінізм і мясцовы нацыяналізм. У гэтым дакумэнце значна перабольшана небясьпека апошняга. Нацдэмам адкрыта і катэгарычна ставілася ў віну, што яны імкнуцца да капіталістычнай рэстаўрацыі, арыентуюцца на фашысцкую Польшу, а не пралетарскую Маскву, прыкладаюць «усе сілы да таго, каб накіраваць культурнае будаўніцтва БССР па шляху стварэньня культуры буржуазнай па сваім зьмесьце і нацыянальнай па сваёй форме», стаяць «на глебе прызнаньня няўхільнасьці змаганьня дзьвюх культур—расейскай і беларускай».²

Добра прыклалі руку да барацьбы з беларусізацыяй некаторыя вучоныя, асабліва філосафы, што найбольш блізка стаялі да партыі, афіцыйнай улады рэспублікі. За гранічна кароткі тэрмін яны ў якасьці выкананьня сацыяльнага

заказу дзяржавы і партыі выдалі вельмі шкодную паводле сваіх вынікаў кнігу,³ у якой у крывым люстэрку былі паказаны многія важныя падзеі, выкліканыя да жыцьця беларусізацыяй. Творчай інтэлігенцыі ставілася ў віну нават яе імкненьне сьцьвярджаць нацыянальны стыль у літаратуры, тэатральных пастаноўках, жывапісу, скульптуры, музыцы й архітэктуры,⁴ а стаўка музэяў на старажытнасьць расцэньвалася, як спроба «на зрыў будаўніцтва сацыялізму, барацьбу з дыктатурай пралетарыяту і рэстаўрацыю капіталізму».⁵

На жаль, упярэдадзень набліжэньня трагічнага часу для будучага беларусізацыі не на належным узроўні грамадзянскай і нацыянальнай самасьведомасьці знаходзілася і пэўная частка мастацкай інтэлігенцыі. Калі пачаліся небывалыя па жорсткасьці рэпрэсіі, дык вялізарную ролю ў самазнішчэньні творчай інтэлігенцыі адыгрываў страх быць без віны пакаранаму. У імя захаваньня ўласнага жыцьця, здавалася-б і самыя сумленныя прадстаўнікі мастацкай інтэлігенцыі, браліся за пяро, каб абылगाць калегу. Гэта было вельмі навуку супрацоўнікам НКУСа. Паасобныя аўтары ўжо ў 1927 г. у сваіх артыкулах заклікалі да бязьлітаснай барацьбы з «нацдэмамі», «нацыяналістамі», канкрэтна называючы іх прозьвішчы. Адным зь першых трапіў у такую варожую для Савецкай дзяржавы катэгорыю людзей пісьменьнік А.Вольны. Але ўціхлі паклёпы на яго, і ён

сам прыняўся граміць на старонках друку «нацыяналістаў», «нацдэмаў».

Ахвяраю паклёпу ў сваім-жа асяродзьдзі стаў пісьменьнік М.Зарэцкі, якога на адкрытым сходзе ячэйкі КП(б)Б Белдзяржвыдавецтва 6-га сьнежня 1929 г. выключылі з партыі, назваўшы прадстаўніком і прапагандыстам нацыянал-дэмакратычных і шавіністычных поглядаў. Сярод тых, хто вельмі горача абуралася дзейнасьцю М.Зарэцкага, быў і М.Чарот. На гэтым-жа сходзе добра перапала і А.Дудару за прапаганду ідэй самабытнасьці Беларусі. У лютым 1930 г. па ініцыятыве пээта А.Александровіча камуністычная фракцыя сакратарыяту Беларускай асацыяцыі пралетарскіх пісьменьнікаў разглядала і суроа асудзіла паводзіны ўжо высланага зь Беларусі А.Дудара за, як сказана ў пастанове, «антысавецкі ўчынак»: напісаньне верша «Пасеклі наш край». Пастанова заканчвалася словамі: «Камфракцыя сакратарыяту БелАПП заклікае пісьменьніцкую і ўсю пралетарскую грамадзкасьць даць як сьлед па руках контррэвалюцыйным элемэнтам, якія ў сваім аслабленьні зарываюцца надта далёка».⁶

І шмат каму сапраўды далі як сьлед па руках. Неўзабаве ў стан агентаў міжнароднай буржуазіі, контррэвалюцыянераў і нацыянал-дэмакртаў заганілі пісьменьнікаў А.Бабарэку, Я.Пушчу, У.Дубоўку. Менавіта такімі варожымі элемэнтамі яны значыліся ў рэзалюцыі агульнага сходу творчага аб'яднаньня беларускіх пісьменьнікаў «Узвышша» ад 30 лістапада 1930 г., якую падпісалі М.Лужанін, Т.Кляшторны, С.Дарожны, К.Чорны, К.Кра-

Заканчэньне. (Пачатак у №№ 2-3)

1. Полымя. 1930. № 11—12. б.165.

2. Рэзалюцыі кастрычніцкага пленуму ЦК КП(б)Б Мн., 1930, с.24.

3. «Навука» на службе нацдэмаўскай контррэвалюцыі. Мн., 1931.

4. Тамсама. б.35.

5. Тамсама б.238.

6. Чырвоная зьмена. 1930, 11 лютага.

піва, А.Мрый, З. Бядуля, П.Глебка, Л.Калюга. У часопісе «Узвышша» (1929, № 9—10) яна была надрукавана пад загалоўкам «Патрабуем жорсткай кары агентам міжнароднай буржуазіі ў Савецкай Беларусі — беларускім контррэвалюцыйным нацыянал-дэмакратам». Ахарактарызаваўшы шкодную сутнасць беларускага нацдэмакратызму, аўтары рэзалюцыі адкрыта заяўляюць, што, дзякуючы старанням былых лідэраў «Узвышша» Бабарэкі, Пушчы, Дубоўкі, ён пранік і ў гэтае літаратурнае згуртаванне. «Мы вітаем,— заяўлялася ў рэзалюцыі сходу, — дбайнага вартаўніка рэвалюцыі — АДПУ, які выкрыў контррэвалюцыйную нацдэмаўскую арганізацыю. Мы патрабуем самай суровай кары тым, хто імкнуўся адарваць БССР ад сусветнай бацькаўшчыны пралетарыяту — СССР, хто сваёй агіднай здрадніцкай дзейнасцю падрываў сацыялістычнае будаўніцтва і хто, будучы лёкаем сусветнае буржуазіі і польскага фашызму ў прыватнасці, імкнуўся аднавіць капіталістычны лад і крывёю рабочых і сялян заліць агонь Вялікага Кастрычніка, зруйнаваць вынікі сацыялістычнага будаўніцтва ў Савецкай Беларусі».⁷

Вось такі суровы прысуд далі сваім сябрам па праму ўдзельнікі агульнага сходу «Узвышша». На шчасце, час для нанясення такой цяжкай кары, як прасілі ў рэзалюцыі, яшчэ не надыйшоў. Усё горшае, што наканава было зьведаць беларусізацыі й яе прыхільнікам, заставалася наперадзе. Але кожны разумее, што падзеі разьвіваюцца менавіта ў гэтым напрамку. Калізіі ў асяродзьдзі мастацаў і навуковай інтэлігенцыі абвастрыліся.

7. Узвышша. 1928. № 9—10. б. 167.

Існавалі й іншыя перашкоды і цяжкасці на шляху беларусізацыі, якія даводзілася пераадоўваць праз вялікія намаганні. Тут можна ўказаць на даволі значную тэрытарыяльную стракатасць лексікі і фанэтыкі беларускай мовы, адсутнасць уніфікаванай беларускай літаратурнай мовы, уніфікаванай тэхнічнай, палітычнай, юрыдычнай, пэдагагічнай, мэдыцynскай тэрміналогіі. З прычыны ўсяго гэтага ўкараненне беларускай мовы ў грамадзкае жыццё рэспублікі адбывалася значна цяжэй, чым яўрэйскай і польскай, паколькі апошнія дзве зьяўляліся добра ўніфікаванымі, мелі багатую практыку абслугоўвання розных сфэр дзейнасці чалавека.

І калі ў такіх неспрыяльных умовах беларусізацыя ўсё-ж выйшла на даволі высокі рубаж, дык толькі таму, што сам народ паверыў у свае сілы, нястрымна пацягнуўся да гістарычных карэнняў і духоўнай спадчыны, праявіў жаданне да свайго нацыянальна-культурнага адраджэння. Пэрыяд 20-х гадоў — гэта пэрыяд сапраўднага, беларускага Рэнэсансу. На жаль, ён аказаўся вельмі кароткім па часе. Беларусізацыю, як і шмат якіх іншых прагрэсіўных пачынанняў, задушылі сталінска-яжоўска-бэрыяўскія рэпрэсіі 30-х гадоў. Яны прычынілі такую велізарную шкоду беларускаму нацыянальна-культурнаму адраджэнню, што мы яшчэ па сённяшні дзень не ў стане забясьпечыць усе неабходныя ўмовы для нармальнага разьвіцця беларускага народу, спыніць шкодны і балючы працэс адмірання роднай мовы. Як палепшыць сітуацыю, нам можа дапамагчы вывучэнне беларусізацыі ў пэрыяд яе сапраўднага росквіту.



Паведамленьне, што трэба неадкладна з'явіцца ў эміграцыйнае бюро, мяне ўстрывожала. Я пайшоў да Дэмара, каб парадзіцца зь ім. Аказалася, што ён быў праінфармаваны, што эміграцыйныя працаўнікі правяраюць ашурансы, высыланыя праз ЗУДК. Я запэўніў Дэмара, што ўсю віну вазьму на сябе, ня гледзячы, што мне пагражае дэпартацыя. Той з свайго боку прыабяцаў бараніць мяне ад дэпартацыі. Падчас нашае размовы зайшоў у кабінет Васіль Валянскі, Старышыня Ёкрайскага Злучанага Камітэту. Дэмар паведаміў яму, што мяне выклікаюць у эміграцыйнае бюро. Пачалася дыскусія, ці пажадана Валянскаму ісьці са мной як перакладчыку ці не. Запрасілі Яна Тарнаўскага, дырэктара ўкрайскага банку. Вырашылі, што лепей будзе, калі я пайду адзін, але спашлюся, што знаёмы з Валянскім і Тарнаўскім. Я запытаў, ці варта паведаміць, што я знаёмы з др. Ф. Грушэўскім, рэдактарам газэты «Словэнске новіны». Усе выказалі адабрэнне й адзначылі, што знаёмства з Грушэўскім ёсць важная справа, бо ён сябруе з Андрыкам, сябрам рэдкалегіі газэты «Кліўленд Прэс». Я, падбадзёраны, прамовіў, што меў нагоду асабіста пазнаёміцца з Андрыкам некалькі тыдняў надзад. Што да Андрыка, радзілі мне на допытах не ўспамінаць пра знаёмства, бо ў выпадку дэпартацыі ён змог-бы больш эфэктыўна

праз прэсу бараніць мяне.

Раніцой пайшоў ў эміграцыйнае бюро. Калі ўвайшоў і назваў сваё прозьвішча, казалі зачакаць. Пазней запыталі, якія мовы ведаю. Я адказаў, што апрача беларускай ведаю ўкраінскую, польскую, расейскую, разумею чэшскую, славацкую, нямецкую. Пасьля нейкага часу прыйшла асоба і загаварыла папольску. Яна хацела праверыць, як добра валодаю я польскай мовай.

Паклікалі мяне ў пакой, дзе засталом сядзелі мужчына і жанчына. Пачалі распытваць мяне, дзе працую, колькі зарабляю, як праводжу час. Мой субяседнік Ян быў перакладчыкам. Пасьля гэтых распытаў аб жыцці задалі пытаньне, хто такі Янка Раковіч, якому я выслаў запросіны. Я сказаў, што пазнаёміўся зь Янкам у 1947 г., у беларускім лягэры, у якім была гімназія Янкі Купалы. Былі мы ў адной клясе. Належылі да скаўтаў, я быў сьцяжым, Янка зьвязовым (Гл. б.41). Гімназія і скаўтынг спрычыніліся, што мы пасябравалі і, прыехаўшы ў Кліўленд, вырашыў дапамагчы Я.Раковічу пераехаць у ЗША. Я выслаў яму запросіны. Зацікавіліся, ці толькі Я.Раковічу я выслаў запросіны. Я не ведаў, як на гэтае пытаньне адказаць, мой перакладчык парадзіў нічога не ўтайваць. Я сказаў, што выслаў больш запросінаў, каля 20-ці. На запытаньне, хто гэтыя запросіны падпісваў, адказаў, што гэта рабіў я

сам. Тады мяне запыталі, дзе гэтыя асобы будуць жыць і працаваць. Я сказаў, што многія зь іх знойдуць землякоў, зь ліку старой эміграцыі, якія прымуць на пару дзён, пакуль знойдзецца кватэра. Прывёў, як прыклад сям'ю а.Лічко. Адносна працы справа цяжэйшая, але не безнадзейная, у любым месцы будуць з ахвотай працаваць. А прахарчавацца мы адзін аднаму будзем дапамагаць. Мужчына запытаў, ці ўсе 20 запрасінаў выпаўніў я так, як запрасіны Я.Раковічу? Я адказаў, што ўсе яны выпаўненыя аднолькава. Мужчына асьведчыў, што я парушыў закон, бо падаў фальшывыя інфармацыі адносна закватэраваньня і працы, дзеля гэтага падлягаю дэпартацыі ў Нямеччыну. Я анямеў на нейкі час. Але потым, калі прыйшоў у сябе сказаў, што ніякага прыступства я не зрабіў. «Кожная нацыя нальнасьць мае камітэты дапамогі сваім людзям у Нямеччыне. Няма толькі беларускага камітэту ў ЗША, бо нашых людзей запісвалі расейцамі, калі яны прыежджалі ў Амэрыку. Камітэт, які ўзначальвае Баранава дапамагае толькі расейцам, а мы не расейцы, не белагвардзейцы, мы беларусы, асобая нацыянальнасьць. Мы маем сваю мову, культуру. Дапамагаць людзям не ёсьць крымінальнае злачынства. Калі б у Кліўлендзе была арганізацыя дапамогі беларусам, я запрасіны не падпісаў, а перадаў-бы прозьвішчы людзей ёй, каб разшукалі спонсараў. Такой арганізацыі, наколькі мне вядома, у Кліўлендзе няма. Так што вы маеце права мяне дэпартаваць за маю гуманную дапамогу».

Падчас маёй прамовы ў пакой увайшоў сталага веку мужчына. Калі я скончыў, задаў мне некалькі

пытаньняў адносна беларускай старой эміграцыі, аб колькасці беларусаў у Нямеччыне, аб беларускім скаўтынгу. Стараўся на ягоныя пытаньні адказаць каратка. Прыкмеціў яго зацікавіў беларускі скаўтынг, і я больш падрабязна раскажаў яго гісторыю. Калі скончыў, ён падыйшоў да мяне і, вітаючыся па-скаўцку, сказаў: «Я стары скаўт і мяне цешыць, што ты, прыехаўшы, хочаш зьберагчы скаўцкую салідарнасьць».

Мяне адвялі ў асобы пакой, паведамілі, каб пачакаў, а калі заклікалі зноў, пажылога мужчыны не было. Адразу запыталі, хто мяне яшчэ апрача Дэмара ведае. Я назваў прозьвішчы Валянскага, Тарнаўскага і Грушэўскага. Пасьля таго, як яны пачулі прозьвішча Грушэўскага, пацікавіліся, ці ня ён зьяўляецца рэдактарам славацкай газэты. Я адказаў, што так. Жанчына паглядзела ў тэлефанічную кніжку і пазваніла. Гаварыла па-ангельску. Я разумеў, што яна размаўляе з Грушэўскім, бо некалькі разоў чуў: «Доктар Грушэўскі». Гаварыла жанчына доўга, сваю размову пераказала потым мужчыне, зь якім разам выйшлі з пакою. Я зноў застаўся адзін. Нарэшце, увайшоў мужчына і сказаў: «Да канца 1950 г. ты не маеш права быць спонсарам. Але высланыя ашурансы, у тым ліку і Раковічу, эміграцыйнае бюро ліквідаваць не стане».

Я ішоў дамоў у радасна-сумным настроі. Цешыўся, што застаюся ў Амэрыцы і мае сябры таксама змогуць сюды прыехаць. Але цяжка было на сэрцы ад таго, што мне забаранілі быць спонсарам. Ведаў, што сярод старой эміграцыі спонсараў цяжка будзе знайсці, бо камуністычныя прыхільнікі і прарасейскія паплечнікі з а.Капанадзі пра-

водзілі антыбеларускую агітацыю.

Я яшчэ ня ведаў, што адхіленьню дыцзіі аб дэпартацыі, я абавязаны др.Ф.Грушэўскаму. Маё знаёмства зь ім адбылося дзякуючы Старшыні Рады БНР М.Абрамчыку. 9. 02. 1950 г. ён прыехаў у Кліўленд і закватэраваўся ў мяне. На наступны дзень мы паехалі ў славацкі манастыр бэнедыктынаў сустрэцца з Ф.Грушэўскім. Абат Тэадор Койс зладзіў прыняцьцё. Падчас яго паступіла прашаньне аб супрацоўніцтве.



Група скаўтаў Шостага сыцягу. 1949 г.

У амэрыканскай акупацыйнай зоне Нямеччыны беларуская моладзь арганізавала скаўтынг. Паўстала 6 хлапецкіх сыцягаў і дзявочы. Сыцягі аб'ядналіся ў штандар «Баварыя». Найбольшым быў спачатку Першы сыцяг, пазьней Шосты, які налічваў каля 150 асобаў.

Беларусь! Наша Маці—Краіна!
Ты з нас моцных зрабіла людзей.
Не загінулі мы і ня зьгінем,—
Пакуль Ты нас наперад вядзеш!

Пастаім за Цябе, як асілкі,
Нашы сэрцы палаюць агнём,
Дружна, мужа за лёс свой
расцьвілы
Супроць Чорнае Моцы мы йдзем.

Шосты сыцяг складаўся зь зьвязаных малодшых і старэйшых скаўтаў, зьвязу скаўтак, грамадаў пралесак і ваўчанятаў. Зьвяз дзяліўся на дружны, у якіх было ад 7-мі да 10 асобаў. Гімнам стаў верш Н.Арсеньвай «Беларусь наша маці-краіна», музыку да якога напісаў кампазытар М.Куліковіч.

Не шкада нам жыцьця маладога,
Не шкада нам гарачай крыві,
Абы толькі праменнай дарогай
Крочыў горда народ наш жывы!

Присягаем Табе мы сягоньня,
Што пакуль хоць адзін з нас
жыве,—
Нашай слаўнай Крывіцкай пагоні
Мы ня зганьбім, мы ўславім яе!

Паволі і урачыста

Словы Н. Арсенькевай

Бэ-ла- русь, на- та- а- ці- кра- і- на, ты знае-
 ло шка- да на- хыш- ца ча- ла- до- га, не шка-
 прыся- га- ем та- бе мы ся- гонь- ня: што па-

ноч- ных эра- бі- ла лю- дзей, не за- гі- ну- лі
 да на- га- ра- чай, кры- ві, а- бы толь-кі пра-
 куль хоць а- дзін знае- бы- ве, на- шай слау- ка- кры-

мы і ня эгі- нем, па- куль Ты нас на-
 мен- най да- ро- га- кро- чы? гор- да на-
 ві- ка, на- го- лі мы на эгальбін, мы

пе- рад ця- дзеці, но за- гі- ну- лі мы і ня
 род наш жы- вы, а- бы толь-кі пра- мен- най да-
 ўсла- він я- е, на- май слау- на- кро- віч- кам Па-

эгі- нем, па- куль Ты нас на- пе- рад вя-
 ро- га- кро- чы? гор- да на- род наш жы-
 го- ні мы на эгальбін, мы ўсла- він я-

дэст.
вы.
с.

fine

вл- дэст.
ты- вы.
и- с.

РДНАЕ СЛОВА

Парад душ

Масей Сяднёў

Нядзеля. Добрая, сонечная па-
 года. Зіма была хоць і кароткая і
 цёплая, яе, можна сказаць, і зусім
 ня было, але ўсё-такі яна доўга тры-
 мала чалавека ў ягоным закрытым
 жыльлі. І вось сёння, у першы
 дзень вясны, рушылі людзі ў парк,
 вынеслі свае душы на прывольле,
 вызвалілі іх з клеткі, у якой іх доўга
 трымалі, — снуюць туды і сюды.
 Глядзіш — быццам гэта вялікі парад
 душ, кожны вынес сваю *любимую* на
 сьвет Божы, як-бы на паказ іншым.
 Але пры сустрэчы, кінуўшы кідкі пог-
 ляд адна на адну, гэтыя душы разы-
 ходзяцца, кожны яшчэ трымае сваю

ў насцьяржанасьці, не дае адгук-
 нуцца сустрэчнай душы, сказаць ёй:
 «Добры дзень!» Ну, і тая сустрэчная
 душа, канешне, таксама не рас-
 слабілася — пайшла сваёй дарогай. А,
 ідучы-ж на гэты парад душ, кожная
 хіба-ж хацела сустрэцца, разгаварыц-
 ца, а можа і палюбіць адна адную.
 Дык не заціснутая ў маленькім
 вузляку, ду-ша тая ня можа рас-
 лабіцца, адпусьціцца.

Што-ж не пушчае яе быць
 душой? Гордасьць? Усьведамленьне
 сваёй вышэйшасьці?

Але няма вышэйшых душ, ёсць
 толькі нізкія.

Мова

Падчас майго выступленьня на
 сходзе літаратурнай супалкі
 «Крыніца» пры газэце «Чырвоная
 зьмена» нехта запытаўся ў мяне, як
 і чаму ў далечыні ад радзімы я
 зьбярог родную мову. Я тады ня
 даў колькі-небудзь выразнага адказу
 на гэтае пытаньне. Вяртаючыся
 думкай да яго, я прыйшоў да досыць
 на першы пагляд парадаксальнай
 высновы, а менавіта: беларускую
 мову (наколькі я ведаю яе) я заха-
 ваў, зьбярог дзякуючы таму сумна-
 му факту, што амаль паўстагодзьдзя
 я ня жыў на радзіме і ня быў такім
 чынам падудадны працэсу асыміля-
 цыі, працэсу дэнацыяналізацыі, які
 адбываўся й адбываецца цяпер ў
 Беларусі, і які ахапіў усе слаі гра-
 мадзтва, у тым ліку — і можа най —
 больш — інтэлігенцыю. Я, так — бы

сказаць, вывез з сабою беларускую
 мову ў ейнай «чысьціні», яшчэ не
 сапсаваную, такой, якой я вывучыў
 яе ў школе, успрыняў ад нашых
 клясікаў, пазнаў інтуітыўна. З такой
 закансэрваванай, зьберажонай мовай
 я і жыў увесь час, ёю карыстаўся, на
 ёй пісаў, яна была ў мяне адзіным
 сродкам выяўленьня сябе. У мяне не
 было спакусы паддавацца ўплыву
блізкай мовы, спакусы, якая
 заўсёды цяжыць над беларускім
 паэтам і пісьменьнікам. Жывучы
 вонках Бацькаўшчыны, быў я паз-
 баўлены моўнай стыхіі, што,
 канешне-ж, не ўзбагачала мае мовы,
 але затое быў я свабодны ад па-
 бочнага ўплыву і ўчэпіста трымаўся
 за сваю, *вывезеную* мову, як за тое
 адзінае, што засталася ў мяне ад
 духоўнай спадчыны майго народу.



Святлана Белая

«Я, бальны, бесскрыдлаты паэт...»

Гэта была не скарга. І не трызненьне яго гарачай галавы. То крычала змучаная душа Максіма.

Ты ночкаю каляднай варажыла
І ў воду воск напоўправідны
ліла,

Цікавячы, што выхадзіла мне:
Курганчык.. белы крыжык.. так,
магіла!

У гэты рок я буду ўжо ў труне...

Адам Ягоравіч знайшоў гэты верш выпадкова: вечарам ён зайшоў у пакой сына, каб даведацца аб яго стане. Максім у той момант спаў. Каля ложка на падлозе валяўся скамечаны ліст паперы. Адам Ягоравіч падняў яго, разьвярнуў... і ўсё зразумеў. Сын пісаў гэтыя радкі ў кароткую хвіліну адлігі хваробы, якая, здавалася, ніколі не адступіць. Яго запаленьне лёгкіх стала выпрабаваньнем для ўсіх. Максім, змучаны высокай тэмпературай і кашлям, які не даваў спаць ні яму, ні сям'і, адчувалася, быў на апошняй мяжы адчаю. Арганізм, перамораны штоночнай працаю, тугою, па бацькаўшчыне, адзіноцтвам ня мог больш спрачацца з хваробаю. А тая з кожным днём набірала ўсё большую ўладу над яго кволымі лёгкімі.

—Галоўныя лекі,— казаў сусед

лекар Бібікаў, — добрае харчаваньне і спакой. Так проста і так складана. Купляць у сьвяточныя дні на Мытным двары мёд, малако, масла, мяса было для сям'і Багдановічаў вар'яцтвам. Цэны ў пачатку 1913 г. падскочылі з надыходам калядаў, як ніколі. За збанок малака прасілі 20 капеек, за фунт масла — 60, за дзюжыну яек — 33 капейкі. Для сям'і Багдановічаў, у якой на той час было 8 асобаў і ў якой працаваў толькі бацька, — гэта было ні па кішэні. Грошай ледзь хапала на самае неабходнае. Да таго-ж фінансавай дапамогі патрабаваў і сын Лёва, які вычыўся на фізыка-матэматычным факультэце Маскоўскага унівэрсытэта.

Адам Ягоравіч перачытаў верш. У памяці ўсплыло, як за некалькі дзён памёр ад сухотаў старэйшы сын Вадзім. А такі-ж моцны і здаровы быў ён ў дзяцінстве, хто -б мог падумаць! Вадзім вясёлы, рухавы, жвавы, быццам-бы ртуць. А Максіма маці звала мямляй, таму што ён ледзь што—усё хныкаў. Зь ім таму ніхто зь дзяцей сябраваць не хацеў. А можа малыя не прызнавалі яго зусім па іншай прычыне? Маленькія асобы чамусьці не даруюць тым, хто не такі, як яны, хто вылучаецца зь іх агульнай кагорты. У дзяцінстве

Максім менавіта такім незразумелым для іншых дзяцей і здаваўся. У той час талент яго драмаў. Дарослыя аб ім не здагадваліся, і толькі чыстыя дзіцячыя душы тую нявытлумачаную для іх адметнасьць Максіма адчувалі добра.

Праўда, потым ён быццам-бы перарос сваю замкнёнасьць. Хлапца, здавалася-б, падмянілі. Ён стаў такі спрытны, вясёлы. Крышачку спакойнейшы за равесьнікаў, але ўсё роўна душа любой кампаніі. А чытаў ён так шмат, што зь ім сябравалі і старэйшыя. Калі ў час вучобы ў ніжагародскай гімназіі пачаліся мітынгі гімназістаў, ён стаў у клясе арганізатарам ўсіх сходак і нават лідэрам анархісцкай групы. Прыклад, пэўна, падаваў Вадзім, кіраўнік моладзі. Ён належаў да партыі эсэраў, шмат чытаў забароненай літаратуры, быў цудоўны прамоўца. Максім-жа па гімназісцкай канстытуцыі ня меў права ўдзельнічаць ў сходах, на якіх зьбіраліся старэйшыя. Але-ж яму надта хацелася не адставаць ад Вадзіма. Таму аднойчы ён, зьявіўшыся на чарговую сходку, закаціў прамову аб супрацоўніцтве й еднасьці ўсіх гімназістаў. Але раззлаваныя слухачы сыягнулі яго з стала, на якім ён палымяна прызваў да брацтва, і выштурхнулі за дзьверы. Толькі Максім не супакоіўся. Разам зь сябрам Крыловым, ня без удзелу братаў Вадзіма і Лёвы, ён стаў саўдзельнікам выбуху ў гімназіі. Пад лесьвіцу была падкладзена самадзейная бомба, якая аднак пры выбуху ніякіх пашкоджаньняў, акрамя разьбітых шыбаў, не прынесла. Але паліцыя зацікавілася той справай і пачала дасьледваньне. Хутка высветлілася, што за некалькі хвілінаў да выбуху

зь месца здарэньня ўцякаў гімназіст Дз. Крылоў. Таксама стала вядома, што да вобыску ў яго на кватэры пабываў М.Багдановіч, які, пэўна, хацеў схаваць сьляды, але не паспеў. Некаторыя доказы засталіся. І Максіма таксама абвінавацілі ў прыналежнасьці да выбуху. На шчасьце, справу палагодзілі хутка, хаця і не абыйшлося без выкліку бацькі да дырэктара. Максім, як і належала анархісту, трымаўся на дапросе сьмела і даволі разьвязна. Увесь час спрачаўся з пэдагагічным камітэтам. Свой удзел у падрыхтоўцы выбуху адмаўляў і стараўся выратаваць сябра. Ня гледзячы на тое, што тон яго адказаў быў рэзкім і не спадаваўся многім выкладчыкам, справа не выйшла за сьцены гімназіі.

Толькі пэрыяд бурнай рэвалюцыйнай дзейнасьці хутка прайшоў. Разам зь ім зьнікла і Максімава бестурботная вясёласьць. Засталася толькі ўсьмешлівасьць і незвычайная натхнёнасьць твара.



Гімназіст М. Багдановіч. Яраслаў.

Вось і зараз Максім сьпіць, а слабая крышку сумная ўсьмешка грае на яго неспакойных, напружаных губах.

Ад яе Адаму Ягоравічу нешта павярнулася ў сэрцы.

— Нічога сынку. Усё будзе добра. Ты-ж у мяне такі моцны духам, як і твая высакародная мэта,— ціха прамовіў ён. І, быццам-бы ў адказ, пачуў стогн Максіма. Цяжкі, працяглы. Нібы нешта разьдзіралася ў ягоных грудзях.

За Волгу сядала пурпуровае сонца. Белыя сьцены пакоя сталі ружовымі. А коўдра, якая ўкрывала Максіма, — чырвонай. Здавалася, што ён ляжаў у крывавай рацы. Раптам на твары хворага загарэліся два агеньчыкі — гарачыя і такія сьветлыя Максімавы вочы.

— Як добра, што ты тут, — казалі яны бацьку і паспрабавалі ўсьміхнуцца. Але замест ўсьмешкі выбухнуў кашаль. Калі ён сьціх, Максім ледзь чутна папрасіў ліст паперы і канверт.

— Навошта? Ты-ж не маленькі і ведаеш, што лекар забараніў табе пісаць.

— Гэта ты забараняеш, а лекар казаў толькі пра спакой. — Голас у Максіма быў жаласны і танючкі. Але вочы, цёмныя сумныя вочы, глядзелі непакісна.

— Пакуль ёсць сілы, хачу напісаць пісьмо ў рэдакцыю «Нашай Нівы». Трэба падзякаваць Ластоўскаму за паштоўку і клопаты аб зборнічку.

Адам Ягоравіч разумеў, што сыну зараз ні чытаць, ні пісаць нельга. Але прэрэчыць хвораму і нерваваць яго не хацеў. Моўчкі прынёс ліст паперы і ціха выйшаў.

Максім напісаў некалькі слоў і

праглядзеў напісанае. Літары хісталіся ў розныя бакі. Зусім не яго почырк. Але што паробіш, калі рука так аслабла.

«Што да выданьня кніжкі, — працягваў ён, — дык бачу, што яно спыняецца галоўным чынам праз недахват грошы, але ніяк не прыдумаю, як Вам дапамагчы. Сам я не зарабляю, у бацькі прасіць, дык ён многа даць не можа, бо жыве ад 20-га да 20-га, да таго-ж і вінен шмат каму. Але вось што: калі я ачуняю, дык паспрабую заняць пад кніжку ў розных сваіх знаёмых грошы. Значыцца, прадасца колькі сот экзэмпляраў яе, вы мне надашлёце тыя грошы. Другое, Вы мне ня шліце аўтарскіх экзэмпляраў, я іх куплю і куплю шмат.

Калі вам тыя займы здадуцца прыдатнымі, дык напішыце мне.

Максім.»

Ён ўжо скончыў ліст, калі ўспомніў пра верш, які спалохаў бацьку. Падумаўшы, зрабіў прыпіску: «R.S. Я напісаў колькі новых вершаў. Ачуняю — надышлю». Паклаў пісьмо ў канверт, напісаў адрас рэдакцыі «Нашай Нівы» і раптам, нібы маланка, пранелася думка: ён-жа можа сабраць грошы, адкладаючы дзякло за артыкулы. Некалькі яго зацемак ўжо друкавалася ў грамадзка-палітычнай, літаратурнай газэце «Голос», і ён ведаў, колькі можна атрымаць нават за невялічкі артыкул.

ГОЛОСЪ

ЕЖЕНЕДНЕВНАЯ ГАЗЕТА, ВЪДАВАННАЯ ВЪ ПРОСЛАВІ

Н. П. Друцкі-Літвінскі і Н. Ф. Неправомысль

Тое што, Максім вырашыў супрацоўнічаць з гэтай яраслаўскай газэтай, дзіўнага нічога не было. Яна лічылася адной з самых дэмакратычных і прэстыжных выданьняў у Яраслаўскай губэрні. Яе выдаўцом быў пляменьнік паэта Мікалая Някрасава — Канстантын Някрасаў. Ня гледзячы на дваранскае паходжаньне, за свае погляды сьлёў у горадзе лібэралам. Быў ён аматарам літаратуры і душэўным чалавекам. Усю маёмасьць, якая засталася яму ў спадчыну пасля сьмерці маці, Някрасаў пусьціў на выдавецтва: добрую, але дарагую і зусім недаходную ў камэрцый справу. Галоўным рэдактарам газэты заправіў вядомага ў горадзе журналіста М. Дружынкіна. Той, хаця і належаў да кадэцкай партыі, па перакананьню быў дэмакратам і мог прапусьціць у нумар матэрыялы, якія моцна перахіствалі ўлева супроць кадэтаў. Часамі, пад яго кіраўніцтвам у «Голосе» праходзілі артыкулы, якія прэрэчылі лібэральнаму напрамку газэты. Таму цэнзар неаднойчы штрафаваў газэту на нямалую суму. Сам рэдактар арыштоўваўся, але кірунку «Голоса» не мяняў.

Супрацоўнікамі газэты былі журналісты, якія раней працавалі ў вядомых расейскіх выданьнях: «Северный край», «Речь», «Вестник». Многія зь іх за сваю дзейнасьць і ідэі пасядзелі за кратамі, некаторыя пабывалі ў ссыльцы. У «Голос» іх прыцягнуў дэмакратычны ўхіл газэты.

Канстантын Някрасаў друкаваў ня толькі газэту, але і кнігі, мастацкі часопіс «София», шыкоўныя альбомы вершаў. Але выдавецкая дзейнасьць прыносіла яму толькі

страты. Таму ў 1915 годзе ён прадаў газэту супрацоўнікам «Голоса», а сам пераехаў у Маскву, куды і перанёс сваё выдавецтва. (У ім, між іншым, і выйшлі брашуры Максіма «Червонная Русь», «Братья - чехи»).

Максіму ўспомніўся яго першы прыход у газэту. Ён толькі што паступіў ў Дзямідаўскі юрыдычны ліцэй і пад уражаньнем падзей, якія адбываліся ў яго Alma mater, напісаў невялічкую нататку.

...Стаяла позьняя восень 1911 года. 3 раніцы крапіў дождж. Максім ужо некалькі разоў абыйшоў вялікі двухпавярховы будынак па Духаўскай вуліцы і ня мог рашыцца ўвайсьці ў сярэдзіну. Нарэшце, ён адчыніў дубовыя дзьверы, і апынуўся ў цішыні. У рэдакцыі нікога не было. Хацеў ужо вяртацца, але нечакана заўважыў яшчэ дзьверы. Пагрукаў і пачуў: «Уваходзьце».

У кабінэце сядзеў малады мужчына, даволі прывабны тварам, з шчырай ўсьмешкай сініх вачэй. Апануты быў густоўна, але шырокія, грубыя далоні выдавалі сялянскае паходжаньне. Ён зь цікавасьцю глядзеў на маладога чалавека ў вільготным ад восеньскага лёгкага дажджу плашчы, з-пад якога выглядала новенькая ліцэйская тужурка з бліскучымі гузікамі.

— Серж Кан, — чамусьці сваім псэўданімам назваўся журналіст. — Чым магу быць карысным?

Прыемная гаворка, шчырая ўсьмешка сьхілялі да размовы. Максім проста без усялякай сарамлівасьці расказаў Сяржку, што ён студэнт Дзямідаўскага ліцэю, захапляецца літаратурай. Піша вершы, апавяданьні. І хацеў-бы супрацоўнічаць з газэтай.

—Цудоўна,— адказаў Каныгін.— Маладыя людзі, здольныя да літаратуры, нам патрэбныя. Можа Вы што-небудзь прынеслі з сабою сёння? Разам-бы і праглядзелі.

Максім працягнуў ліст паперы, сьпісаны дробнымі літарамі. Гэта была невялікая нататка пра ліцэй. Сяржук прафэсійна хутка прачытаў яе і падбэдзёрыў Максіма, які крышку хваляваўся.

—Вельмі добра напісана. Думаю, што рэдактар хутка надрукуе Ваш матэрыял. Ён павінен прыйсці пазней. Гэта я сёння сьпяшаюся дахаты дык рана прыйшоў на працу. Астатнія зьявяцца праз гадзіну—дзьве. Вы можаце пачакаць іх. А лепш, прыходзьце да мяне на наступным тыдні. І абавязкова прынясьце свае апавяданьні.

Праз некалькі дзён, 26 кастрычніка 1911 года ў газэце «Голос» на трэцяй бачынцы зьявілася невялікая нататка Максіма Багдановіча «У ліцэі». Як і большасьць хранікальных зацемак, што зьмяшчаліся ў газэце, яна была без подпісу. Але Максім быў задаволены. На наступным тыдні ён зноў прыйшоў у рэдакцыю. Кан сустрэў яго, як добрага змаёмага. Ён усяго на 13 гадоў быў старэйшы за Максіма, але розьніца ва ўзросьце не стала перашкодаю для іх сяброўства.

—А ты ведаеш,— неяк успамінаючы іх першую сустрэчу, сказаў Каныгін,— я таксама не адразу рашыўся прыйсці ў рэдакцыю «Голоса», хаця ўжо і друкаваўся ў газэце «Северный край». Дапамог выпадак. Знаёмы патаемна ад мяне аднёс мой фэльетон у рэдакцыю. А калі яго надрукавалі, прымусіў пайсці на размову з рэдактарам. Той ужо недзе чуў мае імя і жадаў

пазнаёміцца. Пасьля сустрэчы Дружынін прапанаваў застацца мне ў газэце. З тых пор я і працую тут. Думаю, і ты зь цягам часу зможаш знайсці працу ў «Голосе». Таленавіты ты, браце, ды і працаўнік вялікі. Адчуваецца, ты штодзень займаешся літаратурнай працай. А я, братка, зараз яе закінуў, часу зусім няма. Хаця раней часта ў часопісах друкаваліся мае апавяданьні.

—Вось таму я і не хачу быць прафэсійным журналістам. І мой вам, Сяржук, савет: кінце газэту, яна зьнясіліць вас, а ў белетрыстыцы вы знойдзеце славу.

—Не, Максім, не змагу я так проста разьвітацца з газэтай. Звыкся так, што і нялёгка журналісцкі хлеб мне ў радасьць. А па-другое, дзе я яшчэ знайду іншы, зьвязаны зь літаратурнай дзейнасьцю кавалак хлеба? Буду працаваць, пакуль хопіць моцы. А табе раю: будучы парэбны грошы, прыходзь у рэдакцыю. Тут ты заўсёды зможаш падзарабіць пару рублёў на свае патрэбы.

Максім успомніў савет Кана і на душы стала весялей. Нейкая цёплая хваля расплывалася па целу. Трэба, не марудзячы, брацца за працу. Аб чым толькі напісаць у газэту? Зрабіць рэцэнзію на новую кніжку або....

Думаць далей ўжо не хапіла моцы. Нібы вычарпаўшы ўсе сілы, апусьціліся веі. Пачаўся кашаль. Усё паплыло перад вачыма. Зноў падымаўся жар.

Рэдкая для зімы такая яркая зараніца дагарала ў марозным небе.



ЧАРНОБЫЛЬСкі ШЛЯХ

Чарнобыль: спроба аналізу сітуацыі



Ірына Кісялёва



Рэспубліка рыхтавалася да змаганьня за новы ўраджай. Араліся забруджаныя землі, разам з пылам механізатары ўдыхалі радыенукліды, з бруднай адзежай іх прыносілі ў свой дом, сваім дзецям. На забруджаных палетках пасьвіліся статкі, і вечарам каровы прыносілі забруджанае радыенуклідамі (у параўнаньні з дааварыйным узроўнем болей чым у 10 тысяч разоў) малако.

А мы, жыхары? Мы ўсе карысталіся нейкімі неафіцыйнымі урыўкамі інфармацыі: ці мажліва купляць шкоўскія агуркі, пухавічаўскую парэчку? А журавіны або дурніцы, якія растуць на тарфяніку? (Яны сьхільны актыўна назапашваць радыяцыю).

Ужо восеньню 1986 г. мы даведаліся аб грашовых даплатах, якія адразу сталі называць «грабавымі». Даплаты (15 рублёў), расцлумацкі нам, выдаюцца насельніцтву на палепшаньне харчаваньня, вітаміны і вялікі грэх называць іх «грабавымі». Аднак аб якім палепшаным харчаваньні можна гаварыць, калі ў людзей, якія былі на пенсіі, атрымлівалі менш за 30 рублёў і жылі пераважна за кошт зямельных участкаў, на гэтых участках забаранілі што-небудзь сеяць?

Па ініцыятыве Саюза пісьменьнікаў БССР у Доме літаратара ў травені 1987 г. адбылася сустрэча

(Працяг. Пачатак у № 2-3)

пісьменьнікаў і журналістаў з прадстаўнікамі ўрада рэспублікі. Гэта была, бадай, першая падобная сустрэча. Яе вяла намесьнік Старшыні Саўміна Н.Мазай.

Каля Дома літаратара стаялі аўтобусы з надпісам «Тэлебачаньне», у залі былі ўстаноўлены тэлекамэры: сустрэчу рыхтаваліся запісваць для тэлеперадачы. Але вельмі хутка пасьля пачатку нарады юпітэры патухлі: у Дом літаратара патэлефанаваў загадчык аддзела прапаганды ЦК КПБ С. Паўлаў і загадаў: «Ніякіх перадач!»

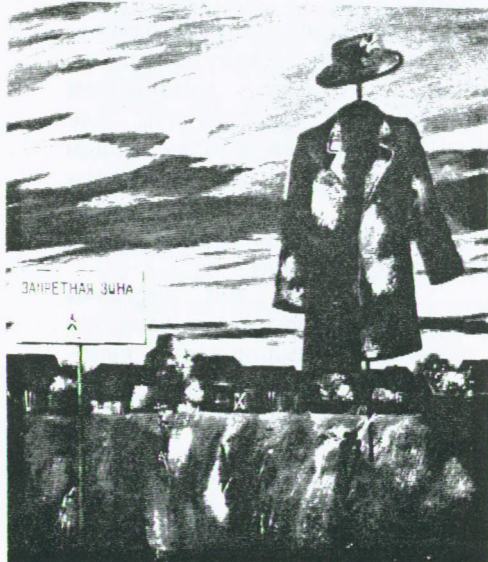
Даклад на той сустрэчы рабіў сябра нацыянальнага камітэту па радыёахове, дыплямаваны вучоны, які адразу пасьля аварыі пачаў працаваць у Гомелі, масквіч Віктар Кніжнікаў.

Сёння мы гаворым аб тым, што даведаліся аб Магілёўскай пляміне толькі вясной 89-га, але Кніжнікаў казаў аб гэтым ужо ў травені 1987. Акрамя раёнаў Гомельскай вобласьці, сярод забруджаных земляў ён назваў Клімавіцкі, Краснапольскі, Слаўгарадскі, Чэчэрскі, Чэрыкаўскі раёны і пасёлак Быхоўскі Магілёўскай воб. А таксама папярэдзіў, што забруджаны Валожынскі раён Менскай воб. Але ў агульным, тон яго прамовы быў прымусана бадзёрым: «...ну памрэ ад рака кожны пяты, але што-ж з таго? У сьвеце зараз ад гэтага памірае кожны пяты-шосты жыхар.»

Аптымiстычна быў настроены і В.Улашчык, былы міністр аховы здароўя БССР. «Галоўнае, — адзначыў ён, — гэта добрае харчаваньне, вітамін С і група вітамінаў В.»

Як бачым, ураду ўжо тады было вядома, што на забруджанай зямлі будуць і забруджаныя прадукты, ён добра разумеў, што насельніцтву гэтых зонаў неабходна даць чыстае харчаваньне. Ведаў, але нічога не прадпранімаў.

Віктар Барабанцаў



«Забароненая зона, Пудзела»

У чэрвені 1986 г. ствараецца Беларускае рэспубліканскае кааператывна-дзяржаўнае аб'яднаньне па сельскаму будаўніцтву пры Дзяржапраме БССР. Страшынёй кіраўніцтва становіцца А.Кічкайло. З'явілася на нейкі момант надзея: пачнецца будаўніцтва на чыстых землях, дзе перасяленцы змогуць працягваць займацца сваёй працай, але ўжо без рызыкі для здароўя. А

рэспубліка пачне атрымліваць чыстую прадукцыю.

На жаль, будаўніцтва пачалося на забруджаных тэрыторыях Веткаўскага, Жлобінскага, Буда-Кашалёўскага, Чэрыкаўскага й інш. раёнаў Магілёўскай вобласці. Вядомы пасёлак Майскі пачаў будавацца менавіта летам 1986 г. на тэрыторыі калгаса «Знамя», вядомага сваімі вёскамі Чудзяны і Малінаўка, на зямлі з шчыльнасцю забруджаньня 7 кюры на км². (Гэты пасёлак абышоўся рэспубліцы 11 млн. рублёў).

На Гомельшчыне, на Нараўлянскай, перанасычанай радыеактыўнымі зямлі, шматмільённымі новабудовамі кіраваў А.Камай. Ужо летам 1986 г. на тэрыторыі Гомельскай воб. было пабудавана 250 тыс. м² зборна-шчытавых хатак.

В.Еўтух, які сёння ў друку заяўляе, што яму няма за што чырванець, любіць пры выпадку нагадаць, што ўрад у першыя месяцы пасля аварыі перасяліў жыхароў 30-ці кілаэтровай зоны. Але куды?

«Советская Белоруссия» 18.06.86:

«Переселенцев радушно приняли под свой кров жители Дворищ, Сельцов, Углов, Скуратов и других деревень Брагинского, Наровлянского, Хойникского районов...»

Тыя, хто «клапаціўся аб здароўі людзей», у студзені 1988 г. прынялі пастанову перасяліць Малінаўку і Чудзяны ў Краснапольскі р-н, які сёння амаль увесь належыць да перасяленьня. Не ўдалося іх туды перасяліць толькі таму, што ўрад рэспублікі да лета 1989 г. цягнуў з пастановай аб кампэнсацыі перасяленцам, мабыць, спадзяваўся, што людзі разведутца і без яе. Пасёлак Майскі вырашылі аддаць чужынцам ужо потым. Будавалі яго для іншых

мэтаў — для вахтавікоў. Відаць, спадзяваліся вечна сеяць на зямлі з шчыльнасцю забруджаньня 350, 600, 1000 кюры на км².

А газеты у той-жа час пісалі.

«Советская Белоруссия» 18.02.87:

«В Совмине БССР подводились итоги соцсоревнования. По повышению урожайности и продаже государству сахарной свеклы победителем вышел **Лунинецкий район** (Брестская обл.); среди спецхозийств и животноводческих комплексов по выращиванию телят — **колхоз «Заря» Могилевского района».**

«Советская Белоруссия» 8.06.87:

«На бюро ЦК КПСС рассматривались вопросы, связанные с усилением работ по мобилизации трудовых коллективов агропромышленных комплексов на увеличение производства продуктов за счет «**максимального использования заболоченных земель**».

Гомельская вобласць на чале з А.Камаем актыўна адгукнулася на гэты заклік. У саўгасе імя Калініна плян малака з 3 280 000 кг у 1986 г. узрос да 4 500 000 кг у 1989г.; у калгасе «Прыпяць» з 960 000 кг да 1 980 000 кг. Саўгас «Сутково», які стаіць на мяжы зоны адсяленьня, плян па мясу павялічыў з 350 000 кг у 1985 г. да 525 000 кг у 1989г.

(Вучоныя АН БССР даказваюць, што чыстае малако нельга атрымоўваць нават пры забруджаньні зямлі ў 5 кюры на км².)

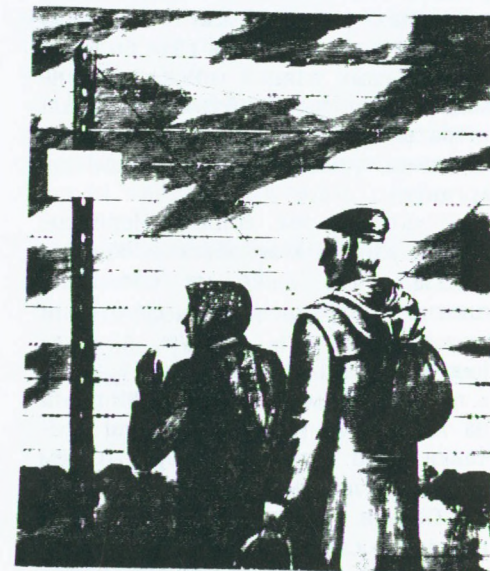
Хойніцкі раён па нарыхтоўцы мяса і малака выйшаў пераможцам Усесаюзнага спаборніцтва за 1990 г.

Брагіншчына, як і да аварыі, пастаўляе дзяржаве больш за 20 тысяч кг забруджанага мяса. За павелічэньне вытворчасці і продажу дзяржаве бульбы Брагінскі раён у

травені 1990 г. быў узнагароджаны Чырвоным Сцягам ЦК КПБ, Саўміна БССР, Белсаўпрофа.

Штотыднёвік «Аргументы і факты» ў лістападзе 1990 г. змясьціў фотаздымак радыеактыўнай карты ў раёне Барталамееўкі Веткаўскага раёна Гомельскай вобласці. Матэрыял называўся «Там жывіць нельзя».

Віктар Барабанцаў



«Забароненая зона»

Але зьбіраць радыеактыўнае збожжа на корм для кароў Беларусі (вынітак каровы саўгаса «Атоліно» Упраўленьня ЦК КПБ), відаць, можна. Магілёўская воб., дзе зараз 12 радыеактыўна-забруджаных раёнаў, за першыя тры гады пасля Чарнобыля, павялічыла аб'ём прадукцыі ў параўнаньні зь мінулай пяцігодкай на 29%, збожжа — у 1,3 разы, малака — у 1,2 разы. На трэць павялічыўся продаж мяса.

«Не спадзявайцеся, што з Магілёўскай вобласці мы будзем каго-небудзь перасяляць,—казаў мне ў верасні 1989 г. А.Фаміч (у мінулым старшыня Дзяржаўнага камітэта па працы БССР), — у нас там і так працоўных рук не хапае!»

Працоўныя рукі...Мы даўно перасталі быць для партыйна-саўмінаўскага апарата людзьмі. Таму нас можна пасылаць збіраць рукамі (толькі ў палатняных рукавіцах) у ядро куска графіту, які выляецца з рэактару, як гэта было на ЧАЭС. Нашых дзяцей можна атручваць нітратнымі буракамі, калі нітраты ў некалькі разоў павялічваюць уздзеянне радыяцыі на арганізм...

«Колхоз им. Ильича Черниковского района Могилевской области доказал, что даже на о-о-очень плотно загрязненной территории можно получать чистую продукцию,—з радасцю дзяліўся Хусаінаў з тэлегледачамі восенню 1989 г. Мы на 72 тысячы тонны соктаілі паставкі мяса Союзу и теперь отдаем его своим людям».

Сёння Хусаінаў—пэрсанальны пэнсіянер саюзнага значэння. Сваёй мэтадыкай ачысткі бычкоў ад цэзію ён забрудзіў усю Беларусь.

Для ачысткі забруджаных радыеактыўнымі рэчывамі (РР) бычкоў перавозяць на чыстыя землі і ставяць іх на чысты корм. Арганізатару ачысткі не цікавіла, што ў гэтую чыстую зямлю разам з гноям трапляюць РР. На нашае пытаньне аб гэтым А.Грышагін адказаў, што гной захоўваецца ў спецыяльна падрыхтаваных магілёўскіх Але гэта казка нават для дзяцей дашкольнага ўзросту: хто ў нашых умовах будзе магілёўскі пад гной?

Іх не будуць нават пры захараненні вёсак.

Мэтадыка ачысткі бычкоў ад цэзію (іншыя РР у іх застаюцца) прывяла Хусаінава у стан эйфарыі. Восенню 1989 г. ён казаў, што для вывядзення цэзію, бычкоў патрэбна на 4—5 месяцаў перавесці на чысты корм. (Мабыць, забыўся, што вясной таго-ж года для гэтай працэдуры, па яго словах, патрабавалася 3-4 месяцы).

Зь «мяснога» ураджаю 1986 г. нічога дарэмна не загінула. З 29 тысяч т забруджанага мяса было закапана толькі 3,9 тыс. т, 5 тыс. пайшло на нарыхтоўку сухіх кармоў, 15 тыс. т — адпраўлена ў іншыя рэгіёны краіны, 400 т — на гадоўлю пушных зьвяркоў.

Карміць людзей радыеактыўным мясам дапамагаў Беларусі Дзяржаўны аграпрамысловы комплекс СССР. Кіраўнікі мясакамбінатаў атрымалі ў чэрвені 1986 г. яго рэкамендацыю: выкарыстоўваць мясную сыравіну, якая мае РР, на вытворчасць каўбас. Рэкамендацыі падпісалі намеснік старшыні Дзяржаграпрама СССР Л.Кузьнецоў, галоўны дзяржаўны санітарны доктар СССР А.Зінчэнка. Аналягічныя загады былі ў 1987 г. (№ 402/13), у 1988 г. (№ 40).

У 1986 г. з'явіліся і рэкамендацыі Ўсесаюзнага навукава-дасьледчага і канструктарскага інстытута мясной прамысловасці. Яны дазвалялі выкарыстоўваць забруджанае мяса для кансэрваў «Сьнеданьне турыста», «Каша зь мясам», «Паштэт асаблівы» й інш.

«Выкарыстаньне рэкамендацыяў...гарантуе атрыманьне бясшэпнай прадукцыі, — сьцьвярджаў Хусаінаў.— Забруджаная зямля

ўрадлівая, яна можа карміць людзей, калі земляробы на ёй будуць працаваць грамадна». Для будучыні заставаўся ход: калі прадукты атрымаюцца забруджанымі, заўсёды можна спаслацца на тое, што земляробы ў гэтым вінаватыя, бо яны не выконвалі рэкамендацыяў.

«Мы производим по 142 кг мяса на душу населения, а на потребление идет только 63 кг...Мы получаем до 60% загрязненного молока, а в индивидуальном секторе — до 79%...Мы уже потеряли 48 тысяч коров,...еще почти 40 тысяч коров держим в зоне, в которой уже 3 года молоком не пользуются», — казаў А.Камай вясной 1989г. аб зоне, дзе ўзровень забруджанасці менш за 15 кюры на км².

У пачатку сьнежня 1990 г. у штотыднёвіку «7 дней» прайшла інфармацыя, аб вяртанні нам мяса з Грузіі. 3 гады назад 518 т яго было адпраўлена ў гэтую рэспубліку з Гомельскай воб. У Грузіі мяса не прынялі, вагоны недзе блукалі, а зараз вярнуліся ў Беларусь. І сёняшнія дапушчальныя нормы РР у прадуктах патрабуюць захаваньня мяса ў спецыяльным магілёўскім. Нават вагоны сталі крыніцай радыеактыўнасьці. Узровень некаторых зь іх дасягае 1700 мікрарэнген у гадзіну. Такое мяса мы і дзеці елі 4 гады! І ня толькі мы адны.

«Советская Белоруссия»:

«14 августа 1990 г. на железнодорожную станцию «Красное Знамя» Смоленического района Минской области 4 вагона радиоактивного мяса грузили для отправки в Ленинград. Однако, как пояснил заведующий отделом радиационной гигиены Минской области СЭС

И.Валетко, мясо ведомственными радиометрическими службами было забраковано. Его отправили в другой район страны, но пока не удалось выяснить, куда».

Нас заўсёды запэўніваюць, што прадукты, якія паступаюць у крамы, правяраюцца, а таму чыстыя ад РР. Але правяраецца прадукцыя там, дзе выпускаецца (у крамах, нават сталічных, спецыяльнай апаратуры няма), і ў лепшым выпадку яна адпавядае стандартам Часова дапушчальнага ўзроўню (ЧДУ), з жніўня 1990г.— Рэспубліканскі кантрольны ўзровень (РКУ).

ЧДУ разлічаны на аснове канцэпцыі 35 бэр за жыццё. Паглядзім як мяняліся дапушчальныя ўзроўні напрацягу 4 гадоў.

Малако і малочныя прадукты:

да аварыі: 1×10^{-12}

з 1 студзеня 1988: 1×10^{-8}

з жніўня 1990: 5×10^{-10}

Мяса:

да аварыі: няма дадзеных

з 1 студзеня 1988: 8×10^{-8}

з жніўня 1990: $11,6 \times 10^{-8}$

Бульба:

да аварыі: 1×10^{-10}

з 1 студзеня 1988: 1×10^{-8}

з жніўня 1990 1×10^{-9}

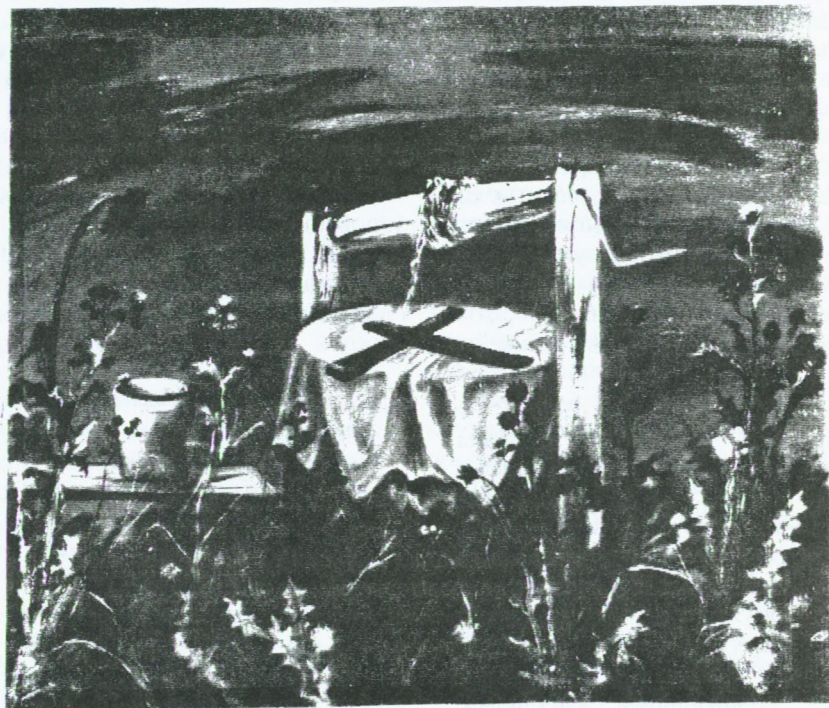
3 студзеня 1988г. малако было ў 10 тыс. разоў больш бруднае, чым дазволенае, бульба ў 100, мяса ў 5 разоў.

ВДУ зацьвярджаўся Камісіяй па ліквідацыі вынікаў аварыі пры ЦК КПБ і Саўміне БССР, а таксама Мінздравам БССР. Першыя аварыйныя узроўні (ЧДУ) былі прынятыя 15. 12. 87 г. (№ 129-252-1) і зацьверджаны Кандрусевым.

(Працяг у наступным нумары)

Чарнобыльскі рэпартаж Віктара Барабанцава

«Вунь расьце на гары ля атрутнай крыніцы мёртвае дрэва,—кажуць людзі падарожнаму. Калісьці мы маліліся таму, хто пасадзіў гэтае дрэва, а цяпер плюём на яго магілу...» (Уладзімір Арлоў. Мёртвае дрэва)



Зьмярцьвела студня

І пабачыў ён мёртвае дрэва, мёртвую крыніцу і мёртвую зямлю. І ні ў жахлівым сну, а на яве, на роднай Гомельшчыне. І заплакала душа Мастака. І там, дзе ліліся яе сьлязінкі, зьявілася смутныя вобразы зямлі Чарнобыльскай.

Менавіта пасля паездкі ў 1987 у зону Чарнобыля, дзе Віктар Барабанцаў зрабіў шмат замалёвак з натуры, і нарадзіўся гэты трагічны мастацкі рэпартаж. У ім мастак з фатаграфічнай дакладнасьцю і мастацкай назіральнасьцю адлюстравань трагедыю XX стагодзьдзя.

Віктар Барабанцаў нарадзіўся ў 1948 годзе ў Гомелі. У 1978 скончыў тэатральна-мастацкі інстытут аддзяленьне манумэнтальна-дэкаратыўнай росьпісі. Удзельнік рэспубліканскіх мастацкіх выставак. Працуе ў галіне росьпісу інтэр'ера. Свае погляды на трагічныя падзеі, зьвязаныя з Чарнобылем, мастак адлюстравань у палотнах «Зона», «Студня», «Шлях на станцыю» і інш. Карціны зь нізкі «Чарнобыль» дэманстраваліся на спэцыяльнай мастацкай выставе, прысьвечанай Чарнобылю.

ЗГІКІ БАЦЬБАЎЧЫНЫ

«А вясна ідзе на Беларусі...»

Сакавік

Тацыяна Гуцаленка

Ала Шчадранак

1—Двухгадзінная забастоўка на Менскім маторным заводзе.

2—У Менску прайшоў Устаноўчы зьезд Беларускай Сацыял-Дэмакратычнай Грамады. Дэлегаты зьезда былі аднадушны ў тым, што СДГ будзе левацэнтрысцкай партыяй парлямэнцкага тыпу, партыяй адраджэньня нацыянальнай самасьвядомасьці, самавызначэньня народу на аснове Дэкларацыі аб дзяржаўным суверэнітэце БССР.

рняўскі, рэдактарам друкаванага органа Грамады А.Сідарэвіч.

3—Чарговае пасяджэньне адбылося ў Менскім культурна-асьветніцкім клюбе «Спадчына». Письменьніца Вольга Іпатава апавядала аб «Жанчынах ў гісторыі старажытнай Беларусі».

16—Тысячы людзей прыйшлі на плошчу Леніна ў Менску. Дэпутаты Вярхоўнага Савета БССР Антончык, Грыбанаў, Заблоцкі, Новікаў, Пазняк, Трусаў, дэпутаты Саветаў іншых ўзроўняў з Менску, Маладзечна заклікалі сказаць рэфэрэндуму: «Не».



Былі прыняты Статут і Праграма заява, адбыліся выбары Цэнтральнай Рады БСДГ. Старшынёй яе стаў Міхась Ткачоў, намеснікам—М.Крыжаноўскі, А.Трусаў, І.Ча-

17— Рэфэрэндум

...чорт груба ціскае мяне: ці ўхвалю ягоны выбар?..

Хрыстовай веры дух ня вымер!...

І я адказваю — Не!... (Зьніч)

У апытанні ў Беларусі прыняло ўдзел 83,3% выбаршчыкаў. На пытаньне рэферэндуму «так» — адказалі 82,6% удзельнікаў галасавання. «Не» — 16%.

19—Адкрыццё выстаўкі «Адраджэньне» творчай суполкі мастакоў «Пагоня». Гэтая першая выстаўка «Пагоні» дэманструе ня толькі творчыя крокі майстроў беларускага мастацтва, як А.Марачкін, М.Купава, У.Крукоўскі, П.Драчоў, У.Маркавец, Г.Скрыпнічэнка, Ю.Герсіменка-Жызьнеўскі, Я.Кулік, А.Лось, А.Шатэрнік, А.Пашкевіч, А.Лапіцкая, В.Мікіта, К.Харашэвіч, Ю.Піскун, У.Сулкоўскі, М.Назарчук, А.Сьвістуновіч, У.Батальёнак, У.Хадаровіч, Л.Кальмаева й інш., але і сьвядомае разьвіццё традыцыяў беларускага народнага, дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва, прынцып стварэньня сапраўднай мастацкай гісторыі Беларусі.

23—24 Адбыўся II зьезд БНФ. Быў прыняты новы Статут, які замацоўвае, што БНФ і на далей застаецца масавым і адкрытым грамадзка-палітычным рухам, але ўводзіць фіксаванае сяброўства з афармленьнем улікавых картак, выдачай асабістых пасьведчаньняў і абавязковай платай складак. Новы Статут таксама замацоўвае іншы парадак фарміраваньня кіруючых органаў БНФ, у прыватнасьці Сойма. Лідэрам руху зноў быў абраны З. Пазьняк. Разам з Ю. Хадыкам, які таксама быў перавыбраны, заступнікам старшыні Сойма сталі народныя дэпутаты БССР В. Голубеў, У. Заблоцкі.

24—У Траецкім прадмесьці менчукі гукалі Вясну. Увесь ход правядзеньня сьвята ад упрыгожаньня дахаў дамоў бел-чырвона-белымі сьцягамі і да адкрыцця — падкрэсьліваў ідэю нацыянальнага

адраджэньня беларусаў. Таму арганічна гучалі ў старажытнейшым кутку Менска «Мы выйдзем шчыльнымі радамі», «У гушчарах». Менчукі вадзілі карагоды, пускалі «стралу», скакалі. А вечарам гэтага ж дня ў Доме літаратараў адзначалася 73-я гадавіна абвяшчэньня Незалежнасьці Беларусі.

28—3 новай цікавай праграмай «Анталёгія беларускага раманса» з сэрыі «Вакальная музыка Беларусі ХVIII ст.» выступіў вядомы опэрны сьпявак Віктар Скарабагатаў.

29—Адбылося пасяджэньне Рады Таварыства Беларускай Мовы. Яно разгледзела пытаньне аб правядзеньні 14-15 чэрвеня II зьезда ТБМ. Спрэчкі разгарнуліся вакол пытаньняў рэформы беларускага правапісу і выкананьні ўрадам БССР Закона аб мовах. Ня гледзячы на прапанову асобных дэлегатаў у самы бліжэйшы час правесці на аснове «тарашкевічэцы» рэформу беларускага савецкага правапісу, яна не знайшла падтрымкі ў Радзе. Па-за ўвагай засталася і пытаньне аб справядзачы ўрада аб выкананьні Закона аб мовах у БССР. На жаль, гэтыя пытаньні, якія даўно ўжо неабходна вырашыць, зноў адкладаюцца.

Рада зацьвердзіла вядомага пісьменьніка Беларусі Эрнэста Ялугіна рэдактарам газэты «Наша Слова».

Жыві, Беларусь!

І—каб вольнай быць—

на выбарах ладзь хаўтуры

тым,

хто на карку народным сядзіць:

Партыйнай наменклатуры!

(Зьніч)

Красавік

Анатоль Дарожскі

Сяржук Плыткевіч

1—«Мы стаялі ў чарзе па хлеб..»

Сотні тысяч жыхароў Беларусі сьпяшаліся выкарыстаць апошні дзень перад павышэньнем цэн. У чэргах, ляяны людзі забыліся, што сёньня — Дзень Сьмеху. Можа, у сувязі з гэтым у Менску зьнік хлеб.

2—Новыя цэны і...пустыя прылаўкі. Новых тавараў, як спадзяваліся, не зьявілася.

3—Успыхнулі першыя стыхійныя штрайкі. У сталіцы рэспублікі рабочыя электратэхнічнага завода імя Казлова, завода шасьцераў, завода аўтаматычных ліній выйшлі на вуліцы. У поўдзень да іх далучыліся рабочыя трох цэхоў трактарнага завода. На мітынг улучаліся эканамічныя і палітычныя патрабаваньні.

4—Калёны рабочых аўтамабільнага, трактарнага, мотавэлазавода й іншых прадпрыемстваў накіраваліся на плошчу Леніна. Рабочыя не пажадалі слухаць выступленьне старшыні Савета Міністраў БССР В.Кебіча. Штрайкам упаўнаважаны весці перагаворы зь кіраўніцтвам рэспублікі. У Міністэрстве народнай адукацыі БССР адбылася нарада з бацькоўскім камітэтам, прадстаўнікамі гарсавета і гарадскога ўпраўленьня народнай адукацыі. Абмяркоўвалася пытаньне беларусізацыі ў навучальных установах рэспублікі.

5—Прынята пастанова Прэзыдыюма Вярхоўнага Савета БССР «Аб сур'ёзных праліках пры правядзеньні рэформы рознічных цэн і забесьпячэньні сацыяльнай абароны насельніцтва Беларускай ССР».

Група народных дэпутатаў, сябраў Цэнтральнай Рады Беларускай

Сацыял—Дэмакратычнай Грамады выступілі з прапановай правесці «круглы стол» кіраўніцтва рэспублікі з прадстаўнікамі розных партыяў, рухаў, абмеркаваць шляхі вывадзеньня Беларусі з крызісу. У Салігорску спынілі працу каля 3 000 працаўнікоў вытворчага аб'яднаньня «Беларуськалій».

6—Прынята пастанова Савета Міністраў БССР «Аб дадатковых мерах па сацыяльнай абароне насельніцтва Беларускай ССР у сувязі з павышэньнем рознічных цэн». У пастанове прадугледжана пэўнае павышэньне зарплат рабочым і служачым, павышаны выплаты на дзяцей, адменены 5-ці % падатак з тавараў, якія выпускаюцца ў рэспубліцы й іншыя меры.

7—Вялікдзень.Тысячы і тысячы людзей упершыню ішлі ў цэрквы, касьцёлы, зь верай, што вярнуўшыся да Бога, яны стануць жыць лепей.

8—Сябры штрайкаму заявілі што яны знаходзяцца з афіцыйнымі прафсаюзамі па розных бакі барыкады.

9—Надрукаваная пазыцыя па пытаньню «дэпалітызацыі адукацыі». ЦК КПБ, безумоўна, супроць любога зьмяненьня існуючага становішча.

Старшыня Саветаў Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі У.Ганчарык заявіў на прэс-канфэрэнцыі, што прафсаюзы падтрымліваюць рабочых, але лічаць іх палітычныя патрабаваньні заўчаснымі. Прэзыдыюм Вярхоўнага Савета БССР парушыў пагадненьне з штрайкама аб прадастаўленьні таму эфірнага часу на беларускім тэлебачаньні.

На некаторых прадпрыемствах Менска прайшлі ў сувязі з гэтым папэраджальныя штрайкі.

10—Усе рэспубліканскія газэты друкуюць зварот Прэзыдыюма

Вярхоўнага Савета і Савета Міністраў БССР да Беларускага народу. Аднак каля 100 тысяч менчукоў усё роўна збіраецца на плошчы Леніна. Штрайк ў сталіцы і ў некаторых іншых гарадах рэспублікі ўзнаўляецца.

Зварот клюба «Спадчына» да духавенства і вернікаў хрысціянскіх канфесіяў Беларусі. «Мы звяртаемся да ўсяго духавенства з заклікам аб увядзеньні беларускіх царкоўных сьпеваў, беларускай мовы ў чытаньне Евангелья, казаньні..., просім духавенства ўсіх канфесіяў дазволіць на заканчэньне службы выконваць «Магутны Божа».

11—Друкуюцца новая пастанова Прэзыдыума Вярхоўнага Савета. Але людзі зноў выходзяць на плошчу. У поўдзень аб'яўляецца, што, нарэшце, дасягнута дамоўленасьць аб пачатку перагавораў. У Салігорску спынілі штрайк гарнякі.

12—Перагаворы ідуць вельмі цяжка. На брыфінгу для журналістаў прадстаўнік Савета Міністраў рэспублікі абвясняе чуткі аб увядзеньні ў Менск унутраных войск.

13—Адкрыўся пленум ЦК КПБ. Прайшоў ён пад лёзунгам «Сацыялістычная айчына ў небаўспецы!» Пленум палічыў, што рабочыя, якія выйшлі на вуліцы, аказаліся падманутымі «цёмнымі сіламі, экстрэмістамі, палітыкамі». У Менску сабраліся прадстаўнікі штрайкаў з усёй Беларусі (усяго іх ужо больш як 120). Абмяркоўвалася пытаньне аб арганізацыі рэспубліканскага штайковага камітэту з штабам ў сталіцы рэспублікі.

Створана каталіцкая Грамада.

15—Адбылося сумеснае пасяджэньне Прэзыдыума Вярхоўнага Савета і Савета Міністраў рэспублікі.

На ім было вырашана, што склікаць нечарговую сэсію Вярхоўнага Савета няма ніякай неабходнасьці.

17—Працягваюцца перагаворы. Але калі па эканамічных пытаньнях ёсьць канкрэтныя вынікі, то палітычныя патрабаваньні Прэзыдыюмам Вярхоўнага Савета не прымаюцца.

18—На пасяджэньні гарадзкога штрайкаму прынята рашэньне ўзнавіць палітычны штрайк 23 красавіка. Прадстаўнікі афіцыйных прафсаюзаў на сваім пленуме зноў спрабуюць даказаць, што яны разам з рабочымі, але... не падтрымліваюць палітычныя патрабаваньні.

19—Не выкарыстаны апошні шанец: сумеснае пасяджэньне Прэзыдыума Вярхоўнага Савета, Прэзыдыума Савета Міністраў і гарадзкога штрайковага камітэту закончылася нічым. Сябры штрайкаму пакінулі яго, бо як і раней кіраўніцтва рэспублікі адмовілася склікаць нечарговую сэсію.

20— Суботнік. Ні ленинскі, ні чарнобыльскі, ды і не суботнік наогул, людзі на яго амаль не выйшлі. Створана Ліга жанчын Беларусі.

21—Рэспубліканская канфэрэнцыя прадстаўнікоў штрайкамітэтаў пастанаўляе: пачаць 23 красавіка агульнабеларускі палітычны штрайк.

23—У Менску, Воршы, Салігорску, Жодзіна, Слуцку й іншых гарадах людзі выйшлі на вуліцы. Ініцыятыўная група народных дэпутатаў БССР пачала збор подпісаў пад патрабаваньнем пачаць нечарговую сэсію Вярхоўнага Савета БССР.

24— Раніца. Людзі зноў выйшлі на плошчу Леніна...



Каля 30 000 тысяч людзей сабралася на плошчы Леніна, каб адзначыць гадавіну чарнобыльскай катастрофы. Па цэнтральным вуліцам Менска пайшлі ўдзельнікі жалобнай працэсіі «Чарнобыльскі шлях — 1991», арганізаванай Менскай гарадзкой Радай БНФ, Рэспубліканскай Радай ТБМ імя Скарыны і таварыствам «Мартыралёг Беларусі». Упершыню ішлі калёны рабочыя з нацыянальнымі сьцягамі, з гербам «Пагоня», транспарантамі. Наперадзе неслі ікону Божай Маці і званы. На плошчы Свабоды ля Кафэдральнага сабора адбыўся жалобны мітынг. Выступалі прадстаўнікі духавенства, айцы Віктар і Алексій ад праваслаўнае царквы, ксяндзы Ян, Пётра і Міхаіл ад каталіцкае і уніяцкае царкваў. Прамаўлялі пісьменьнікі Уладзімір Арлоў і Алесь Адамовіч. Пасьля мітынгу калёна рушыла да парку імя Горкага, дзе паставілі памятны камень чарнобыльскай катастрофы.

Калі пакрывала помніка зьнялі, асьвяціў яго праваслаўны сьвятар Георгій, казань па-беларуску сказаў ксёндз Ул. Завальня, але малітву прачытаў па-польску. Рабін Давыд Бельнік памаліўся па-гэбрайску, ад татарскага культурнага таварыства мула Махімед маліўся па-арабску.



27—Адбыўся народны трыбунал «Чарнобыльскі шлях». Яго праводзілі Юрась Хадыка, пісьменьнікі Васіль Быкаў, Алесь Адамовіч, Вольга Іпатава, Васіль Якавенка, акадэмік Гарэцкі, інш. навукоўцы. За асобным сталом сядзелі прагрэсыўныя юрысты. Сярод іх ганаровы сябра «Полацака» прафэсар права Іосіф Юхо. Заслухаўшы й абмеркаваўшы экспэртныя даклады і паведамленьні Народны трыбунал прыйшоў да высновы:

1. Патрабаваць ад Пракуратуры БССР узбудзіць крымінальную справу па фактах злачынства супроць беларускага народу, якое выразілася ва ўтайваньні інфармацыі, недобра-сумленным выкананьні службовых абавязкаў, выкарыстаньні службовай пасады ў карысьлівых мэтах, што прывяло да заўчаснай сьмерці тысячаў людзей..., пераўтварае ўвесь беларускі народ у аб'ект злачынных, мэдычных экспэрымэнтаў...

2. Зьвярнуцца да Вярхоўнага Савета БССР з патрабаваньнем прывесьці крымінальнае й адміністрацыйнае права ў БССР ў адпаведнасьць з нормамі міжнароднага права ў той яго частцы, якая датычыцца адказнасьці кіруючых асобаў за службовыя злоўжываньні, а таксама комплекс законаў, які рэгуляваў-бы асобы статус забруджанай тэрыторыі й абараняў правы людзей, што пацярпелі ад катастрофы.

3. Патрабаваць ад Савета Міністраў БССР ня толькі выканаць зацьвержаныя пляны па адсяленьню насельніцтва з забруджанай зоны, але і значна паскорыць гэты працэс.

4. Патрабаваць ад Прэзыдыума ВС і СМ БССР устрымацца ад падпісаньня праекта саюзнага дагавору, пакуль ня вырашыцца пытаньне аб поўнай кампэнсацыі страт, ад вынікаў ЧАЭС.

Травень

Анатоль Дарожскі

21—Пачаўся ўсебеларускі палітычны штрайк. Дзiesiąткі тысяч рабочых зноў выйшлі на плошчу Леніна. Яны патрабуюць рашучых палітычных перамен, якія б вывелі Беларусь з крызісу.

22—100-тысячны мітынг:

«Далоў Дземянецей!»

Далоў мафіёзную ўладу!»

І рэха паўсюднае кліча: «Далоў!»

Уладу — Народным Радам!

(Зьніч)

23—Штрайк перанесены на пачатак работы сэсіі Вярхоўнага Савета БССР.

25—Пачаўся Першы ўстаноўчы кангрэс Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў. Адбылося плэнарнае пасяджэньне і пачалі работы сэкцыі гісторыі, культуры, літаратуры, мовазнаўства, перакладазнаўства.

26—Першы ўстаноўчы кангрэс працягваў сваю працу. На арганізаваным сходзе прыняты Статут Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў. Выбраны тайным галасаваньнем Міжнародны камітэт беларусістаў. Яго старшынёй стаў Адам Мальдзіс.

27—Заклучны дзень кангрэсу. «Круглы стол». Цікавыя даклады зрабілі Васіль Быкаў, Рыгор Барадулін, Міхась Ткачоў, Вітаўт Кіпель і інш. удзельнікі. Заклучнае плэнарнае пасяджэньне, на якім падведзены вынікі Першага ўстаноўчага кангрэсу Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў. Урачыстая ўзнагарода ўдзельнікаў дыплёмамі кангрэсу, памятнымі граматамі клюба «Спадчына». Банкет у рэстаране «Планета».

ЗЬ ЖЫЦЦЯ ЭНІГРАЦЫІ

73-я ўгодкі абвяшчэньня Незалежнасьці

ўрачыста сьвяткаваліся 24 сакавіка зь ініцыятывы Беларуска—Амэрыканскай Нацыянальнай Рады ў Чыкага й яе старшыні Міхась Каленіка. Пасьля сьв.Літургі ў Беларускай праваслаўнай царкве «Сьв. Юрыя» а. Мячаслаў Кулік адслужыў малебен за беларускі народ. Падчас малебны Пётра Нягода й Андрэй Кулік трымалі амэрыканскі і беларускі дзяржаўныя сьцягі.

Урачыстасьць пачалася сьпевам Амэрыканскага нацыянальнага гімну. Праклямацую губэрнатар штату зачытала асыстэнт губэрнатар па этнічных пытаньнях Пат Міхальскі а праклямацую ад мэра горада Richard Daley — Юрка Каленік. Прывітаньні ад Беларусаў асяродкаў зачытаў Міхась Каленік. Валік Пацэвіч прачытаў рэферат. Ён у скарачэньні расказаў гісторыю Вялікага княства Літоўскага, крануў пэрыяд польскай і расейскай акупацыі беларускіх этнаграфічных абшараў. Шырэй ахапіў пэрыяд першай сусьветнай вайны, працэс самавызначэньня беларускага народу ў дэмакратычную рэспубліку. Галіна Карпюк, беларуская настаўніца зь Беласточчыны, расказала аб нялёгкім змаганьні за сваю нацыянальную ідэнтнасьць, мову, культуру беларусаў, якія жывуць на беларускіх землях, далучаных да Польшчы. У мастацкай частцы праграмы выступілі сьпявак і кампазытар Уладзімір Варачай. Мікалай Латушкін і Міхась Каленік прадэклямавалі вершы Я.Купалы «Прарок» і А.Гаруна «Ты мой брат». Акадэмія скончылася агульным сьпевам Беларускага гімну. Пасьля адбыўся банкет.

21 красавіка Беларускі Каардынацыйны Камітэт Чыкага ладзіў акадэмію, прысьвечаную 73-югодкам абвяшчэньня Беларускай Народнай Рэспублікі. Павіншаваць беларусаў з нацыянальным сьвятам Незалежнасьці прыйшлі прадстаўнікі ад мэра Чыкага Richard Daley, сэнатар штату Judy Baar Topinke, Старшыня Тыдня Панявольных Народаў Casimir Oksas, Старшыня Украінскага Кангрэсовага Камітэту Орэст Баранык, прадстаўнікі ад сябрыні Усходня—Цэнтральнай Эўропы па штату Ільіной, каталіцкі сьвятар M. Anhel, прапаведнік украінскай баптысцкай царквы Алекса Гарбузук.

Афіцыйную частку акадэміі адкрылі малітвай «Магутны Божа» й Амэрыканскім гімнам. Пасьля прывітаньняў гасьцей і ўручэньня ганаровай граматы сэнатару штату Judy Baar Topinke сп. Васіль Валатоўскі прадэклямаваў верш. Студэнт зь Беласточчыны Валік Сельвясюк прачытаў даклад, прысьвечаны Дню незалежнасьці Беларусі. Паўлюк Сінкевіч зрабіў даклад па-ангельску. Адначасова адзначылі таксама і 100-я ўгодкі зь дня нараджэньня Максіма Багдановіча. Літаратурна-музычную кампазыцыю на вершы беларускага клясіка Багдановіча падрыхтавалі скрыпачка зь Львова Алена Гірна і Вітаўт Рамук. У іх выкананьні прагучалі вершы «Зорка Вэнера», «Астры», «Непагодны вечар», «Слуцкія ткачыхі». Пасьля акадэміі адбыўся банкет.

Змагары «Адраджэньня»

Зянон Пазыняк, Уладзімір Заблоцкі і Лявон Баршчэўскі гасьцілі 26-28 красавіка ў Кліўлендзе.

27 красавіка адбылася сустрэча шаноўных гасьцей з кліўлендскімі беларусамі. 28 красавіка ў залі «Полацака» пасля нядзельнай богаслужбы ладзіўся банкет. Старшыня Кліўлендскага аддзелу БАЗА Янка Ханенка вітаў гасьцей: «Толькі смелыя пачынаюць змаганьне з камуністамі за незалежнасьць. Я маю гонар прадставіць вам Старшыню БНФ Зянона Пазыняка, лідэра апазыцыі ў Вярхоўным Савеце БССР. Адначасна зь ім прыехалі яго сябры: дэпутаты Уладзімір Заблоцкі і Лявон Баршчэўскі.»

—Мы прыехалі, каб зламаць інфармацыйную блякаду вакол Беларусі, вакол нашага змаганьня, вакол нашага народу. Другое — навізаць палітычныя кантакты з грамадзкімі, палітычнымі і дзяржаўнымі інстытуцыямі ЗША і Канады. Трэцяе — навізаць сталыя кантакты з нашай эміграцыяй і падключыць яе ў палітычны працэс вызваленьня Бацькаўшчыны, які зараз адбываецца ў Беларусі. Фактычна толькі тут, толькі на эміграцыі была палітычная думка за часы няволі, яна тлела, яна жыла і тут перахоўваліся тыя сьвятыя традыцыі, якія ў краю былі растаптаны. Тут перахоўваўся нацыянальны бел-чырвона-белы сыцяг, які сёньня разьвіваецца над Менскам і іншымі гарадамі Беларусі. Пад гэтым сыцягам выступаў БНФ, пад гэтым сыцягам выйшлі рабочыя на штрайк, пад ім сёньня наш народ змагаецца стаць вольным і незалежным. Мы павінны адчуваць, што гэты сыцяг злучае нас і паказвае бальшавікам, што мы народ адзіны. Бальшавікі хацелі разьмежаваць нас, яны лілі ўсякі бруд на нашу эміграцыю і прышчаплялі гэтае паскудства нашым дзецям. Цяпер нам трэба шмат высілкаў, каб пераканаць многіх нашых людзей, што гэта не так, што тут жывуць такія-ж людзі як і мы. Больш таго, яны захавалі тое, што мы страцілі на Бацькаўшчыне, хаця страцілі і не па сваёй волі. Самае галоўнае, мы сёньня павінны пачувацца адзіным народам, і нашае даручэньне на Бацькаўшчыне зламаць гэтую хлусню наконт вас.

З прывітальным словам да кліўлендцаў звярнуліся Лявон Баршчэўскі й Уладзімір Заблоцкі. На заканчэньні хор «Васілёк» (кіраўнік Кастусь Калоша) у складзе: Сьвятланы Белай, Любы Блізенько, Кацярыны Валюкевіч, Ірыны Врэціч, Надзеі Каваленкі, Ніны Кертыш, Вольгі Лукашэвіч, Марыі Патапенкі, Любы Северанюк, Ірыны Сьмірновай, Натальі Страпко, Вольгі Стрэчань, Валянтыны Ягоўдзік, Валянтыны Яцэвіч, — выканаў некалькі беларускіх песняў. Банкет скончыўся агульным сьпевам «Мы выйдзем шчыльнымі радамі...» Усю сус-трэчу сп. Міхась Калядка адсеньяў на відэастужку.

Добры настрой, усмешкі, кветкі

спадарожнічалі шаноўным прыхажанкам беларускай царквы ў Кліўлендзе ў дзень Маці. Па амэрыканскай традыцыі ён сьвяткаваўся 12 травеня. У царкве Жыровіцкае Божае Маці пасля богаслужэньня адбыўся пачастунак. Ад імя усіх мужчын і царкоўнага камітэту прыгожых і шчаслівых бабўляў, матуляў, усіх жанчын павіншаваў заступнік старшыні царкоўнага камітэту Віктар Страпко. Пад вясёлы гоман прадстаўніцам прыгожага полу мужчыны даравалі кветкі. А прырода падарыла ім прыгожы веснавы дзень: сонечны, з бела-ружовымі букетами яблыневых палёстак і тонкім водарам бэза.

Парафіяльнае сьвята Жыровіцкае

Божае Маці

ўрачыста сьвяткавалася 19 травеня ў Кліўлендзе ў беларускай царкве. З гэтай нагоды адбыўся малебен і хростны ход вакол царквы. Пасьля богаслужэньня ў залі «Полацак» ладзіўся сьвяточны банкет. Настаяцель царквы Жыровіцкае Божае Маці а. Міхась Страпко у сваёй прамове расказаў, як закладалася парафія Жыровіцкае Божае Маці ў Кліўлендзе.

— У пачатку 1951 г. быў створаны часовы царкоўны камітэт. У яго ўвайшлі Міхась Белямук, Якаў Кузьміцкі, Міхась Страпко. Камітэт запрасіў у Кліўленд япіскапа Васіля. Падчас візыту Ўладыкі камітэт павялічыўся яшчэ на дзьве асобы. Яго сябрамі сталі Тамаш Ламака, Сымон Яраховіч. Дзякуючы стараньням камітэту, у Пільгымскай царкве выарэндавалі памяшканьне. Першая служба адбылася 20 сьнежня 1951 года. Першым настаяцелем стаў а. Яўхім Якіменка.

На заканчэньні сьвята выступіў хор «Васілёк»

Калі ўтварылася Полацкая дзяржава?

Адкуль пайшла назва Заслаўе? Дзе працаваў майстра Лазар Богша? Гэтыя й іншыя пытаньні закрануў 17 красавіка ў сваім дакладзе архэаляг Сяргей Тарасаў. Дзякуючы сп-ву Веры і Вітаўта Рамукоў у Чыкагскай царкве Хрыста Збаўцы было арганізавана прыняцьцё. Падчас яго аповяд пра раньні пэрыяд беларускай гісторыі расказаў малады вучоны Сяргей Тарасаў, ён-жа вядучы тэлеперадачы «Скарбы беларускай гісторыі», а таксама сцэнарыст кінафільма «Да вас, сучасьнікі». Разам з рэжысёрам Віктарам Шэвелевічам, кінааператарамі Валерыям Буадыкам, Паўлам Барскім створаны неардынарны фільм аб нашай мінуўшчыне і сучаснасьці. Гэты фільм — прытча аб нашай шматпакутанай гісторыі. Яе расказваюць Старшыня савецкага Фонда культуры, акадэмік Дз. Ліхачоў і Патрыяршы Экзарх Беларусі, Мітрапаліт Менскі і Горадзенскі Філарэт. Пасьля даклада адбыўся прагляд першага фільма, прысьвечанага полацкай князьёўне Рагнедзе і Еўфрасіньні Полацкай.

«Вытокі беларускай дзяржаўнасьці»

так называўся даклад, зь якім архэаляг С.Тарасаў пазнаёміў прыхажан царквы сьв.Юрыя 19-га травеня. Пасьля сьв. Літургіі сп. Тарасава, яго жонку Ганну, сп. Віталю Цярпіцкага, які прыехаў наведаць Чыкага, для аўдыторыі прадставіў сакратар прыходу Мікалай Латушкін. Першым з прамовай выступіў заступнік Старшыні Кангрэсавага Камітэту Амэрыкі Віталь Цярпіцкі, які расказаў пра жыцьцё Беларускай Калёніі Саўт-Рывэра. Пасьля выступіў сп. Тарасаў, які свой даклад ілюстраваў дадзеным навейшых навуковых архэалягічных знаходак, знойдзенымі на Полацкай зямлі. Былі паказаны два кінафільма з сэрыі «Да вас, сучасьнікі». З кінастужак паўсталі вядомыя беларускія праваслаўныя асьветнікі з Турава, Пінску, Полацка, Смаленска, Кіева, якія закладалі падмуркі праваслаўя і славянскай культуры. На разьвітаньне з сп.Тарасавымі сакратар прыходу Мікалай Латушкін падарыў брашуры, выдадзеныя к адзначэньню 25-годзьдзя прыходу сьв.Юрыя, і кнігу І. Любачка «Беларусь пад савецкай уладай 1917-1957 гг.»

Ой, скацілася зорачка, скацілася,

ты ўшла ад нас — і не прасьцілася,

Не прасьцілася, не разьвіталася,

І куды ўшла — не сказалася.

Як тапяткая сьвечка згасла ясная Максімава зараначка. У няпоўныя 27 гадоў абарвалася яго жыццё. Жыццё Беларуса і Паэта, Публіцыста і Крытыка Максіма Багдановіча. Але тое, што ён пасьпеў зрабіць за столь кароткі час назаўсёды стала радасьцю для многіх людзей, іх шчасьцем, сумам і напамінам.

Акадэмія, прысьвечаная памяці Максіма Багдановіча, адбылася ў Кліўлендскім «Полацаку» 26 травеня. У малой залі экспанаваліся дзьве выставы: «Вянок» Максіма Багдановіча з твораў вядомых беларускіх графікаў Аўгена Ціхановіча, Таццяны Лапіцкай, Генадзя Грака і «Максімава Яраславія» з фотаархіва Сьвятланы Белай. Напачатку вядучая сп-чня Сьвятлана Белая зачытала прывітаньні, якія даслалі з Бацькаўшчыны з нагоды акадэміі.

«Згуртаваньне беларусаў сьвету «Бацькаўшчына» шчыра вітае ўдзельнікаў акадэміі ў Кліўлендзе, прысьвечанай сотай гадавіне з Дня нараджэньня слаўнага сына зямлі Беларускай... Старшыня Рады Згуртаваньня беларусаў сьвету «Бацькаўшчына» Аўген Лецка»

«Беларускі ПЭН-цэнтр» сардэчна вітае акадэмію... Жадаем плёну і духоўнай еднасьці, посьпехаў на ніве Беларусістыкі. Рыгор Барадулін, Васіль Быкаў, Карлас Шэрман.»

«Калектыў газэты «Набат» шле сваё чыстае прывітальнае слова з выпадку выдатнай падзеі ў культурным жыцці беларусаў ... — 100-годзьдзя з дня нараджэньня... Максіма Багдановіча... Галоўны рэдактар Васіль Якавенка»

«Сябры клюба «Спадчына» дасылаюць самыя лепшыя пажаданьні ўсім удзельнікам акадэміі, якія сабраліся з гэтай нагоды ў беларускім цэнтры «Полацак», зычаць ёй усялякіх посьпехаў. Спадчынцы духоўна далучаюцца да Вас. Старшыня клюба «Спадчына» Анатоль Белы».

Ціха йграла музыка ў залі, павольна гучаў аповяд аб жыцці і творчасці клясіка нашай літаратуры. З старажытных фотаздымкаў, з гравюраў мастакоў паўстаў сьветлы вобраз Максіма. У сваім дакладзе Сьвятлана Белая выкарыстала фрагмэнты з рукапісу кнігі «Максімава Яраславія». А таксама урыўкі з невядомых артыкулаў Максіма Багдановіча, знойдзеных ёю падчас пошукаў у Яраслаўскім архіве. І запісы песьняў на словы Максіма Багдановіча ў выкананьні хору беларускіх студэнтаў пад кіраўніцтвам М. Равенскага ў Лювені. Сп-я Лідзія Лазар—Ханенка вельмі прыгожа прачытала некалькі вершаў Максіма Багдановіча па-ангельску. На заканчэньні акадэміі ўсім прысутным былі дараваны памятныя граматы ў гонар 100-годзьдзя з дня нараджэньня Максіма Багдановіча, выдадзеныя Менскім клюбам «Спадчына».

У гэты-ж дзень архэаляг Сяргей Тарасаў прачытаў даклад «Вытокі беларускай дзяржаўнасьці». Цікавае выступленьне дапоўніў прыгожы слайд-фільм. Полацак з высаты птушынага палёту, раскопкі замчышча, ювелірныя вырабы майстра Лазара Богшы, Сафійскі сабор і Барысаў камень, — пабачылі прысутныя. Пасьля даклада сп-р Тарасаў адказаў на шматлікія пытаньні.

Помнік Максіму Багдановічу

Хведар Жычка
Зноў на гары Траецкай,
там, дзе гуляў малым,
Менск прапісаў навечна
цябе, наш Максім.

Ясені і каштаны
памаладзелі зусім.
Вершы на памяць чытаем
твае, наш Максім.

Вечар зямлю лагодзіць.
Моўчкі ў абшар глядзім:
зорка Вэнэра ўзыходзіць
твая, наш Максім.

Дрэвы шапочуць веццем...
Тчэцца зары кілім...
Дзень залацісты прывецім
табой, наш Максім.

І ўжо нікуды болей,
нават у цёплы Крым,
мы не адпусьцім ніколі
цябе, наш Максім.

Клюб «Спадчына»
На Траецкай гары,
у Менску стаіць,
бронзавы
Максім Багдановіч.

Ён сочыць зоры,
Слухае нашыя словы.
Скульптар Сяргей Вакар
Надзяліў той помнік душою.

Такой-жа вялікай і шчодрой,
як і душа самога Мастака.
Бо Вакар— Паэт таксама,
Паэт бронзы, дрэва, мармуру.

Скульптар Сяргей Вакар
Піша свае вершы— партрэты
Перш за ўсё пра асобаў, што як
і ён, ня здрадзяць нашай Пагоні.

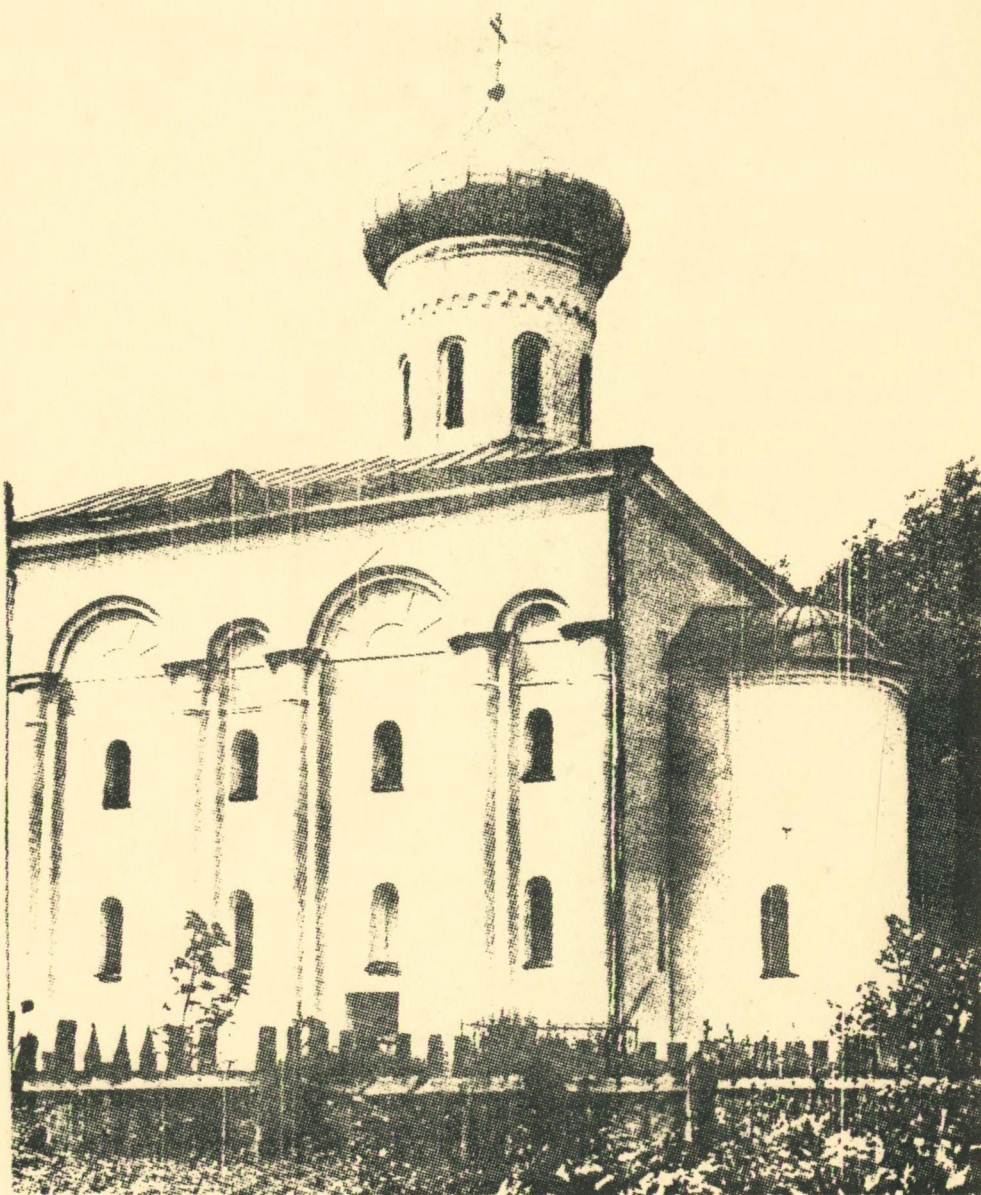
І, дай Божа, хутка, у Яраслаўлі,
убачым мы зноў Максіма,
Помнік Сяргея Вакара,
Помнік ад Беларусаў.



Менскі гарадзкі-асьветніцкі клуб «Спадчына» зьвяртаецца да ўсіх патрыётаў Бацькаўшчыны стаць дабрачыннымі ахвярадаўцамі — фундатарамі помніка Максіма Багдановіча ў Яраслаўлі.

Прозьвішча кожнага, хто ахвяруе 20 даляраў і болей, будзе адзначана ў спецыяльнай кнізе. Прозьвішчы тых, хто ахвяруе 50 даляраў і болей, будуць адліты на бронзавай дошцы пастамэнта помніка.

Шчыра спадзяёмся на пасільную дапамогу з боку патрыётаў Беларусаў — у стварэньні музэя і помніка клясіку нашай літаратуры. Свае ахвяраваньні просім дасылаць у рэдакцыю часопіса «Полацак» з паметкай «На помнік Максіму Багдановічу» або непасрэдна на разьлікавы рахунак 700720 Белза межэканомбанка СССР з паметкай «На помнік Багдановічу».



Спаса—Еуфрасіньнеўская царква ў Полацку 12 стагодзьдзя.